

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ERGENLİK DÖNEMİNDE BİLİŞSEL FAKTÖRLERİN
KARAR VERME SÜRECİNE ETKİSİNİN
DİN PSİKOLOJİSİ YÖNÜNDEN İNCELENMESİ
(ADAPAZARI ÖRNEĞİNDE)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tuğba BAKIRTAŞ

Enstitü Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Abdulvahit İMAMOĞLU

NİSAN – 2019

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

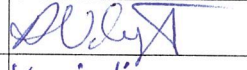
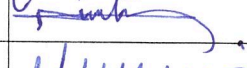
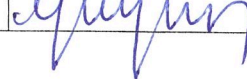
ERGENLİK DÖNEMİNDE BİLİŞSEL FAKTÖRLERİN
KARAR VERME SÜRECİNE ETKİSİNİN
DİN PSİKOLOJİSİ YÖNÜNDEN İNCELENMESİ
(ADAPAZARI ÖRNEĞİNDE)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tuğba BAKIRTAŞ

Enstitü Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri

“Bu tez 16.04/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. Abdulvahit İMAMOĞLU	Başarılı	
Doç. Dr. Ümit HOROZCU	Başarılı	
Doç. Dr. Mahmut ZENGİN	Başarılı	

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLIK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı	:	Tuğba BAKIRTAŞ
Öğrenci Numarası	:	1560Y10008
Enstitü Anabilim Dalı	:	FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ
Enstitü Bilim Dalı	:	
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	ERGENLİK DÖNEMİNDE BİLİŞSEL FAKTÖRLERİN KARAR VERME SÜRECİNE ETKİSİNİN DİN PSİKOLOJİSİ YÖNÜNDEN İNCELENMESİ (ADAPAZARI ÖRNEĞİNDE)
Benzerlik Oranı	:	%16

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

16/04/2019
Öğrenci İmza

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere sbtezler@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

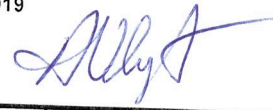
16/04/2019
Öğrenci İmza

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Prof. Dr. Abdulvahit İMAMOĞLU

Tarih: 16/04/2019

İmza:

KABUL EDİLMİŞTİR

REDDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

ÖNSÖZ

Ergenlik dönemindeki bireylerin hayatında ve karar verme süreçlerinde dinin etkisini tespit etmek için araştırmacı tarafından hazırlanan “Karar Verme Sürecinde Bilişsel Faktörlerin Etkisi Ölçeği”, Sakarya ili Adapazarı ilçesinde öğrenim görmekte olan öğrencilere uygulanmıştır. Öğrenciler belirlenirken 9 ve 12. sınıf öğrencileri tercih edilerek karar verme durumlarında anlamlı farkın olup olmadığına bakılmıştır. İnandıkları dinin günlük yaşantılarında ve karar verme durumlarında anlamlı olma durumu tespit edilmiştir. Araştırmanın temel hipotezi, “lisede öğrenim görmekte olan öğrenciler, sosyal ve gündelik hayatta herhangi bir konuda karar verirken inandıkları dinin etki ve yönlendirmesi ile hareket etmektedir” şeklinde oluşturulmuştur. Dine olan bağlılık, teorik ve pratik bilgi arttıkça bireyin yaşantısında karar verme durumlarında dinin etkisi de artmaktadır.

Araştırma “Giriş” ve “Sonuç” kısımları hariç iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında, araştırmanın konusu, amacı, önemi ve yöntemine değinilmiştir. Birinci bölüm olan Teorik ve Kuramsal Çerçeve bölümü; Ergenlik Dönemi, Karar Verme ve Din Psikolojisine Bilişsel Yaklaşım olmak üzere üç temel başlıkta ele alınmıştır. Bu bölümler hakkında genel olarak bilgi verilmiştir. İkinci bölümde araştırmaya yönelik elde edilen bulgular ile bu bulgulara ilişkin analiz ve yorumlara yer verilmiştir. Sonuç bölümünde de tez hakkında ulaşılan sonuçlar ile ilgili genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Bu çalışmada konu seçimi ile tezin bitimine kadar geçen sürede; bilgi ve desteğini benden esirgemeyen değerli danışman hocam Prof. Dr. Abdulvahit İMAMOĞLU’na en içten duygularıyla teşekkürler sunmayı bir borç bilirim. Ayrıca bilgilerinden istifade ettiğim, sürekli yanımda olan ve desteğini esirgemeyen kardeşim Büşra BAKIRTAŞ’a, araştırmamı yaparken uyguladığım ankete samimi bir şekilde cevap tüm öğrencilere teşekkür ederim.

Tez çalışmamın kendi alanım olan Din Psikolojisi’ne ve diğer alanlara faydalı olmasını temenni ederim.

Tuğba BAKIRTAŞ

16/04/2019

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
ŞEKİL LİSTESİ	iv
TABLolar LİSTESİ	v
ÖZET	viii
SUMMARY	ix
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: TEORİK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE	13
1.1. Ergenlik Dönemi	13
1.1.1. Ergenlik Kavramı ve Tanımı.....	13
1.1.2. Ergenlik Dönemi ve Gelişimsel Özellikleri	14
1.1.2.1. Ergenlik Döneminde Fiziksel Gelişim	15
1.1.2.2. Ergenlik Döneminde Bilişsel Gelişim	16
1.1.2.3. Ergenlik Döneminde Kişilik Gelişimi	17
1.1.2.4. Ergenlik Döneminde Ahlak Gelişimi	18
1.1.2.5. Ergenlik Döneminde Toplumsal Gelişim.....	20
1.1.2.6. Ergenlik Döneminde Dini Gelişim.....	22
1.2. Karar Verme.....	26
1.2.1. Karar Kavramı ve Tanımı	26
1.2.2. Karar Verme Süreci ve Özellikleri.....	29
1.2.3. Karar Verme Sürecini Etkileyen Faktörler	32
1.3. Din Psikolojisine Bilişsel Yaklaşım.....	41
1.3.1. Biliş ve Bilişsel Psikoloji	41
1.3.2. Bilişsel Din Bilimi	43
1.3.3. Bilişsel Bir Şema olarak Din Teorisi	46
BÖLÜM 2: BULGULAR VE YORUMLAR	49
2.1. Örneklem Grubu ve Özellikleri.....	49
2.1.1. Demografik Değişkenlere Göre Örneklem Grubu ve Nitelikleri.....	49
2.2. Karar Verme Sürecinde Bilişsel Faktörlerin Etkisi Ölçeğine İlişkin Bulgular	54
2.2.1. Sosyal Yaşantıda Duyarlı Bir Birey Olma Boyutu İle İlgili Bulgular	55

2.2.2. Dinin İlkelerine Dikkat Ederek Yaşama Boyutu İle İlgili Bulgular	61
2.2.3. Sahip Olunan Her Şeyi Bilinçli Tüketme Boyutu İle ilgili Bulgular	70
2.2.4. Bilinçli Davranış Sergileme Boyutu İle İlgili Bulgular	77
2.2.5. İkili İlişkilerde Özverili Olma Boyutu İle İlgili Bulgular	82
2.2.6. Yanlış Davranışlara Tepki boyutu İle İlgili Bulgular	87
2.2.7. İçsel Kontrol Boyutu İle İlgili Bulgular	92
2.3. Karar Verme Sürecinde Bilişsel Faktörlerin Etkisi Ölçeğinin Alt Boyutları	
Arasındaki İlişkisel Durum	97
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	100
KAYNAKÇA	105
EKLER.....	112
ÖZGEÇMİŞ.....	118

KISALTMALAR

&	: Ve
Akt.	: Aktaran
Ark.	: Arkadaşları
Bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
Diğ.	: Diğerleri
Ed.	: Editör
M	: Ortalama
Max.	:Maximum
Min.	:Minimum
N	: Toplam
p	: Anlamlılık
Pp	: Sayfalar arası
r	: Korelasyon
sa.	: Sayfalar arası
Sd	: Serbestlik Derecesi
Ünv.	: Üniversitesi
Vb.	: Ve Benzeri
Vs.	: Vesaire
Yay.	: Yayınları

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1 : Araştırma Modeli.....	5
---------------------------------	---

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1 : Karar Verme Sürecinde Bilişsel Faktörlerin Etkisi Ölçeği'ne İlişkin Faktör Yükleri.....	9
Tablo 2 : Faktörler Arası Korelasyon	11
Tablo 3 :Cinsiyet Açısından Örneklem Grubun Dağılımı	49
Tablo 4 : Sınıf Düzeyi Açısından Örneklem Grubun Dağılımı	49
Tablo 5 :Örneklem Grubun Eğitim-Öğretim Gördüğü Okul Türü Açısından Dağılımı.....	50
Tablo 6 : Örneklem Grubun Öz Dindarlık Algısı Durumuna Göre Dağılımı.....	50
Tablo 7 : Dini Eğitimini Aldığı Yer Açısından Örneklem Grubun Dağılımı.....	50
Tablo 8 : Aldığı Dini Eğitimi Yeterli Bulma Açısından Örneklem Grubun Dağılımı	51
Tablo 9 : Herhangi Bir Konuda Karar Verirken Dinin İlkelerini Dikkate Alma Açısından Örneklem Grubun Dağılımı	52
Tablo 10 : Aile Dindarlık Algısı Düzeyi Açısından Örneklem Grubun Dağılımı.....	53
Tablo 11 : Karar Verme Sürecinde Bilişsel Faktörlerin Etkisi Ölçeğinin Alt Boyutlarına İlişkin Ortalama Puanlar	54
Tablo 12 : Örneklem Grubun Sosyal Yaşantıda Duyarlı Bir Birey Olma Boyutundaki Maddelere Verdikleri Cevaba Göre Dağılımı	56
Tablo 13 : Sosyal Yaşantıda Duyarlı Bir Birey Olma - Okul Türü İlişkisine Yönelik Anova Sonuçları	59
Tablo 14 : Sosyal Yaşantıda Duyarlı Bir Birey Olma - Dinin İlkelerine Bağlılık İlişkisine Yönelik Anova Sonuçları	59
Tablo 15 : Sosyal Yaşantıda Duyarlı Bir Birey Olma - Dinin İlkelerine Dikkat Ederek Karar Verme İlişkisine Yönelik Anova Sonuçları	60
Tablo 16 : Sosyal Yaşantıda Duyarlı Bir Birey Olma - Aile Dindarlık Algısı Düzeyi İlişkisine Yönelik Anova Sonuçları.....	61
Tablo 17 : Örneklem Grubun Dinin İlkelerine Dikkat Ederek Yaşama Boyutundaki Maddelere Verdikleri Cevaba Göre Dağılımı	63
Tablo 18 : Dinin İlkelerine Dikkat Ederek Yaşama - Sınıf Düzeyi İlişkisi ile İlgili t Testi Sonuçları	66
Tablo 19 : Dinin İlkelerine Dikkat Ederek Yaşama - Okul Türü İlişkisine Yönelik Anova Sonuçları.....	67

Tablo 20 : Dinin İlkelerine Dikkat ederek Yaşama - Dinin İlkelerine Bağlılık İlişkisine Yönelik Anova Sonuçları	68
Tablo 21 : Dinin İlkelerine Dikkat Ederek Yaşama - Dinin İlkelerine Dikkat Ederek Karar Verme İlişkisine Yönelik Anova Sonuçları	69
Tablo 22 : Dinin İlkelerine Dikkat Ederek Yaşama - Aile Dindarlık Düzeyi İlişkisine Yönelik Anova Sonuçları	70
Tablo 23 : Örneklem Grubun Sahip Olunan Her Şeyi Bilinçli Tüketme Boyutundaki Maddelere Verdikleri Cevaba Göre Dağılımı	71
Tablo 24 : Sahip Olunan Her Şeyi Bilinçli Tüketme - Dinin İlkelerine Bağlılık İlişkisine Yönelik Anova Sonuçları	73
Tablo 25 : Sahip Olunan Her Şeyi Bilinçli Tüketme - Dini Eğitimin Alındığı Yer İlişkisine Yönelik Anova Sonuçları	74
Tablo 26 : Sahip Olunan Her Şeyi Bilinçli Tüketme - Dinin İlkelerine Dikkat Ederek Karar Verme İlişkisine Yönelik Anova Sonuçları	75
Tablo 27 : Sahip Olunan Her Şeyi Bilinçli Tüketme - Aile Dindarlık Düzeyi İlişkisine Yönelik Anova Sonuçları	76
Tablo 28 : Örneklem Grubun Bilinçli Davranış Sergileme Boyutundaki Maddelere Verdikleri Cevaba Göre Dağılımı	78
Tablo 29 : Bilinçli Davranış Sergileme - Dinin İlkelerine Bağlılık İlişkisine Yönelik Anova Sonuçları	80
Tablo 30 : Bilinçli Davranış Sergileme - Dinin İlkelerine Dikkat Ederek Karar Verme İlişkisine Yönelik Anova Sonuçları	81
Tablo 31 : Bilinçli Davranış Sergileme - Aile Dindarlık Düzeyi İlişkisine Yönelik Anova Sonuçları	82
Tablo 32 : Örneklem Grubun İkili İlişkilerde Özverili Olma Boyutundaki Maddelere Verdikleri Cevaba Göre Dağılımı	83
Tablo 33 : İkili İlişkilerde Özverili Olma - Sınıf Düzeyi İlişkisi ile İlgili t Testi Sonuçları.....	85
Tablo 34 : İkili İlişkilerde Özverili Olma - Dinin İlkelerine Bağlılık İlişkisine Yönelik Anova Sonuçları	85
Tablo 35 : İkili İlişkilerde Özverili Olma - Dinin İlkelerine Dikkat Ederek Karar Verme İlişkisine Yönelik Anova Sonuçları	86
Tablo 36 : İkili İlişkilerde Özverili Olma - Aile Dindarlık Düzeyi İlişkisine Yönelik Anova Sonuçları	87

Tablo 37 : Örneklem Grubun Yanlış Davranışlara Tepki Boyutundaki Maddelere Verdikleri Cevaba Göre Dağılımı	88
Tablo 38 : Yanlış Davranışlara Tepki - Cinsiyet İlişkisi ile İlgili t Testi Sonuçları	89
Tablo 39 : Yanlış Davranışlara Tepki - Sınıf Düzeyi İlişkisi ile İlgili t Testi Sonuçları.....	90
Tablo 40 : Yanlış Davranışlara Tepki - Okul Türü İlişkisine Yönelik Anova Sonuçları.....	90
Tablo 41 : Yanlış Davranışlara Tepki - Dinin İlkelerine Bağlılık İlişkisine Yönelik Anova Sonuçları	91
Tablo 42 : Yanlış Davranışlara Tepki - Dinin İlkelerine Dikkat Ederek Karar Verme İlişkisine Yönelik Anova Sonuçları	91
Tablo 43 : Örneklem Grubun İçsel Kontrol Boyutundaki Maddelere Verdikleri Cevaba Göre Dağılımı.....	93
Tablo 44 : İçsel Kontrol - Cinsiyet İlişkisi ile İlgili t Testi Sonuçları	95
Tablo 45 : İçsel Kontrol - Dinin İlkelerine Bağlılık İlişkisine Yönelik Anova Sonuçları.....	95
Tablo 46 : İçsel Kontrol - Dinin İlkelerine Dikkat Ederek Karar Verme İlişkisine Yönelik Anova Sonuçları	96
Tablo 47 : Karar Verme Sürecinde Bilişsel Faktörlerin Etkisi Ölçeğinin Alt Boyutları Arasındaki İlişkisel Durum	97

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	☒	Doktora	☐
Tezin Başlığı: Ergenlik Döneminde Bilişsel Faktörlerin Karar Verme Sürecine Etkisinin Din Psikolojisi Yönünden İncelenmesi (Adapazarı Örneğinde)			
Tezin Yazarı: Tuğba BAKIRTAŞ		Danışman: Prof. Dr. Abdulvahit İMAMOĞLU	
Kabul Tarihi: 16 Nisan 2019		Sayfa Sayısı: ix(ön kısım) +112 (tez) +6 (ek)	
Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri			
<p>Karar verme, bireyin hayatının her köşesinde karşılaştığı, istemli ya da istemsiz tercihlerde bulunduğu bilişsel bir süreçtir. Bu çalışma, bireyin karar verme sürecinde dinin etkisi olduğunu tespit etmek için yapılmıştır. Sakarya ili Adapazarı ilçesinden belirlenen okul türlerinden seçilen tesadüfi 263 öğrenciye yönelik “Karar Verme Sürecinde Bilişsel Faktörlerin Etkisi Ölçeği” uygulanmıştır. Öğrenciler belirlenirken üç farklı okul türü tercih edilerek araştırmanın evreni temsil etme yeterliliği sağlanmaya çalışılmıştır. Veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından 5’li Likert tipi ölçek hazırlanmış, ölçeğin ön test uygulaması yapıldıktan sonra uygulanmıştır. Elde edilen verilere göre dini anlama ve yaşama konusunda teorik ve pratik bilgisi daha fazla olan Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencileri ile Anadolu Lisesi ve Özel Lise öğrencileri arasında anlamlı fark elde edilmiştir.</p> <p>Araştırmanın temel hipotezi, lisede öğrenim görmekte olan öğrenciler, sosyal ve gündelik hayatta herhangi bir konuda karar verirken inandıkları dinin etki ve yönlendirmesi ile hareket etmektedir. Elde edilen veriler araştırmanın temel hipotezini desteklemektedir. Hazırlanan ölçek ve ölçeğin alt boyutları ile demografik bilgiler karşılaştırıldığında, inandıkları dini yaşama ve uygulama konusunda teorik ve pratik bilgisi yüksek olan İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin Anadolu Lisesi ve Özel Lise öğrencilerine kıyasla daha pozitif davranış sergilediği tespit edilmiştir. Aile dindarlık düzeyi, dinin ilkelerine bağlılık ve herhangi bir konuda karar verirken dinin ilkelerini dikkate alma düzeyi arttıkça; gündelik yaşantıda duyarlı, hassas ve sorumluluklarının bilincinde olarak davranış sergilendiği tespit edilmiştir.</p>			
Anahtar Kelimeler: Ergenlik, Karar Verme, Din Bilimi, Bilişsel Psikoloji.			

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree	☒	Ph.D.	☐
Title of Thesis: The Investigation of the Effect of Cognitive Factors on Decision Making in Adolescence in Terms of Psychology of Religion (In The Case of Adapazari)			
Author of Thesis: Tuğba BAKIRTAŞ Supervisor: Professor Abdulvahit İMAMOĞLU			
Accepted Date: 16 April 2019		Number of Pages: ix (pre text)+112 (main body)+6(app)	
Department: The Philosophy and Religious			
<p>Decision making is a cognitive process that includes voluntary or involuntary choices of individuals in every parts of their life. This study was completed to ascertain the effects of religion in the decision making process of an individual. In the province of Sakarya, district of Adapazari, “The Effect of Cognitive Factors on Decision Making Scale” was implemented to 263 students that were randomly selected from different types of schools. When the students were being selected and four different types of schools chosen, the capacity for the study to represent a system efficiently was ensured. A five point Likert scale was prepared to be used as a data collection tool, after a pilot scheme was carried out.</p> <p>The study’s principle theory the students who are studying in high school act with the influence and direction of the religion they believe in making a decision on any subject in social and everyday life. The data acquired also supports the study’s principle theory. When the scale and its sub-dimensions were compared with the demographic information, it was confirmed that the students of Imam-Hatip Highschool, whose Theoretical and Practical knowledge in the matter of living and implementing religious belief exceed that of the students of Anadolu Highschool and Private Highschools, exhibit a more positive behaviour. It was confirmed that as the level of religious devotion of families, commitment to religious doctrine, and obeying the religious doctrines in the decision making process increases, behaviour cognizant with compassion, empathy and responsibility in daily life was exhibited.</p>			
Keywords: Adolescence, Decision-Making, Science of Religion, Cognitive Psychology.			

GİRİŞ

I. Araştırmanın Konusu

Bilimsel araştırmalarda konunun tespitinin önemli olduğu kadar bu konunun araştırılmasında uygulanacak metodun doğru bir şekilde seşilmiş olması sağlıklı sonuca ulaşmamızda büyük önem arz etmektedir (İşlek, 2016: 81). Bu araştırmanın konusu, “ergenlik dönemindeki gençlerin, sosyal ve gündelik hayatta herhangi bir konuda karar verirken inandıkları dinin etki ve yönlendirmesi ile karar verdiklerini” ortaya koymaktır. Gençlerin, teorikte inanıp pratikte uyguladıkları dinlerini referans alıp davranış sergileme durumları ve bu husustaki algıları araştırmanın temel parametrelerindedir.

Bilişsel psikoloji aēısından karar, olasılıklar arasından yapılan bir seēimdir. Doyurulmamış ihtiyacı olan bir birey tarafından, bu ihtiyacının ve isteğinin karşılanması amacıyla verilir. Karar verme sürecinde gerekli bütün bilgiler birey tarafından tam olarak bilinmediği için bu süreçte belirsizlik vardır. Belirsizlik en aza indiğinde karar verme kolaylaşır.

Din ise inanan bireyin tüm yaşamını etkilediği gibi karar verme sürecini de etkilemektedir. Çünkü insan hayatında her şeyi sonradan öğrenmektedir. Dini de sonradan öğrenir ve artık din, inanan birey için yaşamın bir parçası olur. Dolayısıyla bireyin karar verirken yaşadığı belirsizliklerin iēerisine bir de inancını dâhil etmesi mümkün bir durumdur.

Karar verme, bilişsel psikolojinin yakından ilgilendiği bir kavramdır. İnanılan din ise bireyin yaşamını her yönüyle etkileyen, karar verme süreci üzerinde söz sahibi olan bir olgudur. Bilişsel süreçlerimiz aēısından inançlarımızın kararlarımızı ne şekilde etkilediği, beyin görüntüleme yöntemleri ile daha detaylı bir inceleme ve araştırmayı gerektirmektedir. Ancak imkanlarımızın sınırlı olması, konumuzla alakalı var olan spesifik çalışmaların yetersizliği ve yapılan çalışmalarda da bu konuya kısmi olarak yer verilmesi bir güçlük olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmada, lise dönemindeki gençlerin hayatlarının farklı yönlerine dikkat çekilecek sorular hazırlanmıştır. Hazırlanan anket soruları, demografik değişkenler aēısından incelenip, karar verme sürecinde inanılan dinin davranışlar üzerindeki etki ve yönlendirme durumuna ve değişkenler arasındaki farkın anlamlılık düzeyine bakılmıştır.

Bu bakımdan araştırmacı tarafından hazırlanan ölçek, lise 9 ve 12. sınıf öğrencilerine uygulanmış ve uygulanırken de gönüllülük esasına dikkat edilmiştir.

II. Araştırmanın Önemi

Karar verme, karmaşık bir süreç olduğu kadar basit ve kolay gelişen anlık tepkileri de kapsamaktadır. Bilişsel bakış açısıyla, olasılıklar arasından yapılan bir seçim işlemidir. İradeli, doğru ve sonuçlarının mutlu edici kararların verilebilmesi için, bireyin kendisine en uygun tercihte bulunması önem arz etmektedir. Kararların bireyin kendisine, çevresine, anlık duygu durumuna, inandığı dinine, öğrenilmiş yaşantı ve anılarına benzeşerek verilmesi, bilişsel süreçlerin işleyişi ve yönlendirmesi ile olur.

Ergenlik dönemi, üst bilişsel becerilerin kazanıldığı, hayata dair önemli adımların atıldığı, kişilik ve karakterin tamamen belirlendiği, ahlaki ve dini yönelim ve tercihlerin belirginleştiği gelişim evresidir. Dolayısıyla bu evredeki birey, hayatına ve şahsi yönelimlerine dair kendi beyanları ile tercihte bulunup adımlar atmaya başlar. Yaptığı seçimleri de yaşantısının belirleyicileri konumunda bulunur.

Bu çalışma ergenlik dönemindeki bireyin her an ve her dakika verdiği istemli - istemsiz kararlarında, inandığı ve yaşadığı dinin etki ve yönlendirmesi olup olmadığını, davranış ve tutumlarının belirlenmesi ve tercih edilmesindeki yönlendiricileri arasında dininin yerini ve birey için önemini tespit etmek maksadıyla yapılmıştır. Bu bulguya ulaşabilmek için araştırmacı tarafından hazırlanan anket ile hayatın ve gündelik yaşantının her anına dair sorular sorularak, ampirik veriler toplanıp yorumlanmıştır. Araştırma konusuyla ilgili daha evvel yapılmış olan çok fazla çalışmanın olmaması bu çalışmayı önemli kılmaktadır.

III. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın temel amacı, Sakarya ili Adapazarı ilçesinde Eğitim-Öğretim görmekte olan üç farklı okul türünden tesadüfi olarak seçilen 9 ve 12. sınıf öğrencilerinin sosyal ve gündelik yaşantılarının içerisinde inandıkları dinin etkisinin bulunup bulunmadığını tespit etmektir. Tesadüfi olarak seçilen öğrencilerin karar verme sürecinde bilişsel faktörlerin ve inandıkları dinin etkisinin olup olmadığına bakılmıştır. Bu bağlamda cinsiyet, okul türü, sınıf, öz dindarlık algısı, dini eğitimini nereden aldığı, aldığı dini eğitimin seviyesini yeterli bulma durumu, aile dindarlık algısı gibi demografik bilgiler ile araştırmacı tarafından hazırlanan “Karar Verme Sürecinde Bilişsel Faktörlerin Etkisi

Ölçeği” karşılaştırılarak aralarında anlamlılık bulunma durumu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Karar verme süreci karmaşık ve kompleks bir süreç olduğundan, araştırmacı tarafından hazırlanan ölçek, hayatın farklı boyutlarına değinerek bireyin yaşantısında inandığı dinin olumlu ya da olumsuz bir etkiye sahip olduğunu tespit etmeyi hedeflemektedir. Belirlenmeye çalışılan hedefler arasında; sosyal yaşantıda duyarlı bir birey olma, dinin ilkelerine dikkat ederek yaşama, sahip olunan her şeyi bilinçli tüketme, bilinçli davranış sergileme, ikili ilişkilerde özverili olma, yanlış davranışlara tepki ve içsel kontrol gibi boyutlar yer almaktadır. Bu sayede ergenlik dönemindeki gencin sosyal ve gündelik hayatındaki tercihleri ile inandığı-yaşadığı dini nasıl algıladığı ve davranışlarına yansıtırken inancını referans alıp almama durumu ortaya konmaktadır.

IV. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın temel hipotezi *“lisede öğrenim görmekte olan öğrenciler, sosyal ve gündelik hayatta herhangi bir konuda karar verirken inandıkları dinin etki ve yönlendirmesi ile hareket etmektedir”* şeklindedir. Farklı liselerde okuyan 9 ve 12. sınıf öğrencilerinden seçmiş olduğumuz örneklem gruba yöneltilen araştırma sorularına bağlı olarak oluşturulan denenceler şu şekildedir:

1. Cinsiyet ve sınıf değişkeni ile karar verme sürecinde dinin etkisinin ve ölçeğin alt boyutları arasında anlamlı ilişki vardır.
2. Okul türü değişkeni ile karar verme sürecinde dinin etkisinin ve ölçeğin alt boyutları arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır.
3. Öz dindarlık algısı ve dini eğitimin alındığı yer değişkeni ile karar verme sürecinde dinin etkisinin ve ölçeğin alt boyutları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır.
4. Alınan dini eğitimin seviyesini yeterli bulma değişkeni ile karar verme sürecinde dinin etkisi ve ölçeğin alt boyutları arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır.
5. Karar verirken dinin ilkelerine dikkat etme değişkeni ile karar verme sürecinde dinin etkisinin ve ölçeğin alt boyutları arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır.
6. Aile dindarlık düzeyi değişkeni ile karar verme sürecinde dinin etkisi ve ölçeğin alt boyutları arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır.

7. Karar Verme Sürecinde Bilişsel Faktörlerin Etkisi Ölçeği'nin alt boyutları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır.

8. Ekonomik refah düzeyi arttıkça karar verme sürecinde dinin etkisi azalmaktadır.

V. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Bu araştırma, 15-19 yaş aralığındaki lisede öğrenim gören öğrencilerle sınırlıdır.
2. Araştırma verileri 2017 yılında Sakarya ili Adapazarı ilçesinde ikamet eden örneklem grubundan toplanmıştır. Araştırma, yapıldığı zaman kesitiyle sınırlıdır.
3. Araştırmada elde edilen tecrübî veriler, bu araştırmada kullanılan "Karar Verme Sürecinde Bilişsel Faktörlerin Etkisi Ölçeği"nin geçerlik ve güvenilirliği doğrultusunda yapılan ölçümle sınırlıdır.
4. Araştırma; bireyin karar verme sürecinde dinin etkisini ölçmek için hazırlanan, sosyal yaşantıda duyarlı bir birey olma, dinin ilkelerine dikkat ederek yaşama, sahip olunan her şeyi bilinçli tüketme, bilinçli davranış sergileme, ikili ilişkilerde özverili olma, yanlış davranışlara tepki ve içsel kontrol boyutu ile ilgili maddelerle sınırlıdır.
5. Araştırma, Din Psikolojisi ilke ve prensipleri açısından incelenmiştir.
6. Araştırma, kullanılan yöntem ve tekniklerle sınırlıdır.

VI. Araştırmanın Sayıtları

1. Araştırmaya katılan örneklem grubunun, anket formlarını samimi ve doğru bir şekilde doldurdukları kabul edilmektedir.
2. Araştırmanın örnekleme, evreni temsil etme yeterliliğine sahiptir.
3. Bulgular, SPSS 22.0 paket programına doğru bir şekilde girilmiştir.
4. Araştırmada kullanılan "Karar Verme Sürecinde Bilişsel Faktörlerin Etkisi Ölçeği" araştırmada ulaşılmak istenen verileri toplama yeterliliğine sahiptir.

VII. Araştırmanın Yöntemi

Anket, belli bir konuda saptanmış hipotezlere ya da sorulara bağlı olarak bir evren ya da örnekleme oluşturan kaynak kişilere sorular yönelmek suretiyle sistemli veri toplama

teknîği olarak tanımlanmaktadır. Sosyal bilimlerde gözlemleri standartlaştırmak üzere başvurulan araçlardandır. Anket tekniği ile birçok türde veri toplamak mümkündür: İnsan davranışları, iş performansları, bilgi düzeyleri, insanların tercihleri, inançları vs. bu veriler arasında yer almaktadır. Bu yönüme başvurmanın çeşitli nedenleri vardır. Bunların başında da konuyla ilgili deney ve gözlem yapılamaması, yani başka türlü veri elde etme imkânı yoksa anket yapılır. Elde işe yarar veri yoksa, ele aldığımız konu çok yeni olup, henüz yeterli literatür oluşmamışsa, ilgili veriler çok eskimiş ise, periyodik olarak tekrar tekrar soruşturmaya yenilemek gerekiyorsa ankete başvurulur (Arıkan, 2011: 60).

Ele aldığımız araştırma konusunun yeni olması, konunun içeriği açısından deney ve gözlem metodunun kullanılabilme imkânının yetersiz olması sebeplerinden dolayı yöntem olarak anket tekniği ve ilişkisel tarama modeli tercih edilmiştir. Belirli bir zaman dilimini kapsadığı için anlık tarama ve birden fazla değişken arasındaki ilişkiyi saptamaya çalıştığı için ilişkisel tarama modeli tercih edilmiştir. Araştırma, bireyin karar verme sürecine inandığı dinin etkisi olduğunu tespit etmek amacıyla, ilişkisel tarama modeli ile yürütülmüştür. “İlişkisel tarama modeli, iki veya daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelidir” (Karasar, 2005: 77-81).

Ergenlik dönemindeki gençler üzerinde yapılan çalışmada, Karar Verme Sürecinde Bilişsel Faktörlerin Etkisi Ölçeği ve alt boyutları ile demografik bilgiler arasındaki ilişkilere yer verilen bu çalışmanın ilişkisel tarama modeline uygun olarak, araştırma modelini aşağıdaki şekilde sunabiliriz:

Şekil 1: Araştırma Modeli

Araştırmanın teorik kısmının modeli dokümantasyon tekniğiyle, uygulama bölümünün modeli ise anket-ilişkisel tarama modeli teknikleriyle kurulmuştur. Konu ile ilgili teorik bölüm ayrıntılı literatür taraması sonucunda oluşturulmuştur. Alan araştırması bölümünde ise araştırmacı tarafından geliştirilen ölçek kullanılmıştır.

A.Evren Ve Örneklem

Araştırmanın evreni Sakarya ili Adapazarı ilçesi ile sınırlıdır. Evren, 2016-2017 Eğitim/Öğretim yılında Sakarya ili Adapazarı ilçesinde ortaöğretim kurumlarında öğrenim görmekte olan öğrencilerden oluşmaktadır.

Araştırmada evreni oluşturan fertlerin hepsine ulaşmak mümkün olmadığından dolayı, evrenin tüm vasıflarını temsil edebilmek için örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada lise öğrencileri kategori olarak belirlendiği için amaçlı örnekleme / tipik durum örnekleme yöntemi tercih edilmiştir.

Örneklem grubu, 2016-2017 Eğitim/Öğretim yılında 3 farklı okul türü ve 4 farklı lisede öğrenim görmekte olan; Atatürk Anadolu Lisesi, Adapazarı İmam/Hatip Lisesi, Vali Mutafa Büyük Kız İmam/Hatip Lisesi ve Doğa Koleji'nden tesadüfi şekilde 9 ve 12. sınıf öğrencilerinden seçilen 338 öğrenciden oluşmaktadır. Örneklem seçiminde sosyoekonomik ve kültürel çeşitliliğe ulaşabilme adına okul türü yelpazesinin geniş olmasına dikkat edilmiştir.

Ergenlik dönemi, hem çocukluk evresinin bitmeye başlanıp hızlı bilişsel, zihinsel, fiziksel değişikliklerin yaşandığı evredir. Hem de dini şuur, şüphe, bunalımların yaşanıp kararların kendi öz farkındalık bilinciyle verilmeye başlandığı yetişkinliğe geçiş evresidir. Bu sebeple örneklem grubun 9 ve 12.sınıf öğrencilerinden tercih edilmiştir. Bilinçli ve şuurlu davranış sergileyen, kararlarını kendi hür irade ve seçimleriyle yapabilen 12.sınıf öğrencileri ile aile, çevre, toplumsal normlar ve baskılara maruz kalan, henüz tam bir benlik kazanamamış olan 9.sınıf öğrencileri arasında anlamlı bir farklılık bulunup bulunmadığını tespit edebilmek istenmiştir.

Bu çerçevede anket soruları tesadüfi olarak belirlenen 338 lise öğrencisine uygulanmış olup; bazı maddelerin boş bırakılması, bazı maddelerin birden çok işaretlenmesi nedeniyle 263 kullanılabilir anket formu elde edilmiştir.

B. Veri Toplama Araçları

Araştırmada, sıklıkla tercih edilen veri toplama araçlarından olan 5'li Likert tipi ölçek tercih edilmiş olup; bir adet kişisel bilgi formu ve bireyin karar verme sürecinde bilişsel faktörlerin etkisini ölçmek için geliştirilen bir adet ölçek bulunmaktadır.

1.Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından oluşturulan kişisel bilgi formunda öğrencilerin demografik bilgileri yer almaktadır. Formda; cinsiyet, okul türü, sınıf, öz dindarlık algısı, dini eğitimini nereden aldığı, aldığı dini eğitimin seviyesini yeterli bulma durumu, aile dindarlık düzeyi, herhangi bir konuda karar verirken dinin ilkelerini dikkate alma durumu gibi özellikleri belirlemeye yönelik sorular yer almaktadır.

2.Karar Verme Sürecinde Bilişsel Faktörlerin Etkisi Ölçeği

Bu ölçek; katılımcıların, sosyal ve gündelik hayatta karşılaştığı sorunlarına çözüm üretirken dinin ilkelerine dikkat edip etmediğini ve olasılıklar arasındaki yaptığı seçimlerinde inandıkları dinin etki ve yönlendirmelerinin olup olmadığını, gençlerin dinlerinin ilkelerini referans alarak davranışlarına ve dolayısıyla kararlarına yön verip vermeme durumunu tespit etmek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilmiştir.

“Karar Verme Sürecinde Bilişsel Faktörlerin Etkisi Ölçeği”nin geliştirilmesi safhasında öncelikle gerekli araştırmalar yapılmış, alan yazını taranmış, alanında uzman kişilerle görüşmeler yapılarak ve tavsiyeler alınarak 61 maddelik bir soru havuzu oluşturulmuştur. Hazırlanan maddeler kapsam geçerliliği için öncelikle Din Psikolojisi alanında yetkin 3 farklı akademisyene ve 2 araştırma görevlisine incelettirilerek maddelerde dilsel ve anlamsal düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca araştırmaya geçilmeden önce ölçek maddelerinin anlaşılabilirlik durumunu test etmek için öğretmenlerin görüş ve önerilerine başvurularak lise düzeyindeki çocukların anlayabilecekleri şekilde olmasına dikkat edilmiştir. Hazırlanan ölçek soruları Sakarya ili Adapazarı ilçesinde öğrenim görmekte olan 3 farklı okul türünden tesadüfi olarak seçilen 60 öğrenciye uygulandıktan sonra madde analizi yapılmış, maddelerin anlaşılıp anlaşılmama durumuna göre 20 tanesi ölçekten çıkarılmıştır. Kalan 41 maddelik taslak form Sakarya ili Adapazarı ilçesinde 3 farklı okul türünden tesadüfi seçilen 263 kişilik örneklem gruba uygulanmış ve bu veriler üzerinden geçerlik ve güvenilirlik analizi yapılmıştır. Karar Verme Sürecinde Bilişsel Faktörlerin Etkisi Ölçeği'nin madde analizlerine

yönelik işlemler, korelasyona dayalı analizle incelenmiş ve madde-ölçek korelasyonları Pearson korelasyon katsayısı ile değerlendirilmiştir. Analiz sonucunda ölçek puanıyla 0,30 altında korelasyon bulunan maddeler ile birden fazla faktöre yüklenen 17 madde ölçekten çıkarılmıştır. Böylece 7 boyutlu ve 24 maddeden oluşan bir ölçme aracına ulaşılmıştır. Taslak formdaki her bir madde beşli likert tipi dereceleme ölçeği doğrultusunda puanlanmış ve uygulanmıştır.

Geliştirilen ölçekte 2, 10, 13, 16, 24, 31, 33 ve 35. maddeler olumsuz, diğer maddeler ise olumlu olarak ifade edilmektedir. Yanıt seçeneklerinde her bir madde, “Kesinlikle Katılmıyorum (1), Katılmıyorum (2), Kararsızım (3), Katılıyorum (4), Kesinlikle Katılıyorum (5)” şeklinde beşli likert tipi dereceleme ölçeği doğrultusunda puanlanmıştır. Envanterin olumsuz maddelerine ise Kesinlikle Katılıyorum (1), Katılıyorum (2), Kararsızım (3), Katılmıyorum (4) ve Kesinlikle Katılmıyorum (1) şeklinde puanlanmıştır. Ankete katılanlardan, bu ifadelerden kendilerine en uygun olanı seçmeleri istenmiştir. 24 maddelik “Karar Verme Sürecinde Bilişsel Faktörlerin Etkisi Ölçeği”nden elde edilen puanlar 24 ile 120 arasında değişiklik göstermektedir. Büyük puan karar verme sürecinde dinin etkisi bulunduğunu, düşük puan ise karar verme sürecine dinin etkisi bulunmadığını göstermektedir.

“Bilimsel araştırmalarda kullanılan ölçeklerin geçerliği, araştırmanın gücü ve çalışmanın amacına uygun olarak bilimsel bir sonuç ortaya koyabilirliği noktasında önemli ve gerekli bir unsurdur. Geçerlik, ölçme aracının bireyin ölçmek istenen özelliğini ne derece ölçtüğüyle ilgili bir kavramken; faktör analizi, aynı niteliği ölçen değişkenleri bir araya getirerek az sayıda faktör ile açıklamayı amaçlayan bir istatistiksel tekniktir” (Büyüköztürk, 2014: 179).

24 maddeden oluşan Karar Verme Sürecinde Bilişsel Faktörlerin Etkisi Ölçeği'nin faktör analizine uygunluğu için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Barlett Küresellik (Sphericity) testi yapılmıştır. Analiz sonucunda KMO değeri .893 olarak hesaplanmış, Barlett Küresellik (Sphericity) testi ($\chi^2=2082,739$, $p=.000$) anlamlı bulunmuştur. Bu veriler yapının faktör çıkartmak için uygun olduğunu göstermektedir.

Karar Verme Sürecinde Bilişsel Faktörlerin Etkisi Ölçeği'nin yapı geçerliliğinin sınanması ve elde edilen boyutların daha iyi görülebilmesi için Varimax döndürme tekniği kullanılmıştır. Açımlayıcı faktör analizinde maddelerin ölçekten atılıp atılmamasına karar vermede faktör yük değerinin alt sınırı .30 olarak kabul edilmiştir.

Ayrıca bir maddenin farklı faktörlerdeki yük değeri arasında en az .10 fark olması referans alınmış, bu kapsamda birden fazla faktörde binişiklik gösteren maddeler ölçekten çıkarılmıştır.

Karar Verme Sürecinde Bilişsel Faktörlerin Etkisi Ölçeği'nin maddelerin ortak faktör varyansı, ölçeğin faktör yapısı, madde faktör yükleri, faktörlerin öz değerleri, faktörlerin açıkladığı varyanslar ve açıklanan toplam varyans Tablo 1'de verilmiştir. Döndürülmüş maddelerin daha net görülebilmesi için analizde .30 altında kalan faktör yük değerlerine yer verilmemiştir.

Tablo 1
Karar Verme Sürecinde Bilişsel Faktörlerin Etkisi Ölçeği'ne İlişkin Faktör Yükleri

	1. Faktör	2. Faktör	3. Faktör	4. Faktör	5. Faktör	6. Faktör	7. Faktör	Ort. Faktör Varyansı
38.Engelli bireylere daha özverili davranılması gerektiğini bilirim.	,735							,580
27.Toplumdaki ekonomik eşitsizliğin dengelenebilmesi için zenginlerin fakirlere yardım etmesi gerektiğine inanırım.	,687							,611
28. Yardım kuruluşlarında gönüllü çalışmanın toplumsal bir dayanışma olduğuna inanırım.	,666					,324		,610
25.İhtiyacı olanlara yardım etmeye çalışırım.	,662							,603
18.Toplu taşıtlarda yaşlılara ve hamilelere yer veririm.	,621							,592
30.İyilik eden iyilik bulur ilkesi ile hareket ederim.	,452							,368
11.Doğanın bizlere verilen bir nimet olduğunu bilirim ve çevreye zarar vermem.		,827						,767
12.Dinimin doğayı korumam konusundaki tavsiyelerini bilirim ve doğaya zarar vermem.		,826						,801
9.İsraf etmenin hem bana hem de topluma çok zararı olduğunu bilir ve israftan kaçınırım.		,631		,328				,636
17.Verilen nimetlere şükredilmesi gerektiğini bilirim ve şükrederim.	,337	,556		,416				,662
35.İhtiyaç duyulduğunda bankadan faiz almanın bir sakıncası olmadığını inanırım.			,728					,593
33.Şans oyunları gibi oyunlar oynayarak kolay yoldan rızık elde etmenin uygun olduğunu düşünürüm.			,631					,559
4.Kıyafetlerimin dinimin çizdiği sınırlarda olmasına dikkat ederim.			,566		,371			,560
10.Kendi malımı sınırsızca kullanabileceğime inanırım.			,554	,303				,536

Tablo 1'in Devamı

23.İbadetlerin benim için ne kadar önemli olduğunu bilirim.	,332	,539						,591
20.Bayramlarda ve özel günlerde aile büyüklerimi ziyaret ederek ellerini öperim.						,708		,639
34.Komşumu kendim gibi severim ve elimden geldiğince yardım ederim.						,704		,626
37.Kullandığım ürünlerin içerik kısımlarını okurum ve vücuda zararlı olup olmadığına dikkat ederim.						,779		,679
7. Sağlıklı yaşamaya dikkat ederim ve bunu için gerekli tedbirleri alırım.						,751		,674
8. Temizliğin, maddi ve manevi yönü olduğunu bilir; davranışlarımı da manevi yönüne dikkat ederek gerçekleştiririm.	,327		,322	,429				,503
13.Hatalı davranış sergileyen insanları uyarma ihtiyacı hissetmem.						,824		,750
32.Bir yanlışlık görürsem bunu uygun bir şekilde düzeltmeye çalışırım.					,387	,567		,637
2.Söylediğim cümlelerle karşımdaki insanın kalbini kırmamaya çalışırım.							,813	,698
36.Yanlışlıkla dahi olsa birini üzdüğümde o kişiden daha çok üzülürüm.	,408						,597	,553
Faktörün Öz Değeri	3,31	2,65	2,21	1,97	1,91	1,44	1,30	
Faktörün Açıkladığı Toplam Varyans	%13,82	%11,0	%9,22	%8,24	%7,98	%6,01	%5,43	
Açıklanan Toplam Varyans	%61,78							

Faktör analizi sonucunda ölçekte yer alan maddeler taban faktör yük değeri ,429 ile tavan faktör yük değeri ,826 arasında değişen yük değerlerine sahip olduğu tespit edilmiştir. Ölçek, faktör yapısı bakımından incelenip gerekli analizler yapıldıktan sonra 7 boyuttan oluştuğu ortaya çıkmıştır. Tüm faktörler toplam varyansın % 61,78'ini açıklamıştır. Faktör analizi neticesinde oluşan boyutlar şu şekilde isimlendirilmiştir:

- Sosyal yaşantıda duyarlı bir birey olma boyutu: 18, 25, 27, 28, 30, 38.
- Dinin ilkelerine dikkat ederek yaşama boyutu: 4, 10, 23, 33, 35.
- Sahip olunan her şeyi bilinçli tüketme boyutu: 9, 11, 12, 17.
- Bilinçli davranış sergileme boyutu: 7, 8, 37.
- İkili ilişkilerde özverili olma boyutu: 20, 34.
- Yanlış davranışlara tepki boyutu: 13, 32.
- İçsel kontrol boyutu: 2, 36.

“Bir araştırmaya katılan bireylerin, test maddelerine verdikleri cevaplar arasındaki tutarlılık olarak tanımlanabilen güvenilirlik, testin ölçmek istediği özelliği ne derece doğru ölçtüğüdür” (Büyüköztürk 2014: 181).

Yapılan araştırmada Karar Verme Sürecinde Bilişsel Faktörlerin Etkisi Ölçeği'nin güvenilirliği test edilmiş ve ölçeğin genelinin Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı .878 olarak bulunmuştur. Elde edilen veriler neticesinde ölçeğin, güvenilir bir ölçek olduğu tespit edilmiştir. Güvenirlik kapsamında ayrıca ölçeğin her bir faktörü için ayrı ayrı analizler yapılmıştır. Sosyal yaşantıda duyarlı bir birey olma boyutu $\alpha = .794$, dinin ilkelerine dikkat ederek yaşama boyutu $\alpha = .677$, sahip olunan her şeyi bilinçli tüketme boyutu $\alpha = .815$, bilinçli davranış sergileme boyutu $\alpha = .625$, ikili ilişkilerde özverili olma boyutu $\alpha = .629$, yanlış davranışlara tepki boyutu $\alpha = .621$ ve içsel kontrol boyutu $\alpha = .358$ olarak tespit edilmiştir. İçsel kontrol boyutunun güvenilirlik katsayısının düşük olmasının sebebi, bu boyuttaki madde sayısının az olmasından kaynaklanmaktadır. Ölçeğin tamamının Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısına bakıldığında ($\alpha = .878$), güvenilir bir ölçek olduğu anlaşılmaktadır.

Ölçeğin iç tutarlılığını analiz etmek amacıyla faktörler arasındaki korelasyonlara da bakılmıştır. Korelasyon analizine ait bulgular **Tablo 2**'de sunulmaktadır:

Tablo 2
Faktörler Arası Korelasyon

	X	SS	1	2	3	4	5	6	7
1. Faktör (Sosyal yaşantıda duyarlı bir birey olma)	4,36	,58	1						
2. Faktör (Dinin ilkelerine dikkat ederek yaşama)	3,88	,76	,40**	1					
3. Faktör (Sahip olunan her şeyi bilinçli tüketme)	4,24	,63	,53**	,47**	1				
4. Faktör (Bilinçli davranış sergileme)	3,64	,78	,40**	,39**	,42**	1			
5. Faktör (İkili ilişkilerde özverili olma)	4,11	,78	,47**	,38**	,40**	,36**	1		
6. Faktör (Yanlış davranışlara tepki)	3,94	,85	,42**	,34**	,43**	,35**	,33**	1	
7. Faktör (İçsel kontrol)	3,37	,83	,35**	,16**	,29**	,21**	,23**	,27**	1

**p < .01

Tablo 2' de faktörler arasındaki ilişkiyi belirlemek için yapılan korelasyon analizinden elde edilen sonuçların tamamında $p < .01$ düzeyinde anlamlı ilişki bulunmuştur. Elde edilen değerlerin hiçbirinde çok zayıf, yüksek ve çok yüksek ilişki bulunmadığı için iç tutarlılığına zarar verecek herhangi bir istatistiksel veri tespit edilmemiştir.

VIII. Verilerin Toplanması ve İstatistiksel Analizi

Araştırmanın hedefine uygun hazırlanan Karar Verme Sürecinde Bilişsel Faktörlerin Etkisi Ölçeği 2016-2017 Eğitim/Öğretim yılında “Mart-Nisan-Mayıs” aylarında uygulanması gerçekleştirilmiştir. Sakarya ili Adapazarı ilçesinden belirlenen dört farklı okul türünde okumakta olan 9 ve 12. sınıf öğrencileri arasından tesadüfî olarak seçilen 338 öğrenciye uygulanmıştır. Bazı maddelerin boş bırakılması ve bazı maddelerin birden çok işaretlenmesi nedeniyle 263 kullanılabilir anket formu elde edilmiştir.

Hazırlanan ölçek, sınıf ortamında 40 dakikalık ders saati içerisinde öğrencilere uygulanmıştır. Araştırmaya katılımda gönüllülük ön planda tutulmuş; geçerli ve gerçek veriler elde edebilmek için gerekli ön açıklamalar yapılmıştır.

Araştırma kapsamında elde edilen veriler SPSS 22.0 (Statistical Package for Social Sciences) bilgisayar programı ile analiz edilmiştir.

Verilerin analiz edilmesi süresince hangi testlerin kullanılacağına karar verebilmek amacıyla parametrik testlerin ana varsayımlarını karşılayıp karşılayamadıkları incelenmiştir. Bu yönde verilerin homojen dağılımı için “Levene Homojenlik Testi” ve normal dağılım için ise “Kolmogorov Smirnov” normallik testi yapılmıştır.

Yapılan ölçümler bağlamında araştırmada iki alt kategoriye sahip bağımsız değişkenler için t-Testi (Independent-Samples t-Test) kullanılmış, ikiden fazla alt kategoriye sahip bağımsız değişkenler için Tek Yönlü Varyans Analizi (One-Way ANOVA) testi uygulanmıştır. ANOVA testi ile yapılan analizler sonucunda, grupların ortalama puanları arasında farklılık tespit edilmişse, bu farkın kaynağını bulmak için “Tukey - HSD Testi” kullanılmıştır. Aynı şekilde “Karar Verme Sürecinde Bilişsel Faktörlerin Etkisi Ölçeği”nin alt boyutları arasındaki ilişkiyi anlamak için Pearson Momentler Çarpım Korelasyon analizi uygulanmış, Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı (r) hesaplanmıştır. Yapılan analizler neticesinde elde edilen bulgular tablolara aktarılmış ve yorumlama bu şekilde yapılmıştır.

BÖLÜM 1: TEORİK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Ergenlik Dönemi

Ergenlik, çocukluktan yetişkinliğe geçiş evresi olan, bireyin hayatında önemli izler bırakan gelişim evresidir.

1.1.1. Ergenlik Kavramı ve Tanımı

Ergenlik kelimesi Latince’de büyüme, olgunlaşmak anlamına gelen “adolescere” fiilinin sıfat fiili olan “adolescens” kelimesinden dilimize geçmiştir (Akt., Bahadır, 1994: 13). Ergenlik çağı ile ifade edilmek istenen, çocukluktan ergenliğe geçiş evresi mahiyetinde olduğudur. Bu çağ, yetişkin olmayan bireyin bu döneme ulaştığına dair bir takım değişikliklerle başlar; zihinsel, cinsel vb. hususiyetlerde olgunlaşmasına kadar devam eder (Bahadır, 1994: 13).

Kulaksızoğlu’nun (1998) tanımına göre, “ergenlik; insanda bedence büyümenin, hormonal, cinsel, sosyal, duygusal, kişisel ve zihinsel değişme ve gelişmelerin olduğu, buluşla başlayan ve bedence büyümenin sona ermesiyle sonlandığı düşünülen özel bir evredir” (Akt., Dinçel, 2006).

“Bir başka ifadeyle ergenlik; başta biyolojik değişiklikler olmak üzere psikolojik, fiziksel, sosyal ve bilişsel gibi pek çok alanda değişim ve gelişimin olduğu, birincil ve ikincil cinsiyet özelliklerinin kazanıldığı, zihinsel kapasitedeki belirgin artışla birlikte soyut düşünmenin geliştiği ve bunların dışında siyasal, ekonomik, duyuşsal, toplumsal, yasal, kültürel gibi alanlarda da değişim ve sorumluluğun arttığı bir geçiş dönemi olarak da değerlendirilir” (Gürsu, 2011: 9).

Bahadır ise ergenliği, “toplumsal, sosyal, biyolojik ve psikolojik en kritik gelişmelerin zuhur etmeye başladığı; duygu, düşünce ve tutumlarda en keskin gelişmelerin izlendiği, hal ve tavırlarda kararsızlıkların yaşandığı bir geçiş evresi olarak ifade etmektedir” (Bahadır, 1994: 13).

“Ergenlik dönemi bedensel, cinsel gelişmenin ve olgunlaşmanın yoğun olduğu bir dönemdir. Bu gelişmelerin yanında toplumsal, duygusal ve zihinsel gelişmelerin olduğu, kişiliğin oluştuğu ve benlik bilincinin kazanıldığı bilinmektedir. Ergen kendini sorgulamaya ve sorularına yanıt aramaya başlar. Dönemin sonunda benlik bilinci oluşur ve yeni bir kimlik kazanılır. Kısaca ergenlik erinlikle başlayan, bireyin fiziksel ve ruhsal

yönden olgunlaştığı, arkadaşları tarafından kabul edildiği ve bağımsızlığını kazandığı bir gelişim dönemidir” (Dönmezer, 2001; Akt., Dinç, 2010).

Ergenlik, çocukluktan çıkılıp erişkinlik dönemine adım atıldığı bir geçiş dönemidir (Karabekiroğlu, 2009: 21). “Bireyin ne bir çocuk ne de bir yetişkin olarak tanımlanabildiği bu dönemde birey, çeşitli alanlardaki gelişimini tamamlayarak bu dönemde gelişimsel görevleri de yerine getirmek zorundadır” (Aktuğ, 2006: 9).

“Ergenlik, ön-ergenlik denilen ve 1-2 yıl kadar süren bir safhayı da içine alan, 7-8 yıllık bir süreye yayılan dönemdir. Kavram olarak ergenlik ve gençlik aynı anlamı ifade eder; yerine göre her ikisi de kullanılabilir. Bu dönemin yaş bakımından kesin sınırları konusunda tam bir görüş birliği yoktur. Genellikle 12, 13-20, 21 yaşları arası bir dönem olduğu kabul edilir” (Akt., Hökelekli, 2008: 266). Ergenlikle ilgili araştırma ve çalışma yapan kişilerin çoğu, bu dönemin sınırları konusunda farklı fikirler dile getirmiştir. “Bir grup araştırmacı, ergenliği belli yaş aralıkları ile sınırlandırmayı tercih ederken; diğer bir grup ise bu devreyi fiziki, coğrafi, ekonomik ve sosyal etkenleri temel olarak sınırlandırmaya gitmişlerdir” (Bahadır, 1994: 14).

Literatür incelendiğinde ergenlik döneminin başlangıcı ve sonu hakkında ortak bir görüş birliğinin olmadığı görülür. UNESCO’ya göre ergenlik dönemi 15-25 yaş aralığı, Birleşmiş Milletler Örgütüne göre 12-25 yaş aralığı Milli Eğitim Bakanlığına göre ise 12-24 yaş aralığıdır (Kulaksızoğlu, 2014: 33).

Ergenlik dönemi kızların erkeklere oranla erken olgunlaşmaları sebebiyle iki yıl erken başlar ve ergenliğin başlama yaşı sosyo-ekonomik koşullar, sağlık, beslenme ve iklim gibi koşullara göre değişiklik gösterir. Ülkemizde ergenliğe giriş yaşı kızlarda ortalama 10-12, erkeklerde ise 12-14 yaşları arasındadır (Yavuzer, 2016:261).

1.1.2. Ergenlik Dönemi ve Gelişimsel Özellikleri

Çocukluğun sona erip yeni bir benin doğuşuyla, yani fizyolojik gelişmelerle birlikte ruhsal değişimleri beraberinde getiren yeni bir dönem başlar. Bu yeni yapılanma döneminde çocukluğun sona erdiği bir sırada, şafak söker gibi bedensel ve ruhsal bir uyanışla başlayan değişimlerin yoğun bir biçimde yaşanmaya başlamasıyla ergenlik çağı fiilin harekete geçer. Ondört-onbeş yaşlarından itibaren bu yeni dönemin gençleri hızlı bir bireysel gelişme içerisinde fırtınalı ve atak bir dönemden geçerken, onlar bu dönemde derinden etkilenir. Bu süreç, sıradan bir etkilenme değil, aksine onu derinden

silkeleyen, bedensel ve ruhsal uyanışlarla hayatın anlamını ve geleceği sorgulayan bir duruşu sergiler. Burada yeni ideallere açılan, yeni dönemin insanı, geçmişten bugüne kadar yakın çevresinden aldığı ya da öğrendiği bütün bilgisel ve tecrübî kazanımların hepsini yeni gelişmelerle kendi akıl süzgecinden geçirir ve onları bilinçli bir biçimde yeniden değerlendirmeye alır (Yavuz, 2013: 145-146).

1.1.2.1. Ergenlik Döneminde Fiziksel Gelişim

Bu dönemdeki belirgin gelişimlerin başında fiziksel olgunlaşma ve büyüme gelmektedir. Ergenin vücut yapısındaki değişiklik, el-kol koordinasyonundaki bozukluk ve hızlı bir gelişim ile kendini göstermektedir. “Fiziksel değişim ve gelişimin temelinde bir taraftan hormon dengesinde ortaya çıkan değişiklikler bulunurken, diğer yandan ikincil cinsiyet özelliklerinin belirginleşmesi bulunmaktadır. İkincil cinsiyet özelliklerinin belirginleşmesi ergenin psiko-sosyal gelişimini etkilemektedir” (Aktuğ, 2006: 10).

Ergenlik döneminde fiziksel gelişimde geniş çaplı değişimler yaşanır. Bunların başında ergenlik dönemindeki bireyin takriben 20-25cm kadar uzaması gelmektedir. Bu hızlı büyüme ile birlikte el-kol koordinasyonu bozulan ergende istemsiz sakarlık başlamaktadır. Ergenlikle beraber yıllık boy uzaması 8-8,5 cm kadar olmaktadır. Kızların erkeklere nazaran daha erken ergenliğe girmesi sebebiyle 10-12 yaşlarında boylarının daha uzun olduğu gözlemlenmektedir. Ergen bireylerin kilolarında da hızlı bir artış olmaktadır. Hızlı kilo artışı beraberinde yeme sorunlarına da sebebiyet vermektedir (Saka, 2011: 109).

Ergen bireylerin vücutlarında meydana gelen bu hızlı değişim, onların sosyal, toplumsal ve psikolojik pek çok açıdan olumlu ya da olumsuz etkilenmesine sebep olan etkenlerin başında gelmektedir. Fiziksel kabul görünümlükleri ile toplumda statü edinemeyen ergenlerin içine kapanık oldukları, dış görünümleri ile saygınlık kazanan ergenlerin ise dışadönük faaliyetlerde daha aktif yer aldıkları gözlemlenmektedir.

Ergenlik döneminde birey, meydana gelen fiziksel değişmelere uyum sağlamada, yeni oluşan beden imgesini benimseme de zorluk yaşayabilmektedir. Gelişen bedeniyle kendi kabulünü sağlayabilmesinin ailesi ve arkadaşları ile ilişkisiyle, yaşadığı çevrenin beden imgesine bakış açısıyla, yetiştiriliş tarzıyla, sosyal ve kültürel etmenlerle yakından ilişki bulunmaktadır.

1.1.2.2. Ergenlik Döneminde Bilişsel Gelişim

Ergenlik döneminin mühim gelişmelerinden biri de ergenlik çağındaki bireyin düşünme şeklinde meydana gelmektedir. Ergenin düşünme biçimindeki değişme, kişilerarası ilişkilerini, değerlerini, sorunlara bakış açısını, dünyaya bakışını, problem çözerken izlediği süreçleri etkilemektedir. Ergen soyut düşünebilme yeteneği kazanmaktadır. Ergenlerin düşünme biçimlerini izleyen araştırmacılardan birisi de J. Piaget'tir (Arı, 2003: 85-86).

Ergenlik dönemi bilişsel gelişim açısından soyut işlemler dönemine denk gelmektedir. Piaget' in bilişsel gelişiminin son dönemidir. Bu dönem onbir yaşının sonlarından başlamaktadır. Biçimsel (formel) işlemler dönemi olarak da adlandırılmaktadır. Çocuk düşüncesi daha çok şimdiyle sınırlıyken ergen şimdiki zaman dışında geleceği de hesaplayabilmektedir. Geleceğe yönelik soyut biçimde düşünebilir, varsayımlar ileri sürerek çeşitli ihtimaller üzerinde akıl yürütebilmektedir. Bir konunun farklı yönlerini düşünerek onları ayrı ayrı sınavabilmektedir. Her ergen aynı yaşlarda soyut düşünceye ulaşamamakta, bazı yetişkinler dahi soyut düşüncenin gerektirdiği zihinsel özelliklere ulaşamamaktadır. Soyut düşünmeye ulaşma ile ergenin yaşadığı kültürel çevre, ailesinin sosyo-ekonomik seviyesi ve zeka seviyesinin arasında ilişki bulunmaktadır (Gander ve Gardiner, 1993; Akt., Şenver Yıldırım, 2006).

Bu dönemin diğer bir düşünce özelliği birleştirmeci (kombinasyonel) düşünmedir. Bu birkaç faktörün birlikte ele alınarak sorunun çözülmesi olarak tanımlanabilmektedir. Ayrıca bu dönemde ergen faktörleri birbirinden soyutlayabilir ve bilimsel sorunlara çözüm bulabilmektedir. Ergenlik döneminde ergen benmerkezciliği görülebilmektedir. Bu herkesin ona dikkat ettiği düşüncesidir. “Ergen herkesin ona baktığını, onu gözlediğini düşünmektedir ve kendini sürekli olarak sahnede hissetmektedir. Bu ergenin başkasının perspektifinden bakmaya başlamasının bir sonucu olarak meydana gelmektedir” (Bacanlı, 2001: 68-69).

Steinberg, ergenlikle birlikte bilişsel süreçlerdeki değişimleri şu şekilde ifade etmektedir: Ergen bireyin fikirleri sınırlandırılmadığından daha dolaylı bir düşünüş yapısına sahip olmaktadır. Soyut kavramları düşünme ve bunlarla ilgili akıl yürütme kapasiteleri artmaktadır. Düşünme eylemini aktif şekilde gerçekleştirmektedir. Muhtelif ve çok katmanlı zihni melekelerini kullanabilmektedir. Çocukluk dönemine kıyasla olay

ve olgular arasında farkları anlamakta ve aralarındaki ilişkiyi kavramaktadır (Steinberg, 2007: 82).

Ergenlikte bilişsel alandaki değişimlerden biri de ergenlerin, algılamadaki ve anlamadaki dikkat melekесinin gelişmiş olmasıyla birlikte çevreye, etrafa, konulara, olgulara ve kavramlara daha dikkatli yaklaşımda bulunabilmesidir. Dolayısıyla, çocukluktan yetişkinliğe geçiş evresi olan bu dönemde uzun süre bir nesneye odaklanabilme, okuduğunu net olarak anlama ve uzun süre sıkılmadan okuma yapabilme, soyut matematiksel işlemleri yapabilme, karmaşık problemleri çözebilme ve soyut varlıkları idrak edebilmede daha başarılı olunmaktadır. Bilişsel gelişime bağlı olarak insan ve olaylara karşı bakış açısı değişir. Karmaşık düşünebilme yeteneği geliştiği için bu dönemde karşılaştırma yapılarak doğru kararlar alabilir. Karşısındaki kişinin nasıl hissettiğini ve düşündüğünü anlayabildiği ve algılayabildiği için duygudaşlık kurarak düşünebilir ve çıkarımlarda bulunabilir (Steinberg, 2007: 93-104).

Kısacası bu gelişim evresi, hayata dair pek çok önemli zihinsel kazanımların edinildiği, bireysel farkında olmanın net bir şekilde hissedildiği ve bireyin kendine ait bir dünya görüşünün şekillenmeye ve yeşermeye başladığı dönemdir.

1.1.2.3. Ergenlik Döneminde Kişilik Gelişimi

İnsan birçok unsurdan meydana gelmiş, ahenkli ve parçalanamaz bir bütündür. Her insanı diğerlerinden ayıran kendine has bir takım özellikleri vardır. İnsanın kendine has ve onu diğer kişilerden ayıran ruhi ve bedeni özelliklerinin tümüne birden kişilik denir (Peker, 2014:142).

Ergenlikte kişilik, çift yönlü bir etkileşim içerisindedir. “Bir yandan içsel hayat derinleşirken, diğer yandan ise başkalarıyla ilişkiler genişler. Benlik bilinci de bu etkileşime bağlı olarak etkileşimini sürdürür. Bu açıdan kişilik psiko-sosyal gelişimin kesin belirtilerini içerir. Yani ergen bir taraftan başkalarının görüş ve kanaatleri ile aşırı derecede ilgilenirken diğer taraftan da kendi varlığını içten içe hisseder; iç âleminde olup bitenden haberdar olmaya çalışır” (Bahadır, 1994: 18). Dolayısıyla ergenlik hem içsel bir hesaplaşma hem de bilinçli olunma çağıdır.

Ergenlikten yetişkinliğe geçiş çağı olarak kabul edilen 22-23 yaş, kişiliğin belirginleştiği dönem olarak kabul edilmektedir. Kişiliğin oluşumunda etkili olan çevresel faktörler, aile yapısı, kültür, örf-adet, toplumsal yaşayış ve inanılan din,

ergendeki karakterin belirlenmesi ve belirginleşmesinde etkili olarak kabul edilmektedir. Ergen için hayatını anlamlı kılacak değerlerin bulunması, içsel çatışmaların engellenebilmesi, sağlıklı bir kişilik oluşmasında önemlidir (Ekşi, 2011: 130).

Ergenin kişiliğini şekillendiren belli başlı istekleri şu şekilde sıralanabilir. Bireyde var olan büyümek, gelişmek ve kuvvetli olma isteği, ilerlemek, olgunlaşmak ve değişme isteği, bireysel olarak bağımsızlığını kazanma isteği, başarılı olma ve güven kazanma isteği, beğenilmek ve takdir görme isteği, olumlu olarak sosyal ilişkiler kurma isteği, mutlu olmak için duyulan istek (Kulaksızoğlu, 2014: 112). Bu istekleri yerine getiremeyen ve gerçekleştiremeyen bireylerin, toplumsal ve bireysel mutluluk oranlarının düşük, kendilerini ifade kabiliyetlerinin yetersiz olduğu gözlemlenmektedir.

“Kula (2001),ergenlik döneminde kimlik arayışının nedenleri olarak; ergende meydana gelen fiziki ve ruhsal değişimler, bağımsızlık arzusu ve sosyalleşme sürecini gösterir. Psiko-sosyal gelişimin bir parçası olan kişilik kademe kademe gelişir ve kişiliği oluşturan parçalar bir bütün olarak birbirini etkiler” (Akt. Gürsu, 2011: 21).

“Kula (2001), ergenlikteki kimlik karmaşasının nedenleri arasında; bağımsızlık duygusunun yeterince kazanılamaması, sosyal statü, mesleki rolde belirsizlik ve gelecek endişesi, hayat felsefesinin yeterince oluşmaması, cinsel kimliğin yeterince oluşmaması ve güven duygusu eksikliğini gösterir” (Akt. Gürsu, 2011: 23).

Kişilik gelişimi, ergenin hayatının anlam kazanmasındaki safhaların önemli olanlarından. Sağlıklı bir karakter ve kişilik, sağlıklı bireylerin oluşması anlamına gelmektedir. Kendini gerçekleştiremeyen, hayat amacını kavrayamayan ve yaşamına değer katamayan bireyin, içine kapanık, kendini ifade etmekte zorlanan, toplumsal görevleri yerine getirmede yetersiz kalan bireyler oldukları söylenebilmektedir.

1.1.2.4. Ergenlik Döneminde Ahlak Gelişimi

Ahlak insanların uymakla mükellef oldukları doğru davranışlar bütünü ve kaideler olarak tanımlanabilir. Hangi davranışın iyi olup olmadığı görecelidir, toplumdan topluma, kişiden kişiye değişebilir. Ahlak gelişimi ise bireyin toplumda etkin bir şekilde kullanacağı bir değerler sistemini oluşturma sürecidir (Kulaksızoğlu, 2014: 98).

Ahlak gelişimi ile ilgili yapılan araştırmalarda, bu konu üzerine araştırma yapanların felsefeciler ve ilahiyatçılar olduğu bilinmektedir. Psikolojide alanında ise bu konuyla

ilgili ilk çalışmaların Freud ile başladığı, sonraları insanın doğuştan kötü olduğu Freudyen görüşüne karşın insanın doğuştan iyi olduğu görüşü, Piaget ve takipçileri tarafından kabul edildiği bilinmektedir (Çileli, 1987: 281).

Robert Havinghurst'a göre, insanın yaşamının her evresinde başarılması gereken ve üstesinden gelmesi gereken bir takım ödevleri bulunmaktadır. Bu görevler ergen olan birey açısından ele alındığında ise, kendisini ifade edebilme, sosyal ilişkilerde başarılı olma, toplumsal sorumlulukları yerine getirme, akademik olarak yükselme, fiziksel görünüşünü kabul ederek sosyal yaşamda var olma, duygusal açıdan özgür olabilme, kendi kararlarını kendi verebilmesi, bir mesleğe yönelim gibi sorumlulukları bulunmaktadır (Aydın, 2004: 41). Ergen bireyin tüm bu sorumlulukları, onu ahlaklı kılan ve toplumsal değerleri kazandıran üst gelişim görevleridir.

Ahlaki gelişim alanında en detaylı çalışan kişilerin başında Kohlberg gelmektedir. Kohlberg'in çalışması, ergenlik dönemindeki ahlak gelişim basamaklarına da uygundur. "Onun ahlak gelişimi çalışmasının özünü ahlaki çelişkiler oluşturmaktadır" (Bacanlı, 2005: 74). Kohlberg, ergenlik dönemindeki gençler üzerinde yaptığı çalışmasında, gençlerdeki ahlak yapısında tutarsızlıkların olduğunu, toplumsal normlar ve genel kabuller ile çelişebildiğini ortaya koymuştur (Steinberg, 2007: 258-300). Bunu nedeni olarak da ergenlik dönemindeki bireyin kendisine ait yeni bir dünya oluşturma çabası ve bilinçli olma gayreti içerisindeki gencin genel kabulleri karşısında bocalayışı olarak açıklanabilir.

"Çocukluktan ergenliğe geçişte ve bunu izleyen süreçte ergenler, özel ahlak kurallarının ötesinde genel dini-ahlaki kurallar ve değerleri benimsemeye yönelir. Vicdan gelişimindeki inkişaf iç kontrole; kendine sahip olmaya; daha bağımsız fakat daha dikkatli ve sorumlu davranmaya yönlendirir. Çünkü bu aşama, ezici gücüyle suçluluk ve utanç duyguları devreye girer. İşte bu tür duygularla karşı karşıya gelmeme arzusu, ergeni ahlaki değerlere daha da yaklaştırır. Böylece ahlak kurallarına uymanın sağladığı huzur ve avantajlar onu, kişiliğini dini, ahlaki değerlere yoğunlaştırmaya iterek iyiye, doğruya bağlılığını daha da pekiştirir" (Bahadır, 1994: 26).

"Dönemin tüm karmaşık yapısına rağmen ahlaki olgunluğun ortaya çıktığı aşamada ergen, hayatının hiçbir döneminde görülemeyecek derecede güzelliğe, iyilik ve doğruluğa, yücelik ve erdemliğe, adalet ve dürüstlüğe karşı son derece düşkünleşir. Ortaya çıkan incelik ve zarafet, dine yönelişinde önemli katkılarda bulunur" (Bahadır,

1994: 26). Ahlaki açıdan olgunlaşan ergen dine karşı olumlu bir tavır sergileyerek hayatını daha anlamlı kılma yolunda bir adım daha atmış olur.

1.1.2.5. Ergenlik Döneminde Toplumsal Gelişim

İnsan; yaşadığı zamanın, dönemin, toplumun ve kültürün çocuğu olarak doğmaktadır. Toplumsal bir varlık olduğu için sosyal ilişkilerde bulunarak gelişim gösterir ve hayatı öğrenir. Geçmiş değerleri ile ideallerini harmanlayarak bugünü inşa eder.

“İnsan zaman ve mekânla sınırlı bir varoluşa sahiptir. Bu nedenle insanın diğer insanlarla ve nesnelere ilişkisi zaman ve mekân sınırlılıkları çerçevesinde gerçekleşmektedir” (Akdoğan, 2004: 39). “Bu anlamda bireyin içinde yetiştiği sosyal çevre ve zaman diliminin psiko-sosyal gelişim, psiko-sosyal uyum üzerinde de etkili olduğu bilinmektedir” (Gürsu, 2011: 28-29).

“Yaşamın bu döneminde ergen, kişiliği için bir kimlik geliştirmeye çalışır. Bu dönemde dış görünüm önem kazanır. Görünümüne gösterdiği ilgi benliğin oluşmasına yardımcı olur. Kimliğini arayış çabası içinde, kahramanlara, öğretilere, karşı cinsten kişilere tutulur. Kararsızlık ve şaşkınlık bu yaştaki gençlerin dayanışma grupları oluşturmalarına neden olur. Bu dönemde ergen çocuklukta öğrenmiş olduğu kurallarla, yetişkinin geliştirmesi gereken değer yargıları arasında bocalar” (Geçtan, 1993; Akt., Aktuğ, 2006).

Ergenlik, sosyal büyüme ve gelişmenin her yönü ve kişiliğin hemen hemen her düzeyinde bir geçiş dönemidir. Ergenler ana babalarında ayrılıp bağımsızlıklarını kurmaya isteklidirler, fakat aynı zamanda yetişkinliğin sorumluluklarından da korkmaktadırlar. Onların önünde yapacakları çok önemli görev ve alacakları pek çok önemli karar vardır (Morris, 2002).

Ergenlik dönemi, çocuklukla yetişkinlik arasında kalan, bireysel kimlik kazanmaya çalışan bireyin mücadele verdiği bir evredir. Bu birey hem akranları, hem toplum hem de ebeveyni tarafından sürekli olarak birtakım görev ve vazifeler ile yüz yüze bırakılmaktadır. Bu sebeptendir ki, bu gelişim evresindeki birey, yaşadığı toplumsal çatışmalar neticesinde kendine bir yer edinmeye çalışır. Şerif, “bu istikrarsızlık ve çatışma durumunda, ergen her ne pahasına olursa olsun bir yere ait olmaya çalışır” açıklamasında bulunmaktadır (Şerif, 1996: 641). Toplumsal statüde yer edinmeye çalışan gencin, kendisiyle ya da çevresindeki değerlerle bir yerlere gelmesi, benliğinin

farkında olup değer görmek istemesi doğal bir süreçtir. Bu süreçte ebeveynlere ve topluma düşen vazife, doğru yönlendirme ve telkin olmalıdır. Ergenin kimlik ve karakterinin oluşmasında model aldığı ya da alabileceği kişilerin varlığı oldukça önemlidir. Aile, yakın çevre, akran etkisi, medya, kitle iletişim araçları ergenin değer yargılarının oluşmasında ve şekillenmesinde etkili etmenlerdendir. “Aile, akran grubu ve okul aynı zamanda dini sosyalleşmenin de üç ana kaynağını oluşturmaktadır” (Cirhinlioğlu, 2010: 27).

“Ergenlerin çocukluktan yetişkinliğe başarılı bir geçiş yapmasını sağlayabilmek için anne ve babaların gencin bireyselleşme gereksinimi ile duygusal olarak aileye bağlı olma gereksinimi arasında denge kurmasına yardımcı olması gerekmektedir. Anne ve babayla ilişkilerin zayıf olması ergende depresif duygulara yol açmaktadır. Anne ve babalar gençlerin kendilerini dinlememesinden, gençler ise anne babanın sürekli öğüt verip eleştiride bulunmasından şikâyet etmektedirler. Ana babalar ergenlerin düşüncelerine saygı duyduklarında ana babayla ergen arasında çatışmalarda azalma görülmektedir. Ev ortamında daha olumlu bir ortam oluşmaktadır. Ana baba, gencin duygularını dinlemediklerinde genç gerilim ve içerleme duyguları yaşamaktadır ve bu aile içi iletişim geliştirilerek çözüme kavuşturulabilmektedir. Ergenler anne babalarının kendileriyle ilgilenmelerini, gerektiğinde kendilerine moral vererek destek olmalarını istemektedirler. Ergenlerle konuşmak bu yaş grubu için en iyi olduğu düşünülen ve en çok kullanılan bir disiplin yöntemidir. Sorun çözmede başarılı olan ana baba ve gençler daha çok birbirlerine karşılıklı saygı gösterebilen, birbirlerinin gereksinimlerine öncelik tanıyabilen, birbirleriyle düşünce ve bilgi alışverişinde bulunabilen anne baba ve gençlerden oluşmaktadır. Fiziksel ceza, yoksun bırakma ve tehdit genellikle gençlerin saldırgan olmalarına, suç işlemeye eğilim göstermelerine ve düşmanca duygu yaşamalarına neden olmaktadır. Bu tür duygular ergenin aynı zamanda duygusal, toplumsal ve bilişsel açıdan olgunlaşmasını da engellemektedir. Demokratik ev ortamı, ergenlerin bireysel olarak sorumluluk aldığı, kendi başına karar vermediği ve özerk davrandığı ancak anne-babanın ergene yol gösterdiği ve ergen üzerinde olumlu etkisi olan bir ortamdır. Bu tür ev ortamında saygı, takdir, sevgi ve kabul ön planda olmaktadır. Gençlerin huzurlu, daha az sorunlu ve suça yönelik olmayan davranışlar sergilemesini sağlamak disiplinin tutarlı bir biçimde uygulandığı ailelerde görülmektedir” (Yazgan İnanç, Bilgin, ve Kılıç Atıcı, 2004: 266-267).

Ergenlerin toplumsal kabulde önemli gördükleri özelliklerden biri de başkalarının takdir ettiği kişisel nitelikler geliştirip bunları göstermek ve toplumsal kabul sağlayan toplumsal becerileri öğrenmektir (Bacanlı, 2001: 55-56).

1.1.2.6. Ergenlik Döneminde Dini Gelişim

Din, insan hayatında önemli bir konuma sahiptir. İnsanın tüm gelişim basamaklarında inanılan dinin etki ve yönlendirmelerini görmek mümkündür.

Dini gelişim araştırmalarında ergenlik dönemi, bilinçli olma ve istemli yönelimlerin olduğu evre olarak kabul edilmektedir (Selçuk, 2004; 335). Ergenlik dönemindeki birey soyut düşünme kabiliyetine kavuştuğu için hayatı ve anlamını, neden yaratıldığını ve yaratılış amacını sorgulamaya başlar. Kendisi için mantıki çıkarımlarda bulunmaya ve aldığı cevaplarla tatmin olmaya çalışır.

Artık bağımsızlaşma yolunda ilerleyen genç, bu uğurda kararlarına kimseyi karıştırmak istemez. Gerekli gördüğünde ve yeri geldiğinde ailesiyle bile sık sık tartışmaya girebileceğini gösterir. Aile bireylerinin kültürüne, yaşayış biçimlerine karşı zaman zaman tepkiler gösterebilir. Çünkü bu genç başkalarına karşı farklı olmak, kararlı görünmek, bunu inatla sürdürmek ve insanlar arasında kendine ayrı bir yer bulup kendini göstermek ister. Böyle yeni bir oluşum içinde ruhsal ve fizyolojik güçlerin desteği ile yeni benini kabul ettirme mücadelesi içindedir. Bu aşamada ergenin daha önceki çocukluk dönemine ait dünya ve hayat görüşü ciddi bir sarsıntıya uğrar. Artık o yeni sorunlarla birlikte ciddi değişme yolundadır. Bu sorunlardan birisi, çevresindeki insanlara ve düşüncelerine daha çok şüphe ile bakmasıdır (Fraas, 1993: 229-234).

Ergenlik döneminin başında ve çocukluk döneminin sonunda bulunan çocuklar her alanda olduğu gibi dinsel alanda da önceki bilgilerini yeni bilgilerle güçlendirmeye, onların doğru olup olmadıklarından emin olmaya girişmek üzeredir. Böylece onlar dinsel alanda yeni bir açılım sürecine geçmeye ve yeni haliyle kendini göstermeye hazır haldedir (Günay, 2006: 88-89).

Ergenliğe geçişte çocukluk dinine nispetle dini inancın açıklanmasında ve yaşanmasında eskisine nazaran biraz daha bilinçli ve daha akılcı bir hareket tarzı gözlenir. Bu yeni oluşum buluş çağına hazırlanışın bir belirtisidir. Aslında ergenlik çağındaki bireyin dinsel bakımdan bugüne kadar duydukları ve öğrendiklerine bağlılığı

hala devam etmektedir. Ancak bazı dini konularda, örneğin Allah tasavvurunda soyut düşüncelerin belirginlik gösterdiğini söyleyebiliriz. Böylece bu geçiş döneminde de çocukluk dini kendi ağırlığını hala hissettirmektedir (Yavuz, 1998: 62-65).

“Ergenlik döneminde genellikle dogmatik görüşlerin, inançların azaldığı ve daha önceki dinsel inançların yeniden değerlendirildiği, sorgulandığı ifade edilse de ergenlerin dini ve mistik konulara derin bir ilgi duydukları da belirtilmektedir”(Bayraktar, 2007: 10). Ergenlik dönemindeki birey, bilinçli ve iradeli davranışlarıyla dini konularda daha hassas ve duyarlı davranmaktadır. Dolayısıyla bu dönemde dine karşı merakı daha fazla artmaktadır.

Frankl, dinin insan hayatını anlamlandırma ve yaşamın amacını kavratma hususunda önemli bir yer sahip olduğunu belirtmektedir (Frankl, 1995: 66). Ergenlik dönemindeki birey, hayatın amacını sorgulayarak, bilinçli ve iradeli davranışlarda bulunmak istemektedir. Onun için hayat, yeni keşfedilmeye başlanan bir hazine gibidir. Ömür gibi uzun olan bu yolculukta ergenin yaşamını kolaylaştıracak değer yargılarına bağlanması ve sığınması onun hayata bakışını şekillendiren önemli bir unsurdur. “Paloutzian (1996), bilişsel, sosyal ve kişisel üç psikolojik sürecin ergen gelişimini etkilediği gibi dini gelişimi de etkilediğini ifade etmektedir. Genel olarak bu dönemin sorunlarının dini konularda olduğu dile getirilir. Gençnin dini meseleler ve diğer meselelerle ilgili bağımsız karar alma yeteneğinin geliştiği ve olgunlaştığı bu dönemde bilişsel, sosyal ve kişisel faktörlerinde etkisi inkâr edilemez” (Akt. Gürsu, 2011: 45).

Din, ergenlik dönemindeki bireyin ihtiyaçlarını karşılamada ona yardımcı olmaktadır. Bu konuda araştırma yapan Cole ve Hall, dinin birtakım yönleri ile gençnin hayatını anlamlı kıldığına dikkat çekmektedir. Gençnin ahlak anlayışını şekillenmesinde, toplumsal uyum problemlerinin azalmasında, pişmanlık ve üzüntü verici olaylarda kurtuluş iç huzurun sağlanmasında, yüce bir varlığa inanarak güven ve bağlanma ihtiyacının karşılanmasında, hayattaki rotasının ve amacının belirlenmesinde rehber konumunda durmaktadır (Akt. Paloutzian, 1996). Kısacası ergen birey için din, güvenli ve sığınaklı bir liman olup onu hayatın zorlu koşullarına hazırlamaktadır.

Ergenlik dönemi, dinin inancın gelişmeye, şekillenmeye ve dini tutumların tam olarak benimsenmeye başladığı dönemdir. Bu konuyla ilgili farklı teoriler mevcuttur. “Ancak konu ile ilgili Türkiye’de yapılan çalışmalarda dini gelişim üç aşama halinde incelenmektedir. Dini şuurun uyanması (12-14 yaş), dini bunalım ve şüpheler (14-18

yaş) dini tutumların belirginleşmesi (18-21 yaş) dönemleridir” (Hökelekli, 1993: 267). Yetişkinlik döneminin başında olan bireyin, sorgulayan ve araştıran tutumuyla, dini konularda tatmin edici cevaplar alabilmek için sorular sorması, toplumsal ve genel kabul edilen normlara yönelik eleştirilerde bulunması, tüm sorgulama ve içsel savaşlarıyla kendine ait, bilinçli bir inanca sahip olması beklenmektedir.

Ergenlik dönemi, doğru yönlendirmeler yapıldığında, bireyde sağlam ve gerçek bir din oluşumunda etkilidir. Hayatı her yönüyle sorgulayan genç, önemli ve özel olduğunun fark edilmesini, fikirlerine değer verildiğinin hissedilmesini ve ben de varım deme çabasına cevap alabilmeyi beklemektedir. Aile, çevre, okul ve doğru bir din eğitimi vasıtasıyla dini konularda şuurlu, dini bunalım ve şüphelerden arınmış ve doğru dini tutumlar sergileyen birey olarak yetişmektedir.

Dini şuurun uyanışı ve bilinçli davranış sergileme ile ilgili araştırma yapan kişiler, soyut kavramların daha doğru algılanabilmesiyle birlikte, 12-13 yaşının dini konulardaki hassasiyetlerin artıp bilinçli olunmaya başlandığı yaş olarak kabul etmektedirler. Dini şuur, bilinçli olunup dini yönelimlerin gerçekleştirilmesidir. Bilişsel açıdan karmaşık ve kompleks düşünmeye başlayan ergen, hayatında önemli bir yere sahip olan dini ya da dini değerleri hakkında sorular sorarak yaşamının amacını kavramaya çalışmaktadır (Hökelekli, 1993: 267). Tüm bunlarla beraber ergen, “olayları anlama, her şeyin hakikatini bilme, tahlil ve genellemeler yapma, metafizik konuları düşünmeyi de beraberinde getirir” (Gürsu, 2011: 47). Şuurlu bir birey olma dönemi başlamıştır. Bilinçli sorgulamalar ve tatmin edici cevaplar aranmakta, çocukluk dönemi son bulmaktadır.

Hökelekli ayrıca, dini şuurun uyandığı ve dini bunalımların yaşandığı 12-18 yaşlar arasını, ergenin bağımsızlığını ilan ettiği dönem olarak yorumlamaktadır. O, dini konularda bunalımların yaşanmasının sebebi olarak ergendeki dini konulardaki bilginin azlığı, yeterli rehberliğin yapılamaması, anne-baba yönlendirmelerinin sınırlı kalması ve ahlaki olarak yeterince ergenin desteklenmemesi, dini konularda yanlış bilgilerin verilmesi, ergendeki özgür olma isteğinin her şeye hakim olması, hayatın sorgulanarak özgür yaşama isteği gibi etmenleri sıralamaktadır (Hökelekli, 1993: 270-273). Ergenlik dönemi, her ne kadar şuurlu davranışların sergilendiği ve bilinçli olunmaya başlanılan dönem olsa da, pek çok yönlendirici tesirin etkisinde hızlıca kalınan bir süreçtir. Bu

sebeple, doğru dini telkinler, doğru yönlendirmeler, mizaca ve karaktere uygun söylemler, hesap sormadan ve kırmadan yapılan öğütler önem taşımaktadır.

“Ergenin dini inançlarından kuşku duymaya başlaması, bir anda ortaya çıkan basit bir mesele olarak algılanmamalıdır. Aksine bu yeni ve çok farklı eğilim ile birlikte, dini şüphe ve tereddütlere zemin hazırlayan psikolojik ve duygusal gerginlikler, zihinsel karmaşalar, yanlış ve hurafe bilgiler, dini anlatım dilinde yetersizlikler, kavram kargaşası, dini konularda rehbersizlik vb. olaya yoğun bir şekilde karışır ve zaman zaman dini sapmalara sebep olur. Bunun dışında dini öğrenmede eksiklik, yanlış fikir ve olumsuz telkinler; ayrıca aile arkadaş ve grup çevresi, kısaca bir bütün olarak sosyo-kültürel çevreden kaynaklanan pek çok etkeni de burada hesaba katmak gerekir. Böyle olmakla birlikte, uygun ölçü ve ortamda buldukları takdirde –dini hayat üzerinde olumsuz etkileri ile sıraladığımız- bu faktörlerin, aynı zamanda dine ısındırıcı tarzda etkilere sahip olduğu ayrı bir gerçektir” (Bahadır, 1994: 33).

Yetişkinliğe adım atan genç, sorumluluklarının farkında olduğu, istemli ve iradeli davranış sergilediği, araştırıp sorgulayarak doğru çıkarımlarda bulunabildiği için dini konularda da dini tutum ve davranışlarının belirlenmesi ve kendisi tarafından belirginleşmesi beklenmektedir (Hökelekli, 1993: 270-280). O, dini tutumların belirginleştiği yaş olarak da 18-21 yaş arasını göstermektedir.

Dini tutum ve davranışların belirginleştiği yaş olan 18-21 yaş arası, ergenin toplumsal görev ve vazifelere hazırlandığı bir süreci de içine almaktadır. Hayata ve yaşamda faydalı işler yapmaya hazırlanan ergen, bir bütün halinde hem ahlaki, hem bilişsel, hem psikolojik, hem sosyal hem ekonomik anlamda kendisini yaşamın zorluklarına hazırlar. Artık o, hayat felsefesini, yaşam hedefini belirginleştirerek kendine bir rota belirlemiştir (Bahadır, 1994: 33-34). Evlenme, iş kurma, meslek sahibi olma gibi toplumsal beklentilerin yanı sıra ergen dini davranış ve tutumlarıyla hayattaki mutluluk kaynağını da bulma hedefindedir.

“Ergenler dönemin bu son evresinde şüphecilikten sıyrılıp yeni dini inançlara ulaşabilir veya dini bilgilerle yeni oluşan kendi bilgilerini bağdaştıramama neticesinde dini tamamen veya kısmen reddeder bir hale gelebilir, ilgisiz veya bilinemezci (agnostik) olabilirler” (Hökelekli, 1993: 281).

Ergenlik döneminin birçok gelişmeyi beraberinde getirdiği ve sağlıklı geçirilmesinin gelecek hayata olumlu etkilerinin olduğu bir gelişim dönemi olduğu görülmektedir. Bedensel, zihinsel, ruhsal ve içsel gelişmeye ayak uydurmanın benlik saygısını olumlu olarak kazanılmasını sağladığı görülmektedir. Dini şuur ile inancını doğru olarak sorgulayıp dini şüphe ve tereddütlerinden arınan gencin kendine güvenen, toplumsal bilince varmış, uyumlu ilişkiler kuran bir yetişkin haline geldiği görülmektedir.

1.2. Karar Verme

İnsan, hayatının her safhasında önemli ya da önemsiz pek çok karar verme durumuyla karşı karşıya kalmaktadır. Sabah kalktığında hangi kıyafeti giyeceğinden kendisine uygun meslek tercihine, hayatını birleştireceği kişiden içeceği içeceğe ve yiyeceği yemeğe hatta yapacağı espiye kadar her türlü kararı istemli ya da istemsiz davranışlarıyla sonuçlanmaktadır. Bundan dolayıdır ki karar verme, ferdin yaşamının ayrılmaz bir parçası ve gerekliliği olarak yaşamın hemen her alanında pek çok numuneleriyle karşılaşılan, tecrübe ve idrak yoluyla kazanılan bilişsel bir süreçtir.

1.2.1. Karar Kavramı ve Tanımı

Bireyler gereksinimlerini karşılamaya gayret ederken çok kez karar verme durumu ile karşı karşıya kalırlar. Doğum ölüme kadar pek çok konuda karar verme durumu ile karşı karşıya kalan birey, kendisi için en uygun tercihte bulunup yaşantısında mutlu ve huzurlu olmayı amaçlamaktadır. Bu sebeptendir ki birey, yaşamını mutlu bir şekilde devam ettirebilmek adına karşı karşıya geldiği çeşitli seçenekler arasından kendine en uygun olanı seçmek durumundadır. Gelişen ve her geçen gün değişen sosyal yaşamda bireylerin ihtiyaçlarını karşılayabileceği seçeneklerin arttığı ise bilinen bir olgudur. Buna bağlı olarak fertlerin, var olan seçenekler arasından kendilerine en uygun seçimi yapmaları, karar verme süreçlerini de giderek zorlaştırmaktadır (Doğan, 2010: 11). Dolayısıyla karar verme, bilinçli ve iradeli yapıldığında karmaşık, istemsiz ve sıradan yapıldığında basit bir süreçtir.

Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlükte karar kavramını, “1. Bir iş veya sorun hakkında düşünülerek verilen kesin yargı. 2. Herhangi bir durum için tartışılarak verilen kesin yargı, hüküm ” şeklinde tanımlanmaktadır (www.tdk.gov.tr). Karar verme ise karara ulaşmada geçen süreci ifade etmektedir.

Karar verme kavramını, bu konuda çalışma yapan kişiler şu şekilde tanımlamaktadır:

Kuzgun, “bir gereksinimi karşılayacağı düşünülen bir objeye ulaşmayı sağlayacak birden fazla yol olduğu zaman, yaşanan bunalımı giderici bir yöneliştir” demektedir (Kuzgun, 2000: 150). Yani o, kararı bilinçli bir süreç olarak tanımlamaktadır. Karar verme sürecinde bireyin birden çok alternatif ile karşılaştığına işaret etmektedir. Ayrıca Kuzgun, karar verme eyleminde birden çok alternatif tercih edici yoksa bu durumun karar verme olarak gözükmeye dikkat çekmektedir.

Heppner, “karar verme ihtimaller arasından en uygun olanı değerlendirme ve verilen kararı gözleme sürecini içeren kendine özgü bir etkinliktir” tanımını yapmaktadır (Heppner, 1978). Forman ve Selly ise “karar verme herhangi bir hedefe ulaşmak için olasılıklar ve seçenekler arasından tercihte bulunma sürecidir” tanımlamasını yapmaktadır (Forman ve Selly, 2002: 1). Karar vermenin birden çok alternatif arasından tercih edilen bireysel bir eylem olduğunu belirtmektedirler.

Güçray, karar vermenin “bir ihtiyaç durumunda bu ihtiyacı karşılamak amacıyla ortaya konulan olasılıklar arasından ihtiyaca en iyi hizmet edenin seçilmesidir” tanımını yapmaktadır (Güçray, 2001). Bireyin karar verirken yaşantısına uygun olmasına dikkat ettiğini vurgulamaktadır. Karar verme eyleminin ihtiyaca binaen ortaya çıktığını izah etmektedir.

Caroll, “bireyin karar vermesini zorunlu kılan bir vaziyetle karşılaşması ve bu vaziyet karşısında zamana ve duruma uygun nasıl karar vereceğini belirlediği bir faaliyettir” demektedir (Caroll, 1980). Karar verme sürecini bilinçli, düşünsel ve karmaşık bir süreç olarak nitelendirmektedir.

Janis ve Mann, karar verme bireyin karşılaştığı çatışma ve stresi azaltmak için yaptığı eylemdir demektedir (Janis ve Mann, 1977). Verilen kararların ve yapılan tercihlerin bireyin hayatına anlam kattığına vurgu yapmaktadır. Kararlarımızı var olan stresimizi azaltmak için tercih ettiğimize dikkat çekmektedir.

Yılmaz, karar verme eyleme yönelik birden çok seçenek arasından birinin seçilmesidir tanımını yapmaktadır (Yılmaz, 2010:148). Karar vermenin insan hayatını eylemsel anlamda etkileyen bir tercih olduğunu ifade etmektedir.

Aydın, “karar verme çözülmesi gereken bir problemin olası çözüm alternatifleri arasından uygun ve mantıklı olanının tercih edilmesidir” demektedir (Aydın, 2010:

126).Bu tanımlama ile karar verme sürecinin bilinçli olduğu kadar bilinçsiz bir eylem olduğuna da işaret etmektedir.

Kerlinger, “karar verme bir toplumun inançlarının sentezi, ideolojisinin örneği ve düşüncelerinin üretime geçmesidir” demektedir (Kerlinger, 1951: 36). Karar verme sürecinde bireyin etkilendiği pek çok etkileyici faktör bulunduğuna dikkat çekmektedir. Bu tanım ile toplum inançları, bireyin sahip olduğu ideolojik fikirler ve düşünce yapısı gibi geçmiş öğrenmişliklerinin de karar vermesinde etkin rol oynadığını belirtmektedir.

Karar verme bilinçli seçim davranışı olarak dışa vurulmaktadır. Buna göre, “ferdin belli bir amaca ulaşmak için çeşitli alternatifler arasından özellikle bir tanesini bilinçli olarak uygulamaya koyma işlemidir” (Altay, 2011: 49). Goldstein de karar vermeyi alternatifler arasından tercih yapma olarak tanımlamaktadır (Goldstein, 2012: 633)

Bilişsel psikoloji açısından karar, olasılıklar arasından yapılan bir seçimdir. Doyurulmamış bir ihtiyacı olan bir birey tarafından, bu ihtiyacının ve isteğinin karşılanması amacıyla verilir. Karar verme sürecinde gerekli bütün bilgiler birey tarafından tam olarak bilinmediği için bu süreçte hep bir belirsizlik vardır. Belirsizlik en aza indiğinde karar verme kolaylaşır ve genellikle bu süreç karar verme olarak dahi gözükmeyebilir.

Karar verme sürecindeki temel bilişsel aktivite, mümkün olan her seçeneğin değerlendirilmesi, istenilen hedeflere ulaşmayı sağlaması ve en muhtemel olanın tayin edilmesidir (Smith, Kosslyn, 2014: 369).

Tanımlardan da anlaşıldığı üzere, karar verme, bilinçli bir tercihte bulunma süreci olduğu kadar istemsiz ve doğal olarak gerçekleşen bir süreci de kapsamaktadır. Karar verme çok basit bir süreç gibi gözükse de doğası gereği alternatifler arasında kişiye seçime zorlaması nedeniyle karmaşıktır. Bireyin yaşadığı hayatı anlamlı yapmasına ve tercihlerinden zevk almasına vesile olan seçme eylemidir. Karar verme, yaşadığı çevrenin, ailenin, sosyal düzenin, ekonomik yapının ve ahlaki işleyişin bir parçası olan bireyin kendini tanıyarak hareket etme girişimidir.

Karar vermede amaç; bireyin hayatındaki sahip olduğu değer yargıları, toplumsal yaşayışı ve genel kabullerine göre kendisine en uygun tercihte bulunabilmesidir. “Karar vermede kriter ve seçenekler çoğaldıkça ideal karar verme de oldukça güçleşmektedir. Karar vermede ilerlemenin mantıklı yolu, her seçeneği eldeki tüm kriterlere göre

değerlendirip “uygunluk” durumlarına göre seçenekleri sıralamaktır” (Doğan, 2010: 12). Yani karar verme, bireyin yaşantısına ve kabullerine uygun olarak gerçekleşmelidir.

1.2.2.Karar Verme Süreci ve Özellikleri

Bireyler sürekli olarak nitelik ve nicelik bakımından farklı şekillerde ve önemlerde karar verirler. Dolayısıyla karar verme, ilk etapta karmaşık olarak değerlendirilmeyebilir. Oysaki karar verme kişinin sahip olduğu tüm özelliklerin bir araya geldiği bir durumu içerir. Karar vermenin ne ile bağlantılı olduğunun anlaşılması ile fertlerin kendilerine daha fazla fayda sağlayacak kararlar almasında yardımcı olabilir (Yılmaz, 2011: 20).

“Karar verme, bir eylem olarak görülse de ilgili tanımlardan da anlaşılacağı gibi, karar vermenin sadece bir seçenek olmadığı, anlık gerçekleşip hemen bitmediği görülmektedir. Bazı kararlar günlük yaşamın bir parçası olduğu için oldukça basit iken, bazıları hayatın önemli dönüm noktalarını oluşturduğu için karmaşık ve oldukça zor bir süreci kapsamaktadır. Karar verme, zor olan durumlar için, bazı aşamalardan oluşan bir süreçtir. Sağlıklı ve mantıklı bir karar verebilmek için zamanlama ve sürecin doğru uygulanmasının gerekliliği üzerinde durulmaktadır” (Doğan, 2010: 12).

Kararların genellikle tek ve yalıtılmış olarak görülmesi eksiktir. Bir karar geçmiş herhangi bir davranışı ve gelecekteki sonuçları gösterir. Bu nedenle karar vermeye, çeşitli aşamalardan oluşarak ilerleyen bir seçim olarak bakılmalıdır. Geçmiş, hayallerle harmanlayıp şuan ile buluşturan bir seçim olarak da tanımlanabilir. Yalnızca kararın alındığı vakte yani seçim esnasına göz gezdirmek, kararın ‘bu’ olarak seçilmesinde olanak sağlayan araştırma ve çözümlene gibi karmaşık süreçleri göz ardı etmek demektir (Can,1991:208). Kararın oluşumuna zemin hazırlayan sebepleri bilmek ve bireyin hedeflerini de dikkate almak gerekmektedir. Dolayısıyla karar konusu üzerine araştırma ve inceleme yaparken sadece son kısmı ortaya koyan “seçim” veya “tercih” ifadesi yetersiz kalmaktadır. Bu sonuca ulaşmayı hizmet eden bütün durumlar incelenerek, bu noktaya yani seçim yapma durumu tam anlamıyla ortaya çıkıncaya kadar nasıl bir ilerleyenle karar verildiğinin incelenmesi gerekmektedir (Koçel, 2003;80).

Karar alma esnek bir davranıştır. Bu sebeple farklı bireyler benzer durumlar karşısında birbirinden farklı davranışlar gösterip değişik kararda bulunabilirler. Ancak kararların alınışındaki olaylar dizisi veya izlenen oluşum benzerdir. Karar alma, belirli bir amaca hizmet eden bir süreç olduğundan doğal olarak içinde birtakım evreler yer almaktadır(Koçoğlu, 2010: 47). Archer, karar verme evrelerini şu şekilde ifade etmektedir:

- Karar çevresini ve sürecini izlemek,
- Karar verilmesi gereken durumu belirlemek,
- Karar nesnelere alenen ortaya koymak ve açıklamak,
- Sorun veya durum teşhis etmek,
- Olası çözümler oluşturmak,
- Seçeneklerin güçlü ve zayıf yönlerinin ortaya konulması için metodoloji oluşturmak,
- Olası seçeneklerin çözümlerini gerçekçi bir şekilde çözümlmek,
- En iyi seçeneği belirlemek,
- En iyi çözümü uygulamak (Archer, 1980: 55).

Karar verme sürecinin, ister karmaşık ister basit bir süreç olsun, sahip olduğu bir takım özellikler bulunmaktadır. Bu özellikler şu şekildedir:

1. Karar verme, geçmiş ile hayalleri buluşturan bir süreci kapsamaktadır

Karar verme, geçmişini değerlendirerek gelecek için sonucu mutlak olarak belirlenemeyen vakalar üreten bir harekettir (Dinçer, Fidan,1996:386). Karar verme sürecinde bir belirsizliğin olduğunu ve bireyin tüm bu belirsizliklere rağmen önceden öğrenilmiş davranışları ve bilişsel önsezileri ile geleceğe dair tercihlerde bulunduğu söylenebilir. Karar ve karar verme, geçmişe ait yaşanmışlıklar ile geleceğe yönelik hayallerin bir araya getirilip yoğrulması ile yaşanan an içinde verilen bilinçli ve iradeli bir seçim işlemidir.

Karar verme sürecinde hep bir belirsizlik vardır. Birey; bilgi, önsezi, inanç, önyargı, çevre, aile, arkadaş, akran baskısı ya da kabulleri ile bir davranışı yapmaya ya da yapmamaya karar vermektedir.

2. Karar verme psikolojiktir

“Karar süreci, zihni bir gayret sonucu ulaşılan bilişsel uğraşmayı gerektirmektedir ” (Tosun, 1986:312). Zihinsel süreçler, günümüzde bilişsel psikolojinin incelediği konulardandır. Karar verme süreci de zihinsel bir süreç olarak karşımızda durmaktadır. Karar verme düşünsel bir eylem olduğu için psikolojik arka planının da iyi bir şekilde bilinmesi gerekmektedir. Bu açıdan bilişsel psikolojinin konusu içerisine giren duyum, algı, öğrenme, dil, duygu, zekâ, karar gibi süreçlerin de zihinde nasıl gerçekleştiğinin bilinmesi gerekmektedir.

3. Karar süreci etkinlik ve rasyonelliğe dayanır

Karar sürecinin tesiri, olasılıklar arasından bir seçeneğe yönelen ferden en uygun kararı verebilmesiyle ölçülür. (Vroom, 1973: 66). Karar verme sürecinin neticesinde bireyin bu eylemden fayda elde etmesi beklenmektedir. Rasyonel bir akıl yürütme ile doğru tercihlerde bulunulması gerektiği ifade edilmektedir.

İnsanlar temelde rasyoneldir, bu nedenle de bütün ilgili bilgilere sahip olduklarında en fazla beklenen yararı elde edecek yönde kararlar almaktadırlar (Goldstein, 2012: 634). Rasyonel bir karar verme davranışı gerekli tüm ön hazırlıkların yapılması ve karar verilecek konudaki tüm bilgileri öğrenilmesi ile mümkün olmaktadır. Gündelik hayattaki davranışlar için böyle bir yükümlülük gerekmemektedir. Ani ve anlık kararlarımız genelde sahip olduğumuz değer yargıları ve yaşam koşullarımız ile alakalıdır.

4. Karar bir çeşit plandır

“Plan ile karar arasındaki başlıca fark, planın karara göre daha ayrıntılı olmasıdır. Plan, tam anlamıyla bir kararlar toplamıdır. Bu bakımdan, her plan bir karar niteliğine sahiptir, fakat her kararın mutlaka bir plan olma özelliğine sahip olduğu söylenemez” (Tosun, 1986:319). Karar verme sürecinin planlı olması şart değildir. Günlük hayatta bir gün içerisinde dahi pek çok karar vermekteyiz. Karar, planlı olduğu kadar plansız ve düşünmeden de yapılan bir süreç olma niteliğini taşımaktadır.

5. Karar verme özgür davranışı ya da baskın otoriteyi gerekli kılmaktadır

Karar verme, çeşitli opsiyonlar arasından devam edilecek yolun seçilmesidir (Seyidoğlu, 2001:122). Özgöl bir eylemdir. Karar verme bireyin yaşamının her yönüyle ilişkisi sonucu ortaya çıkan bir süreçtir. İnsanı etkileyen ve şekillendiren her faktör karar vermeyi de etkilemektedir.

Karar verme sürecinde birey eylemi yapıp yapmamada tamamen özgürdür. Bu özgürlük alanı bireyin kişilik, duygu, değer yargıları, inanç sistemi, çevresel koşullar ve aile yapısı gibi pek çok faktörden etkilenmektedir.

Karar verme durumu ile karşı karşıya kalan birey, bu süreçte hayatına değer katan ve yaşamını anlamlı kılan bireylerin yönlendirmelerinden etkilenmektedir. Dolayısıyla karar sürecinde baskın otorite ya da en etkileyici etmen, verilen kararı şekillendirmektedir.

6. Karar verme davranışında duygular etkilidir

Duygular, kararları çeşitli şekillerde etkileyebilir. Beklenen duygu, belirli bir sonuç karşısında ortaya çıkacağı öngörülen duygulardır. Anlık duygu, bir kararın verildiği anda yaşanan duygulardır (Goldstein, 2012: 638-639). Bireyin sahip olduğu duygu durumu, o anda verilen kararı ya da sonra verilecek kararı etkileyebilmektedir.

Kararlarımızı verirken yanımızda bulunan kişinin hissettikleri, o an duyulan müzik, hoş giden bir ses, yenilen güzel bir yemek ya da tatlı bir sohbet karar verme sürecimizde etkin bir rol üstlenmektedir.

1.2.3.Karar Verme Sürecini Etkileyen Faktörler

“Karar; geçmiş bir davranışı ve gelecekle ilgili neticesini yansıtır. Bu nedenle karar verme, çeşitli aşamalardan oluşan bir süreç olarak görülür. Karar verme, seçenekler arasından gerçekçi, mantıklı, ussal ve şuurulu bir seçim yapma süreci olarak ele alınsa da bu süreci rasyonel düzenlemelerin dışında bir takım etkenler etkilemektedir” (Sağır, 2006: 43)

Bireyin karar verme durumuna tesir eden pek çok etmen bulunmaktadır. Geçmişe ait edindiği her türlü bilgi, sosyal yaşantısı, çevresel faktörleri, kişilik yapısı, duygu durumu vb. etkenlerden söz edilebilmektedir.

“Kurt, karar verme sürecini belirleyen etmenleri öznel ve nesnel olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Öznel olanlar; sezîş, deneyim, bilimsel yetki kişilik özellikleri gibi bireysel faktörleri içine almaktadır. Nesnel olanlar; karar vericinin kişiliği dışında kalan, karar verme sürecini etkileyen etmenlerdir. Karar vericinin bulunduğu makama uygunluğu, kullanılan karar verme yöntemleri, yaşadığı ve yetiştiği çevre ve elde ettiği bilginin seviyesi ve karar vermesine yeterli olup olmama durumu, inandığı dini, kültürü ve örfü, bu faktörler arasında sayılabilir” (Kurt, 2003: 21).

Karar verme sürecini etkileyen faktörler şu şekilde sınıflandırılmaktadır:

1. Kişilik Özellikleri

Karar verme sürecinde en önemli faktörlerden birisi bireyin kendisidir. Bireyi diğer insanlardan ayıran özellik onun kişiliğidir.

İnsanlar, görünüşleri ile olduğu kadar tutum, değer, bakış açısı ve davranışları ile de birbirinden başkadır. Gözlenen olaylar ve durumlar, insanların hal, hareketleri, duygu, düşünce ve fikirleri bakımından birbirinden farklı olduklarını göstermektedir. Bireysel farklılığın sebepleri çok çeşitlidir. Her birey kendine has ve özgü özelliklere sahiptir. Yalnızca benzer kültüre doğmuş, benzer aile yapısında yaşamış ve benzer grupla çalışan kişilerin davranışları birbirinin aynı olsaydı, bu farklılığın nedenini çevresel şartlara bağlanabilirdi. Ancak kişiler çevresel etmenlerden etkilenmekle birlikte, kendine özgü kişilik yapısı ve özelliklerine sahiptir (Eren,2001: 83). Bireyler aynı çevrelerde doğmalar bile farklı zekâ, ihtiyaç, zevk ve duygu durumlarına sahip olabilmektedir.

Kişilik kavramı, bireyin bütün ilgilerini, hal ve tavırlarını, kabiliyetlerini, konuşma biçimini, dış gösterişini, etrafına uyum tarzının biçimini ortaya koyan bir terimdir (Baymur, 1969:220). Kişilik kavramına geniş bir perspektiften bakıldığında, bireyi kendisi yapan, tercih ve zevklerini belirleyen, pratik olarak bütün niteliklerini kapsayan bir olgu olduğu görülmektedir.“Kişinin fiziki, düşünsel ve duygusal yapısı, güdülleri, deneyimleri, alışmışlıkları, bulunduğu mekân, çevresinde kendisinin ulaşabileceği imkânların bütünü ve bunların birbirlerine etkisi, organize olmuş bir sistem olarak ferden kişiliğini belirler. Kişilik yapısı olarak, ferden davranışları, düşünceleri, duyguları, söyledikleri ve yaptıkları bu faktörlerden etkilenir” (Özguven, 1992:1).

Kişilik tanımlamalarında bireylerin biricik oluşları; duygu, düşünce ve davranışlarla birbirlerinden ayrıldıkları üzerinde durulmaktadır. Köknel’e göre kişilik, bir insanı

nesnel ve öznel taraflarıyla diğer bireylerden farklı kılan duygu, düşünce, tutum, tercih ve davranış özellikleridir (Köknel, 1985: 21). Bu sebeple kişilik, bireysel ayrılığa sebep olan duygu, tavır, düşünce, beceri, yetenek, alışkanlık, tercih ve tutum gibi seçeneklerin oluşturduğu kolektif bir bütünlüğü kapsamaktadır (Köknel, 1985: 26).

Kişilik kavramıyla aynı anlama gelmediği halde kişilik ile karıştırılan ve kişiliği çağrıştıran bir takım kavramlar bulunmaktadır. Karakter, mizaç, benlik ve kimlik bu kavramlardandır.

Karakter, bireyin kendine has davranışlarının tamamını kapsayan, kişinin fiziksel, bedensel, duygusal ve zihni etkinliğine çevrenin ve toplumun göstermiş olduğu önemdir (Köknel, 1985: 22). Karakter, sözcük olarak ahlaki ve toplumsal nitelikleri ortaya koymak için çeşitli şekillerde belirlenen kişilikten daha dar bir anlama sahiptir.

“Mizaç ya da huy, günlük yaşantı içerisinde kişiye has, sınırları belirlenmiş, özellikle duygusal tepkilerin nitelik ve nicelik bakımından değişmesidir. Bireylere göre değişen mizaç özellikleri ya da huydur” (Köknel,1985: 22). Mizaç, bireyin kişilik olarak tamamıyla yansıması değil bir bölümün dışa vurmuş halidir.

“Benlik, bireyin kendisinin saydığı ve sosyo-affektif bir değer atfettiği özellikler bütünü olarak bireyin ‘kim olduğunu’ tanımlama biçimini ifade etmektedir” (Bilgin, 1996:158). Benlik, bireyin kendisini görüş biçimi olarak tanımlanmaktadır. Kişinin davranış, tutum, yaşayış ve algılayışını etkilemekte ve psikolojik süreçlerimiz üzerinde belirleyici rol oynamaktadır. Belli bir gelişim süreci esnasında oluşan benlik, çeşitli sosyal ve kültürel ilişkiler içerisinde var olmaktadır (Hökelekli, 1998: 110).

Kimlik, bir anlamda kişisel tercihlerin iradeli yönlendiricisi, bir anlamda kişiye has karakterin devamlılığı, bir anlamda bilinçdışı bir çaba, bir başka anlamda da benliğin oluşumunda bir kıstas ve iç dayanışma ve uzlaşdır (Erikson, 1984: 62). “Kimlik içten bakıldığında kişinin bütünlenişi, dıştan bakıldığında toplumsal ve kültürel örgütlenişe kişinin katılımı olarak görülebilir. Aslında kimlik kişinin değişmeyen ve aynı kalan yaşantısıdır” (Yüce, 2009: 45).

Kurt, kişiliğin oluşumundaki önemli olan unsurun yetenek olduğunu ifade etmektedir. Yetenek, bireysel farklılıklardan doğan, kişinin yapabildiği en iyi işi ifade etmektedir. O yeteneği, bedensel ve zihinsel olarak ikiye ayırmaktadır. Bedensel yetenek, duygular ve hislerle bazı davranışlarda bulunabilme ve duyu organları ile bir takım tutumları öğrenip

olguları gerçekleştirebilmektir. Dış dünyanın duyular yoluyla algılanıp, yetenek bazında hayatta var olma çabasında yapabileceğinin en iyisini yapmaktır. Zihinsel yetenekler ise, kişinin bilişsel kapasitesi ile anlama, kavrama, öğrenme, problem çözme, soyut düşünme vs. gibi zihni faaliyetleri ile başarabildiği olguları kapsamaktadır (Kurt,2003:49).

2. Değerler

Karar verme sürecinde karar verecek olan kişinin kişisel değerleri ve toplumsal değerleri oldukça etkilidir. Yaşadığı çevrede sahip olunan her türlü yaşayış ve ahlak biçimi, inanç sistemleri, etik kurallar karar vericinin karar verme sürecini etkilemektedir.

Değerler, doğru hareketi ve işleyişi sağlayan düzen ya da uyum olarak tanımlanmaktadır. Değer, genellikle toplumsal bir varlık olan ve toplumla iç içe olan insanın davranışlarının nasıl olduğu, duyduğu ve düşündüğü ile ilgilidir. Kişilerin, ailelerin ve toplulukların birbirlerinden başkalaşmasını sağlayan hissiyat, düşünce ve fikirlerin toplanarak bir bütün oluşturmasından meydana gelmektedir (Oruç, 2004: 49).

İnsan çevresinde bulunan nesnelere veya cereyan eden olaylara tepki gösterdiğinde, onlar üzerinde birtakım değerlendirmelerde de bulunur. Başka bir ifadeyle onlar hakkında “değer” yargıları da üretir (Arslan, 1994: 85). Bu noktada değer, bir kıstas olarak, mevcut olanla aslında olması gereken arasındaki farktır ve her zaman pozitif ya da negatif bir durum olarak kendini gösterir (Cevizci, 1996: 124). Değerin bu niteliği onu benimseyen insanın tavır takınmasını; yani bir şeyden yana veya bir şeye karşı olmasını gerektirir. Bu şey, çevresinde olup-biten bir şey olabileceği gibi karşılaştığı ya da içinde bulunduğu bir durumda karşısına çıkan bir şey de olabilir (Mengüşoğlu, 1971: 130). Böylece değer, belli duyguları, arzuları, ilgileri, amaçları, ihtiyaç ve eylemleri olan öznenin, olguya yüklediği bir nitelik, bir tavır şeklinde ortaya çıkar.

Değerden bağımsız bir kültür düşünülmemeyeceği gibi, kültürden bağımsız değerlerden de bahsedilemez. Kültür, dil, alışkanlıklar, hayat tarzları, dinî inançlar, dünya görüşü, zihniyet ve değerler ile her türlü insani ve doğal ilişkileri kapsayan veya bu ilişkilerden ortaya çıkan sosyolojik bir bütündür (Çelik, 2002: 81-97). Hayatın biçimlenişi ve davranışın değerlendirilmesinde ortak bir yöntem olarak özetlenirse; bu bağlamda değerler de kısaca kültür öğeleri üzerine kurulu kültürel bilgiler olarak tanımlanabilir.

Bireyin, günlük yaşantısında farkında olarak ya da olmayarak değerler vasıtasıyla değerlendirmeler yapması neredeyse kaçınılmaz bir durumdur (Altun, 2003: 7-18). Bu değerlendirme süreci sonunda birey geliştirdiği değerlere göre seçenekler arasında karşılaştırma yaparak tercihte bulunur. Karşılaştırma ve seçim sürecinde değerler arasında var olan hiyerarşik sıralama etkisini gösterir.

Yine dini davranışın arkasında dini-geleneksel değerlerin mevcudiyetine inanılır. Dini ve/veya geleneksel değerlere öncelik veren dindar insan tiplmesi ise kainatı bir bütün olarak anlamayı ve kendisini de o bütünlük içerisinde zihni bir yer bulmayı amaçlamaktadır. Bu zihni yapının şekillenmesinde dinî inançlar, dinî duygu, dinî tecrübelerin önemli bir işlevi vardır. Mistik hayat, bu kişiler tarafından daha fazla itibar görmektedir. Bu kişiler zihinsel ve duygusal olarak da gündelik hayattan uzaklaşmakta, yaratıcı ile farklı bir bağ kurma yolunu seçmektedirler (Yapıcı, Zengin, 2003: 173-206).

“Kuşkusuz değişen şartlar, imkânlar, sosyo-kültürel ve ekonomik hayatta meydana gelen gelişme ve değişimler, bireysel ve sosyal açıdan yaşanan buhranlar, krizler, kitle iletişim araçlarının etkileri, propagandalar, farklı yaş dönemlerinde yaşanan farklı tecrübeler, her bireyin kendine has kişilik özellikleri, dünya görüşü, din anlayışı, geleceğe yönelik beklentileri, korkuları, kaygıları, aldığı eğitimin içeriği vs. pek çok faktör kişinin hem şahsiyetinin hem de buna bağlı olarak tutumlarının ve değerlerinin değişimine zemin hazırlamaktadır” (Yapıcı, Zengin, 2003: 173-206).

3. Algı

Duyularımız dünyaya açılan pencerelerimizdir ve çevremizi anlamamız ve yapılandırmamız için bize gerekli olan hammaddeyi sağlamaktadır. Algının birinci amacı nesnenin uzamsal zaman ve mekânını kavramaktır. Fakat algı basit bir şekilde duyuların kaydedilme süreci değildir. Algısal süreç çoğu zaman belirsiz, yetersiz ve aşırı olan bilginin inançlarımız, hedeflerimiz, beklentilerimiz ve bilgi birikimimiz ışığında aydınlatılmasını sağlamaktadır (Smith, Kosslyn, 2014: 99).

Algılama, davranışı etkilemektedir. Bilişsel bir süreç olan algı, farklı yönleri sahiptir. Bir uyarının belirli bir tepki ortaya koyabilmesi adına önce algılanması şarttır. Psikolojide oldukça önemli olan algı kavramı, kişilerin çevreleriyle ilgili bilgiyi duyma, duyu organları ile kavrama, hissetme, anlama ve değerlendirme sürecini içine almaktadır. Algı, duyu organlarımıza gelen farklı uyarıcıların bir araya getirilerek

zihinde işlenmesi ve onlara anlam verilip öğrenme olayının gerçekleşmesiyle ilgili süreç olarak ortaya konulmaktadır (Koçel,2003: 32).

Dinçer ve Fidan, bir nesnenin ya da olayın algılanmasına sebep olan etmenleri şu şekilde ifade etmektedir:

- “Uyarıcı faktörler; bunlar algılanan objelerin büyüklüğü, rengi, maddi durumu gibi fiziksel nitelikleri içerir. Olayın görüldüğü zaman, yer, ışık v.b. gibi.
- Bireyin benzer yaşantı ve durumlarda kendisine kalan deneyimleri,
- Bireyin o anki ihtiyaçları, gereksinimleri,
- Bireyin duyguları, o andaki hissiyatı,
- Bireyin kişilik özellikleri” (Dinçer, Fidan, 1996: 298).

Algıların şekillenmesinde pek çok etken söz konusudur. Bireyin kişisel tercihleri, yönelimleri, zevkleri, deneyim ve düşünceleri, davranış ve tutumları, gelecekle ilgili hayalleri, beklentileri, ihtiyaçları vs. pek çok etkenden söz etmek mümkündür. Bireysel ve zaruri ihtiyaçların karşılanabilmesi, kişisel motive olma durumu da algının yönünü ve şiddetini belirlemektedir (Kurt, 2003: 46). İnsan, ihtiyaca ve o anki duygu durumuna göre seçici dikkat sergilemekte ve algısını istediği yöne doğru yoğunlaştırabilmektedir. Karar verme durumundaki bireyin de, istemli tercihlerinde bulunacağı zaman, algısını yönlendirmeyi bilmesi doğru kararlara varmasında etkilidir.

Algılama ve eyleme geçme birbiriyle bağlantılıdır (Golstein, 2012: 151). Davranışın gerçekleşebilmesi için ve eyleme yönelik kararın verilebilmesi için eşyanın ve evrendekilerin duyular dünyasıyla algılanması gerekmektedir.

4. Duygu

Duygular, karar vermede mühim bir konumda bulunmaktadır ve önemlidir (Simon, 1986).

Duygular geneli itibariyle bakıldığında karar veren kişi açısından dört problemin kaynağıdır. Birincisi, karar durumunda kişi yaşadığı duygulardan ötürü yalnızca birtakım seçeneklere dikkat eder. Bu durumda diğer seçenekleri göz ardı eder ya da değerlendiremez. Bu nedenle birey alternatifleri yeterince denemedi, uygunluğu konusunda emin olmadan karar alır. İkincisi, duygular insan fizyolojisi ve yapıları

gereği değişkendirler. Bundan ötürü değer yargılarında farklılaşmaya sebep olabilirler. Üçüncüsü, duyguların dikkati dağıtan bir işlevinin olmasıdır. Özellikle öfke gibi ikincil duygular ve suçluluk ya da üzüntü gibi farklıları insanın aklından kolayca söküp atamayacağı, kenara bırakamayacağı duygulardır. Bu duygular kişinin hedeflerine ulaşmasını engeller. Dördüncüsü ise duygular hafızada olup bitenlerle o kadar ilişkili ve ilgilidir ki, olumlu duygular olumlu davranışlarla; olumsuz duygular olumsuz davranışlarla ilişkilendirilir (Byrnes, 1998). Duygular yoğun olarak yaşandığı zaman kişinin dikkati çıkmaza girmekte ve bireyin yaşadığı duygu yoğunluğundan dolayı duygusal hedefler seçme olasılığı artmaktadır.

Golstein, karar verme sürecinde duyguların karar davranışını etkilediğini söylemektedir. O duyguları, beklenen duygu ve anlık duygu olarak ayırmaktadır. Beklenen duygu, belli bir sonuç karşısında ortaya çıkacağı öngörülen duygudur. Bir davranış gerçekleştirildiğinde öngörülecek mutluluk ya da hüzün beklentisi gibi. Anlık duygu, bir kararın verildiği an yaşanan duygudur. Bu tür duygular karar verme eylemiyle ilişkilidir. Bu duygu tiplerinin hepsi potansiyel olarak kararları etkileyebilmektedir. Ancak yalnızca rasyonel düşüncenin şu ya da bu ögesini içeren, beklenen duygu beklenen yarar çerçevesinde düşünülebilmektedir (Goldstein, 2012:638-639).

5. Stres

“Stres, bireyin bir gereksiniminden vazgeçmesine ya da bir tepkide bulunmasına zorlayıcı, bireyin içinden ve dışından gelen ve çoğu zaman bireyde gerilime, üzüntüye, huzursuzluğa ve çöküntüye yol açan bir güçtür” (Başaran, 2008: 219).

Stres, hayatın her alanında her an bireyin karşısına çıkabilecek, hayatla iç içe bir olgudur.

1970 yılında Weitz, yapmış olduğu araştırmasında farklı stres durumlarını gözden geçirerek bunları sekiz kategoride ele alarak stres kaynaklarını şu şekilde izah etmiştir: Hızlı bilgi alışverişi, zararlı çevresel uyarıcılar, tehdit hissetmek, fiziksel fonksiyon bozukluğu, yalnızlık, engellenme, grup-çevre baskısı ve hayal kırıklığı (Cox, 1978: 13).

Stresten bireyde aşırı uyarılmışlık haline sebep olmaktadır. Bu durumundaki kişiler, var olan bilgilerini yeterli seviyede kullanamadan ve inceleme imkânı bulamadan, gerekli analizleri yapamadıkları için doğru kararı verememektedirler. Stres altındaki bireyin tek istediği, sıkıntı verici durumun giderilmesi ya da baskı gördüğü faktörün ortadan

kalkması olduğu için, kararlarını alelacele vermektedirler. Stresin kişi üzerinde etkileri ve kişileri etkileme oranı birbirinden farklı olmasından dolayı stres bazı bireyler için karar vermeyi etkileyen ya da güçleştiren bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Literatür araştırmalarına göre, stresin verdiği zararın kişiler arasında farklılaşma gösterdiği görölmüştür. “Aşırını uyarılmış kişilerle duygu durumu normal seyreden kişiler arasındaki temel farklar, strese neden olan faktörlerin bilişsel olarak nasıl değerlendirildiğinden, ele alınış biçiminden (tehdit ya da problem olarak algılamak) ve stres durumuyla başa çıkabilme mekanizmalarındaki farklılaşmadan kaynaklanmaktadır. Kısacası stres bir kararın şeklini ve içeriğini etkilemektedir” (Çolakkadıoğlu, 2010: 34).

6. Bilgi

Bilgi, kararın üzerindeki belirsizlik durumlarını kaldırmaya yardımcı olan ve daha etkili kararlar verilmesini sağlayan bir unsurdur. Özellikle nitelikli ve kaliteli seçenekler üretilebilmesi adına belirsizliği ortadan kaldıracak kişiyi aydınlığa ulaştıracak bilgiye ulaşılmalıdır (Hammond, Keeney, Raiffa, 1998: 75). İnsanın davranışlarını iradeli kılacak, bireye geniş ufuklar açacak, varlığının anlamını kavratacak ve öz denetim kontrolü sağlayacak bilgilere gereksinim duyulmaktadır.

Sahip olunan bilgi, kararlarımızın doğru bir şekilde verilmesinde, karar verilirken atılacak adımların tespit edilmesinde etkilidir. Bilgilerimiz, yaşadığımız hayatın anlamlı olmasına katkı sağlamaktadır.

Başarı ile plan ve strateji arasında güçlü bir bağ mevcuttur. Hayatlarını bir plan dâhilinde yönlendiren kişiler, başarıya ulaşan kişiler olmuşlardır. Kişisel hedeflere ulaşmada plan, önemli bir husustur.

Bilgi birikimi az olan insanlar, kendilerine bir hedef ve strateji belirlemede yetersiz kalmaktadırlar. Bu yüzden bilgi eksikliği karar verme sürecini etkileyen önemli bir faktördür (Byrnes, 1998).

Yetersiz bilgi bireyin sezgi ve önyargıları ile karar vermesine sebep olabilmektedir. Bu durum ise kararlarımızın yanlış sonuçlanmasına sebep olabilmektedir. Karar verme bireyin hayatın hem en önemli hem de sırdan bir eylem olduğu için anlık sezgilerin ve önyargıların bu süreçte etkili olması doğal bir süreç olarak gözükmemektedir.

Önyargı, bilgi eksikliğinden ya da kalıplaşmış ön kabullerden kaynaklanan, kolay kolay değişmeyen durumdur. Önyargının özellikle, iki yönü karar veren kişinin karar

davranışını yönlendirmektedir. İlki kişinin kendisine ait önyargılardır. Kara veren kişinin, etrafına ve çevresine karşı takındığı tutum ve davranış kastedilmektedir. İkincisi, karara ulaşmada standart hata olarak tanımlanan bilişsel önyargılardır. Karar veren kişinin, daha önceki öğrenmişlikleri ile yeni durumu benzeştirip tepkide bulunmasıdır (Dessler, 1998:117). Önyargı, doğru karar verilmesini engelleyen, karar sürecindeki bireyin karar durumunu etkileyen faktörlerdendir.

7. Din

İnanılan ve pratikte yaşanan din, bireyin kendine ait değer yargıları oluşturmasında ve oluşturulan değer yargılarına göre yaşamasında oldukça etkilidir. Yaşamının büyük çoğunluğunu inandığı dinin ilkelerine göre yaşayan ve inandığı dinin inanç sistemine göre hareket eden bireyin karar verme davranışını dinin etkilemesi çok tabii bir durumdur.

Din insanın duygu, düşünce, irade, vicdan ve davranış gibi bütün kabiliyet ve eğilimlerine hitap eden (Peker, 1994: 93-123), hem toplumsal hem de bireysel bir yönü olup insanlara bir yaşam tarzı sunan (Güngör, 1986: 53) ve insanın hayatında çok mühim bir rol oynayan evrensel bir fenomendir (Köktaş, 1993: 11).

Bilişsel Din Bilimi ilk olarak 1980 yılında ileri süren Stewart Guthrie'nin bilişsel yaklaşımına göre din, bir tür antropomorfizmdir (Guthrie, 1996: 412). Metafizik iddiaları göze almazsak din olarak gözlemlediğimiz şey hala insanın doğal algı ve bilişi tarafından düzenlenen ve iletilen insan fenomeni kümesidir.

Aslında din, inananların inançları tarafından tanımlanmaktadır. Dinin bu kavramsal yönü bir çarpıtmayı iyi gösterdiği için, davranış şimdiye kadar ele alındığından daha önemli olmuştur. Şüphe yoktur ki; dini, belirli düşünce şekilleri karakterize temektedir. Dinin tanımı da şu eksendedir: doğal ve amprik dünyanın bir parçası olmayan özel varlıkları referans gösteren bir kavram. Taylor'un tanımıyla din, olağanüstü varlıklara olan inançtır. Bilişsel Din Bilimi, dini fikirlerin diğer fikirlerden neden ayrı olduğunu, bu ayrımın hafıza ve aktarımı nasıl etkilediği açıklamaya çalışmaktadır (Sorensen, 2005: 470).

Din Psikolojisi'nin kurucusu olarak kabul edilen William James dini bireysel (dua, zikir gibi ferdi ibadetler) ve kurumsal (kilise içinde yapılan etkinlikler, ayin) olarak ikiye ayırır ve dini kişisel bir olgu olarak değerlendirir. O'na göre din, insanların tek başlarına

kutsal olarak kabul ettikleri şeylerle ilgili duyguları, eylemleri ve deneyimleridir (James, 1950: 50).

Din insanın aşkın olan varlıklarla ilişkilerini düzenlerken insan hayatı ve onun geleceği ile ilgili bilgiler de sunar. İnsanın hayatta karşılaştığı olaylar, yaşadığı gerginlikler ve stres, afetler, hastalıklar, ölüm vb. durumlarla başa çıkmada insana kolaylıklar sağlar. “Varlığının tehdit altında olduğunu hisseden birey, kendisinin yalnız ve çaresizliği karşısında onu bu durumdan kurtarabilecek, dayanıp-güvenebileceği, bir kişiye veya bir yere ihtiyaç hisseder. İnanıcı sayesinde kendisine yardım edeceğini düşündüğü her şeyi bilen, her şeye gücü yeten bir varlık olarak Allah’ı hatırlar ona yönelir ve güvenir” (Kula, 2002: 234).

Din hayatın hemen hemen her yönünü etkilediği için yaşamımızın en önemli unsuru arasında gözükmektedir. İnanç, duygu, davranış, bilgi ve etki boyutları (Glock, 1965: 23-37) ile ele alınıp incelenen dini hayat insani yönümüzün hem içsel hem de dışsal tezahürlerinin olduğunu göstermektedir. Karar verme sürecinde din doğal olarak etkili bir unsurdur.

Araştırmamızda karar verme sürecinde dinin etkisini ölçmek için hazırlanan anket çalışmasında şu boyutlar ölçülerek bireyin günlük yaşantısında dinin etkisi tespit edilmeye çalışılmaktadır. Sosyal yaşantıda duyarlı bir birey olma, dinin ilkelerine dikkat ederek yaşama, sahip olunan her şeyi bilinçli tüketme, bilinçli davranış sergileme, kişisel sorumlulukları yerine getirme, ikili ilişkilerde özverili olma, yanlış davranışlara tepki ve içsel kontrol boyutlarıdır.

Karar verme sürecini etkileyen saydığımız bu etmenlerin dışında karar vermeyi etkileyen pek çok faktör daha bulunmaktadır. İnsan karmaşık bir varlık olduğu için, pek çok şeyden etkilenmesi ve birden fazla seçenek arasından bir tercihte bulunurken kararsız kalması ya da ani kararlar verebilmesi mümkündür.

1.3. Din Psikolojisine Bilişsel Yaklaşım

1.3.1. Biliş ve Bilişsel Psikoloji

Psikolojinin kavram olarak ortaya çıkış safhalarına baktığımız zaman şu evreleri görmekteyiz: Felsefi bakış açısı ile filozoflar psükhe’yi ruh olarak değerlendirilmektedirler. Ortaçağ filozoflarından olan Thomas Aquinas insanı beden ve

zihin birleşiminden ele alıp zihnin daha önemli olduğunu vurgulamaktadır. Rönesans düşünürleri ile birlikte felsefi bakış terk edilerek psükhe zihin olarak nitelendirilmiştir. 1879 yılına gelindiğinde ise Wilhelm Wundt'un ilk modern psikoloji laboratuvarı ile birlikte bilincin doğası incelenmeye başlanmış ve psükhe bilinç olarak ifade edilmiştir. John Watson ile birlikte psikolojinin örtük davranışları araştırmaktan ziyade gözle görülür elle tutulur süreçleri incelemesi gerektiği bildirilerek, psükhe davranış olarak kabul görmüştür. 1950'lerin sonuna gelindiğinde ise davranışçı yaklaşımın sınırları bu ekolün terk edilmesine neden olmuştur. Bilgisayarın icat edilmesi ile "bilişsel devrim" gerçekleşmiş ve insan davranışları uyarıcı tepki bağlamından farklı bir şekilde ele alınmaya başlanmıştır. Artık bilişsel süreçler irdelenmekte ve bilişin davranışlar üzerindeki tesiri açıklanmaktadır. Psükhe bu süreçte biliş olarak ele alınmaktadır. Günümüzde ise bilişsel nörobilim faaliyetlerinin artması ile psükhe biliş/beyin ekseninde izah edilmektedir. Modern bilim psikoloji kavramını modern bir izah olarak biliş/beyin ekseninde ele alıp, insan davranışlarını nörobilim kapsamında izah etmeye çalışılmaktadırlar (Smith, Kosslyn, 2014: 6-7).

Günümüz psikologları insan davranışlarının altında yatan nedenleri bulabilmek için beyni incelemektedirler. Beyin ve biliş, davranışlarımızın ana kaynağı olarak görülmektedir. Bu açıdan bilişsel psikoloji, alanı ve açıklamaya çalıştığı karmaşık yapıdaki insan faktörü ile en çok dikkat çeken ve ilgilenilen yeni bir alan olmuştur.

Bilişsel psikolojinin ve bu alandaki çalışmaların anlaşılabilmesi için biliş kavramının bilinmesi gerekmektedir.

Neisser'a göre biliş, her türlü bilginin toplandığı, davranışa dönüştürüldüğü, bireyin günlük yaşantısında kullanımı için hazırlandığı, uzun ya da kısa süreli bellekte depolandığı gibi pek çok zihni süreci ifade etmektedir. Ona göre bilişsel psikoloji, geniş bir araştırma alanı olan bir disiplindir. (Solso, 2007:2). Bilişsel psikolojinin konusu içine giren eylemler arasında konuşma, algılama, kavrama, dil öğrenme, düşünme, depolama gibi süreçlerin olduğu görülmektedir.

Biliş, canlının çevresini algılayıp uyum sağlama ve öğrendikleri ile yaşamını devam ettirebildiği süreci ifade etmektedir (Budak, 2003: 133-135). Bir başka ifade ile biliş, bireyin hem kendisinin hem de etrafında olup bitenin farkında olmasıdır. Bu durumda biliş, algı ve hafıza olayında meydana gelen zihinsel süreçlere ve bu kaynaklardan elde edilen bilginin içselleştirilmesine dayanmaktadır (Arkonaç, 2005: 10).

İnsanların ve diğer canlıların bilgiyi bulma, elde etme ve kullanma şekilleri anlamına gelen “bilgi işlem” kavramı, Bilişsel Psikoloji'nin temelinde yer almaktadır (Fernald, 1997: 19). Bilgi işlem, duyular aracılığıyla elde edilen bilginin, beyindeki bir takım sistemler tarafından işlenmesini ifade eder. Örneğin bazı sistemler bilgiyi depolamakta ve hafızayı oluşturmaktadır; bazıları ise davranışları kontrol etmektedir. Bazı sistemler, istemsiz hareketleri yönetirken diğer sistemler istemli davranışların merkezidir (Carlson, 2000: 23).

Bilişsel Psikoloji, algı, dikkat, öğrenme, hafıza, problem çözme, karar verme ve dil kullanımı gibi çeşitli zihinsel süreçler ile ilgilenmiştir. Böylece Bilişsel Psikoloji çok geniş bir alana yayılmıştır. Bilişsel Psikoloji, klinik alanda da önem arz etmektedir. Kaygılı ve depresif hastalarda görülen semptomlar, bozulmuş bilişsel süreçlere dayanmaktadır (Eysenck, 1998: 11).

Bilişsel Psikoloji, davranışçılık kuramından farklı özelliklere sahiptir. Bir tutum ya da davranışın uyarıcı-tepki bağlamında düşünülmesi ve yorumlanmasından ziyade, zihinsel süreçler ve olaylar ile ilgilenen, algı, duygu, öğrenme, bellek, hafıza, gibi evreleri inceleyen bilimdir. Davranışçı kuramın yaklaşımına göre, bireyin davranışına sebep olan uyarıcı etkenler ve bunlara verilen tepkiler önemlidir. Aralarındaki başka bir fark ise, bilişselci yaklaşımda bireyin hayatını önemli kılan her şeyin doğuştan edinildiğine inanılmaktadır. Dolayısıyla bilişsel psikoloji, zihnin deneyimlerinin nasıl yapılandırıldığı veya düzenlendiği ile de ilgilenmektedirler. Aralarındaki diğer bir farklılık da, bilişsel psikolojik görüşte, birey çevreden aldığı uyarıcıları, aktif bir şekilde zihinde tertip etmektedir. İnsanlar, bazı olaylara bilerek katılmak ve bu olayları hafızaya işlemeyi seçerek, bilginin elde edilmesi ve uygulanması sürecine katılma yeteneğine sahiptirler. Davranışçı kuramcılarını yaklaşımına göre insan, davranışlarını sergileme hususunda etkisiz bir konumda değildir (Schultz, 2002: 624). Birey, davranışta bulunmaya zihni melekeleriyle karar verdikten sonra o tutumu sergilemektedir.

1.3.2. Bilişsel Din Bilimi

Bilişsel Psikoloji, çağımızda gelişmeye devam eden ekollerden biridir. Özellikle teknoloji alanındaki hızlı ilerlemeler, psikoloji alanında her geçen gün yeni ufuklar açmaktadır. Bilişsel süreçlerin işleme mekanizması üzerine odaklanan bu psikoloji ekolüne göre din, inançların bilişsel organizasyonundan daha fazlasıdır. O, insanın dışında, metinler, semboller ve geleneklerde varlığını sürdürür. Diğer taraftan o, bireyin

ayinlerinde, alışkanlıklarında ve diğer davranışlarında da ortaya çıkar. Bununla birlikte, bütün dini sistemler doğru olarak kabul edilen açık ve kapalı önermeler ileri sürdüğü için bir açıdan din, bilişsel bir yapı arz etmektedir. Bu inançların nasıl işlem gördüğü ve nasıl organize edildiğini tasarlamamanın bir yolu da dini bilişsel bir şema olarak ele almaktır. Dini bu şekilde ele almak, bulgusal bir değere sahiptir ve bu bakış açısı psikolojik bir gerçeklik olarak dinin ne olduğu ve insanların hayatlarında ne tür bir fonksiyonu yerine getirdiğine dair bazı sorulara açıklama getirilmesini kolaylaştırır (McIntosh, 1995: 1-2).

“Bilişsel Din Bilimi, kendine has iddiaları olan bir disiplindir. İlk bakışta, kendi ifadesiyle teolojinin sessiz kaldığı yerleri aydınlatma iddiasındadır. Çünkü kültürel ve tarihsel din çalışmalarındaki yorumlardan ziyade; insan psikolojisinin ve yapısının önemli unsurlarından biri olan zihin, biliş, içgüdü, beyin, sezgi gibi kavramlarla yorumların boşluğunu açıklamalarla doldurma iddiasındadır. Bu kavramları kullanarak dinin doğal temellerini ortaya koymaya çalışan Bilişsel Din Bilimi, yorumlamadan ziyade açıklamaya dayanan metoduyla bilimselliğini ortaya koymaya çalışmaktadır” (Aksöz, 2009: 56).

Bilişsel Bilim son yirmi yılda patlama yapmıştır. Beynin mekanizmaları, dil, kavram oluşturma ve his gibi biliş alanlarını incelemektedir. Bilişsel Bilim’in ampirik başarısından dolayı, birçok filozof, bilim adamı, antropolog; din kavramlarının ve tecrübelerinin nasıl oluştuğunu ve diğer insanlara nasıl aktarıldığını açıklamak için Bilişsel Bilim’in görüşlerine başvurmuşlardır. Birçok bilim adamı dini düşüncelerin aktarımı ve gelişiminin, evrimin ürünü olan cognitive sistemlere bağlı doğal bir süreç olduğunu ifade etmişlerdir. Bundan dolayı Bilişsel Bilim vasıtasıyla dini anlamaya çalışmak, din fenomeni için detaylı ampirik bulgular sağlamaktadır (Slyke, 2005: 3). (Aksöz, 2009: 11).

Bilişsel Din Bilimi’nin yoğunlaştığı sorunlar şunlardır: 1) Dini düşünce ve fikirler nasıl ortaya çıkar? 2) Birey, dine ait fikirlere nasıl sahip olur? 3) Dini düşünce ve fikirlerin oluşmasında etkili olan eylemler nelerdir? 4) Dinin evrensel yaygınlığını sebebi ne olabilir? 5) İnsanlık tarihi kadar eski olan din olgusu nasıl kültürel ve yaşayış alanında insanın fazlaca sığındığı liman olmuştur? 6) Din neden devamlılık göstermektedir? 7) Dinin var olmasının ve sürekliliğin sebebi nedir (Aksöz, 2015: 477-478).

Bilişsel Din Bilimi'ni meydana getiren başlıca ifadeler ise şunlardır: 1) Zihinsel süreçler, biyolojik alt yapının gerekliliği olarak benzerdir. Bu sebeple yeryüzünün her köşesindeki insanın sezgisel ve zihni melekeleri benzerlik göstermektedir. 2) Bilişsel bilimlerin gösterdiği insan zihni, bireyin yaşantısına dair problemlerin çözümünde ona yardımcı olmaktadır. 3) Duyular ve algılar yoluyla kavranan dış dünya insan için değer kazanır. Böylece yaşantısına dair benzerlik ya da farklılık bağlantılarını kurarak geçmiş öğrenmeleri ile gelecek arasında ilişki kurar. 4) Dini düşünce, eylem, tutum ve davranışlarının da belirlenmesinde insan zihninin bu yönünün etkisi bulunmaktadır. 5) bu sebeple bilişsel Din Bilimi, dini düşünce, fikir ve eylemleri açıklarken insan zihninin işleyişini dikkate almaktadır. Belirli düşünce ve eylemler, insan zihnindeki belirli dinamiklerden dolayı diğer düşünce ve eylemlerden daha sık ortaya çıkacaktır (Aksöz, 2015: 478).

Bilişsel Bilim'in gelişmesi ile beraber son 25 yılda popüler olan Bilişsel Din Bilimi'nin ilgilendiği konular, dinin insan davranışları açısından nasıl algılanıp yaşandığını açıklamayı amaçlamaktadır.

Bilişsel Din Bilimi'nin ortaya çıkmasına sebep olan etkenler de şunlardır:

- a) İnsan zihni doğuştan bir takım özellikler ile doğmaktadır. Önceden ifade edildiği gibi birey zihni, boş bir levha olarak değil, bir takım yetenek ve kabiliyetlerle donatılarak doğmaktadır.
- b) Bireyin doğuştan sahip olduğu yetenek ve eğilimlerinin, bilişsel psikoloji açısından beynin bazı bölgelerini uyardığı ve o bölge ile ilgili olduğu bilinmektedir.
- c) Dış dünyayı algılayan ve kavrayan insan, ona dair ve kendine dair öğrendikleri ile kendisine bir kültür, gelenek ve yaşayış biçimi oluşturmaktadır. Kültür ile zihin arasındaki ilişki tek yönlü değil çift yönlüdür. Zihin bilgiyi elde eder ve kültürü dönüştürür.
- d) Kültür, insan zihninde yaygın olarak var olan, öğrenmişlik ve yaşanmışlıklarıyla bağlantılı şekilde oluşan bir süreçtir (Visala, 2009: 10-11).

Bilişsel Din Bilimi, Din Psikolojisi'nin bir alanı olarak günümüzde oldukça popüler olan bir yaklaşım olarak benimsenmektedir. Özellikle insan davranışlarının, algılarının, sezgişlerinin, duygularının, hislerinin, kavram öğrenme yollarının vb. ampirik olarak açıklanabilme fikri onu popüler yapan önemli noktalardandır.

1.3.3. Bilişsel Bir Şema olarak Din Teorisi

Din psikolojisi, dini tecrübe, tutum ve bilgiyi açıklama amacıyla kabul edilen, yeni bir yöntem olan, sosyal ve bilişsel psikolojinin kavramlarını genellikle kullanan ve kendine özgü farklı bir disiplin oluşturmuştur. Daniel N. McIntosh'un "Bilişsel Bir Şema Olarak Din" teorisi, bu eğilimi temsil eden önemli kuramlar arasında kabul edilmektedir (Şahin, 2007: 35).

Şema kavramı ilk kez kullanan kişi olan Piaget'e göre şemalar, bilginin yapılandırılması için gerekli olan temel yapı taşlarıdır. Farzad şemaların, içerisine bilgi kümelerinin depolandığı, bellekte depolanmış, genel kavramları sunmak için kullanılan bilişsel yapı blokları olduğunu düşünmektedir. Yunkyoun ve Vardien'e göre şema teorisi, bilginin zihinsel sunumu için bir çerçeve olup, bilginin nasıl sunulduğu ve bu sunumun belirli düzeylerde bilginin kullanımını nasıl kolaylaştırdığı ile ilgili temel bir teoridir (Özenici, 2007: 6-7).

Şemalar, bireylerin zihinlerinde yer ederler ve kişiler, algıladıkları her olayı zihinlerinde taşıdıkları şemalara göre yorumlarlar (Cüceloğlu, 2004: 208). Dolayısıyla şemalar, bireyin istemli ya da istemsiz tüm davranışlarının yönlendirilmesinde doğrudan etkilidir.

Bilişsel psikologlar şema kavramı ile bazı genel ve ortak kabul edilen noktalara değinmektedirler. "Bunlardan birincisine göre, insanın en temel özelliklerinden birisi, bilgiyi işleyebilmesidir. İkincisine göre, içsel olan birtakım güçler, insanın bilgilenme sürecini yönlendirmektedir. İnsanın bilgi edinme sürecini tam olarak anlamak için, bilginin altında yatan bilişsel yapılar ortaya çıkarılmalıdır. Üçüncüsüne göre ise, bilişsel yapılardan yararlanılarak, çok geniş bir araştırma alanından elde edilen verilerin açıklanabildiği ve gelecekte yapılacak çalışmalara yol gösterecek hipotezlerin geliştirildiği güçlü bir bilim oluşturulabilir" (Barsalou, 1992, s. 341).

Bu teorinin genel kabulünde, dinine bağlı kişilerin inançları doğrultusunda yaşadıkları tecrübe ve bilgilerine dayanan bilişsel şemalar geliştirdiklerini ve bu bilişsel yapıların olayları algılama, değerlendirme ve tepkilerinde etkili olduğu varsayımı olduğu kabul edilmektedir. McIntosh'a göre inançların bireyin dünyasında nasıl organize olduğunu ve fonksiyonelleştğini anlamının yollarından birisi, dini bilişsel bir şema olarak kabul

etmektedir. Dinler, doğru olarak kabul edilen bir dizi örtülü ve açık önermeler içermesi yönüyle, bilişsel yapılar olarak kabul edilebilir ve edilmektedir (McIntosh, 1995: 7-12).

Dini bilişsel bir şema olarak kabul etmek, inançların bireyin dünyasında nasıl organize olduğunu ve fonksiyonel hale geldiğini anlamada izlenebilecek yollardan birisidir. Bu değerlendirme, dini sadece bilişsel yapı olarak düşünmek değildir. Onu anlamak için bilişsel yapının yanı sıra kültürel ve sosyal süreçlerin ve dindara özgü davranışların da incelenmesi gerekir (Şahin, 2007: 35). McIntosh, bu yaklaşımın, insanların dinî mesajları nasıl kavradıkları ve hatırladıklarının anlaşılmasında oldukça faydalı olduğunu ileri sürmüştür.

McIntosh'a göre dini, bilişsel bir şema olarak görmek, kavramsal anlamda zengin ve deneysel bağlama faydalı bir girişimdir. Sadece dinî inançların içeriği ile değil aynı zamanda onların organizasyonu, diğer inançlarla ilişkisi, problem çözmedeki rolü, bir uyarıcının algılanması, değerlendirilmesi ve hatırlanması gibi konulara da ilgi duyan bir araştırmacı, dini bir şema olarak ele almalı ve Psikoloji'nin bir şemanın yapısı ve işlevine dair uygulamalarını dine yansıtmalıdır (McIntosh, 1995: 13).

Şahin, şemaların fonksiyonlarını şu şekilde sıralamaktadır: (Şahin, 2007: 37-38):

- Şemaları, var olan bilgileri düzenleyerek, gelecek karşılaşılabilecek herhangi bir durum ya da problemle karşılaşıldığında kullanılmasına yardımcı olmaktadır.
- Şemalar, dış dünyaya ait bilgilerimizi edinilip anlam kazanmasında önemli rol oynamaktadır. Şemaları kullanarak pek çok konu ile ilgili algılarımızı, üzerinde çok fazla düşünmeden, otomatik olarak etkili biçimde mevcut şemalarımıza uyarlayabilir ve tepkide bulunabiliriz.
- Şemalar, bireyin zihni faaliyetlerin şiddetini ve yönünün belirlenmesinde etkilidir. Daha evvel öğrendiği bir şema ile yeni bilgiler edinen birey, yeni bilgiyi elde ederken eski bilgisini ve şemasını kullanarak bilgiyi kendi için değerli hale getirmektedir.
- Şemalar, eksik ve noksan bilgilerin tamamlanmasında insana yardımcı olarak hayatını anlamlı kılar.
- Var olan mevcut bir şema ile ilgili problem yaşandığında, problemin çözümü öğrenilemeyen duruma göre daha hızlı ve kolay olmaktadır.

- Şemalar, yeni bilgilerin öğrenilmesinde, geleceğe ait kişisel dünya görüşünün oluşmasında, algı, duyum gibi bilişsel faaliyetlerin yönlendirilmesinde etkilidir.

“McIntosh açısından, şema teorisinin daha önce yapılan araştırmalar iletezat olmamak gibi önemli bir hususiyeti bulunmaktadır. Ona göre dini bilişsel bir şema olarak düşünmek, bizim açımızdan, daha evvel ortaya atılan tüm teorileri tek bir çatı altında toplayabilme imkânı sunmaktadır. “Meselâ, Bilişsel Bir Şema Olarak Din teorisi çatısı altında, Allport’un dinî çerçeveye dair teorisi, Bowby’nin çalışan modellerin tecrübeler yoluyla inşa edildiğine yönelik görüşü ve Harvey ve arkadaşlarının, inanç sistemlerinin insanların dünyayı anlayışlarını etkilediğine dair görüşleri birleştirilebilir”. Bu açıdan, din psikologlarının yapmış oldukları birçok araştırma ve çalışma, daha soyut ve üst düzeydeki bilişsel şemaların nasıl işlevsel olabileceğini ve muhtemel etkileri üzerinde çalışan bilişsel ve sosyal psikologlar için fikir verici konumda bulunabildiğini ortaya koymaktadır (Şahin, 2007: 40).

BÖLÜM 2: BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde öncelikle araştırma sonucuna göre elde edilen örneklem grubun demografik özellikleri ile ilgili bilgilere yer verilmektedir. Daha sonra araştırmacı tarafından geliştirilen “Karar Verme Sürecinde Bilişsel Faktörlerin Etkisi Ölçeği”ne ve ölçeğin alt boyutlarına dair elde edilen bulgulara yer verilmektedir.

2.1. Örneklem Grubu ve Özellikleri

Araştırma kapsamında test edilecek hipotezler, araştırmaya katılan örneklem grubun özellikleri kontrol edilmiştir. Bu bağlamda araştırmanın örneklemini oluşturan deneklerin demografik değişkenlere göre dağılımını ve bu demografik değişkenlerin sayı ve yüzdelik oranları aşağıda tablolar halinde belirtilmiştir.

Ergenlik dönemindeki gençler üzerinde yapılan araştırmada Sakarya ili Adapazarı ilçesinde farklı üç okul türünde öğrenim görmekte olan 9. ve 12. sınıf öğrencileri tercih edilmiştir. Bu sayede karar verme sürecinde bilişsel faktörlerin ve inanılan dinin etkisinin olma durumu tespit edilmeye çalışılmıştır.

2.1.1. Demografik Değişkenlere Göre Örneklem Grubu ve Nitelikleri

Tablo 3
Cinsiyet Açısından Örneklem Grubun Dağılımı

Cinsiyet	N	%
Kız	143	54.4
Erkek	120	45.6
Total	263	100.0

Tablo 3'e göre araştırmaya katılan örneklem grubun 143'ü (%54.4) kız, 120'si (%45.6) erkek öğrencilerden oluşmaktadır.

Tablo 4
Sınıf Düzeyi Açısından Örneklem Grubun Dağılımı

Sınıf	N	%
9	134	51.0
12	129	49.0
Total	263	100.0

Tablo 4'e göre araştırmaya katılan örneklem grubun 134'ü (%51,0) 9. sınıf, 129'u (%49.0) 12. sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır.

Tablo 5
Örneklem Grubun Eğitim-Öğretim Gördüğü Okul Türü Açısından Dağılımı

Okul Türü	N	%
Anadolu İmam-Hatip Lisesi	104	39.5
Anadolu Lisesi	121	46.0
Özel Lise	38	14.4
Total	263	100.0

Tablo 5'e göre araştırmaya katılan örneklem grubun 104'ü (%39.5) Anadolu İmam-Hatip Lisesi, 121'i (%46.0) Anadolu Lisesi ve 38'i (14.4) Özel Lise öğrencilerinden oluşmaktadır.

Tablo 6
Örneklem Grubun Öz Dindarlık Algısı Durumuna Göre Dağılımı

Dinimin İlkelerine Göre Yaşıyorum	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	8	3.0
Katılmıyorum	19	7.2
Kararsızım	63	24.0
Katılıyorum	144	54.8
Kesinlikle Katılıyorum	29	11.0
Total	263	100.0

Tablo 6'ya göre araştırmaya katılan örneklem grubun kendisini inandığı dinin ilkelerine göre yaşayan bir kişi olarak görme durumuna 8'i (%3.0) kesinlikle katılmıyorum, 19'u (%7.2) katılmıyorum, 63'ü (%24.0) kararsızım, 144'ü (%54.8) katılıyorum ve 29'u (%11.0) kesinlikle katılıyorum olarak cevap veren öğrencilerden oluşmaktadır.

Araştırmaya katılan örneklem grubun %65,8'i kendini inandığı dinin ilkelerini yaşayan bir kişi olarak ifade etmektedir. Bu rakam inanılan ve yaşanılan dinin bireyin hayatında önemli bir yeri olduğunu ve dinin davranış olarak da sosyal yaşantıda hala etkinliğini koruduğunu ispat etmektedir.

Tablo 7
Dini Eğitimini Aldığı Yer Açısından Örneklem Grubun Dağılımı

Dini Eğitimini Nereden Aldın	N	%
Aileden	114	43.3
Kur'an Kursu'ndan	117	44.5
Okuldan	21	8.0
Kendi Kendime	11	4.2
Total	263	100.0

Tablo 7'ye göre araştırmaya katılan örneklem grubun dini eğitimini aldığı yer 114'ü (%43.3) aile, 117'si (%44.5) Kur'an Kursu, 21'i (%8.0) okul ve 11'i (%4.2) kendi kendine dini eğitimini aldığını ifade eden öğrencilerden oluşmaktadır.

Türkiye'de Dini Hayat Araştırmaları verilerince çocuklarını İslami hassasiyetlere uygun olarak yetiştirdiğini belirtenlerin oranı %87,1'dir (Diyamet, 2014: 195). Din eğitimi, din kültürünün verilmesi, din kişiliğinin kazandırılması demektir. Bu işi yapacak olanlar, ailede anne-baba veya onların yerini tutan yakın kişiler, okullarda din dersi öğretmenleri, camilerde din görevlileridir. Dini eğitim öncelikle ailede başlar ve ailenin teşvik ve yönlendirmesiyle devam eder. Yapılan araştırma da örneklem grubun %88'si dini eğitimini ailesinden ve Kur'an Kursu'ndan aldığı ifade ederek bu bulguyu doğrulamaktadır.

Din eğitimi, bireyin hayatını etkileyen önemli etkenlerdendir. Buna göre kendini, aldığı din eğitimi açısından örneklem grubu şu şekilde ifade etmiştir:

Tablo 8
Aldığı Dini Eğitimi Yeterli Bulma Açısından Örneklem Grubun Dağılımı

Dini Eğitimimi Yeterli Buluyorum	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	13	4.9
Katılmıyorum	39	14.8
Kararsızım	62	23.6
Katılıyorum	117	44.5
Kesinlikle Katılıyorum	32	12.2
Total	263	100.0

Tablo 8'e göre araştırmaya katılan örneklem grubun aldığı dini eğitimini yeterli bulma durumuna 13'ü (%4.9) kesinlikle katılmıyorum, 39'u (%14.8) katılmıyorum, 62'si (%23.6) kararsızım, 117'si (%44.5) katılıyorum ve 32'si (%12.2) kesinlikle katılıyorum cevabını veren öğrencilerden oluşmaktadır.

Araştırmada elde edilen verilere göre örneklem grubun %56,7'si aldığı dini eğitimin seviyesini yeterli bulmaktadır. Ergenlik dönemimdeki gençler üzerinde yapılan araştırmaya göre örneklem grubun %19,7'si aldıkları dini eğitim seviyesini yeterli bulmamaktadır.

Örneklem grubunda kendisinin dinin ilkelerine uygun olarak yaşadığını belirtenlerin oranı %65,8 olarak ifade edilmektedir. Bu duruma paralel olarak aldığı dini eğitim

seviyesini yeterli bulanların sayısı %56,7 olarak ifade edilerek her iki ifadeye tutarlı bir şekilde cevap verdikleri değerlendirilmiştir.

Tablo 9
Herhangi Bir Konuda Karar Verirken Dinin İlkelerini Dikkate Alma Açısından Örneklem Grubun Dağılımı

Dini İlkelere Dikkat Ederek Karar Veririm	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	9	3.4
Katılmıyorum	18	6.8
Kararsızım	63	24.0
Katılıyorum	124	47.1
Kesinlikle Katılıyorum	49	18.6
Total	263	100.0

Tablo 9'a göre araştırmaya katılan örneklem grubun dinin ilkelerini dikkate alarak karar verme durumuna 9'u (%3.4) kesinlikle katılmıyorum, 18'i (%6.8) katılmıyorum, 63'ü (%24.0) kararsızım, 124'ü (%47.1) katılıyorum ve 49'u (%18.6) kesinlikle katılıyorum cevabını veren öğrencilerden oluşmaktadır.

2014 yılında yapılan Türkiye'de Dini Hayat Araştırmaları verilerince günlük hayatında karar verirken Allah'ın bu tercihten hoşnut olup olmayacağını hemen her zaman düşündüğünü belirten kişi oranı %77,3 olarak belirlenmiştir (Diyanet, 2014: 178). Aynı araştırmanın "dini inancımın kararlarımı etkilemesine izin vermem" ifadesine katılmayanların oranı %52,6 olarak belirlenmiştir (Diyanet, 2014: 184).

Uysal'ın üniversite öğrencileri ve araştırma görevlileri üzerinde yaptığı araştırmada da "Günlük hayatta kararlar verirken Allah'ın hoşnut olup olmayacağı daima göz önünde bulundurulmalıdır" ve "Günlük hayatta kararlar verirken Allah'ın hoşnut olup olmayacağını daima göz önüne almak benim için önemlidir" soruları sorulmuştur. Sorulara verilen cevaplarla deneklerin dini tutumları karşılaştırıldığında, kararlarını Allah'ın hoşnutluğuna göre verenlerin dini tutumlarının daha pozitif olduğu ve buna göre dini davranış sergiledikleri tespit edilmiştir (Uysal, 1996: 56-61).

Ele aldığımız araştırmada da örneklem grubun %67'si herhangi bir konuda karar verirken dinin ilkelerini dikkate aldığını ve kararlarını da inandığı dinin ilkelerine uygun olarak verdiğini ifade etmiştir. Karar verme, bilişsel bir süreçtir. Örneklem grubun büyük çoğunluğunun inandığı dini referans olarak bu durumu ifade etmesi, inancın karar vermede mühim bir rol oynadığının göstergesidir.

Tepetam'ın 2018 yılında lise düzeyindeki gençler üzerinde yaptığı bir araştırmaya göre, hayatlarını nasıl anlamlandırdıkları sorusuna gençlerin %45,7'si "Gerçeğinin öbür dünyada olduğu, dini sorumlulukların yerine getirilmesi gerekli bir yerdir" olduğu cevabını vermiştir (Tepetam, 2018: 120). Bu bulgu ile lise gençlerinin hayatının anlam kazanmasında inandıkları dinin etkin rol oynadığı tespit edilmiştir.

Konu ile ilgili daha önce yapılan çalışmaların araştırmacı tarafından da yapılmış olan çalışmayla benzer olması, araştırmanın temel hipotezini desteklemektedir. Karar verme sürecinin pek çok yönlendiricisi bulunmaktadır, din de bu yönlendiricilerindendir ve karar verme sürecini etkilemektedir.

Tablo 10
Aile Dindarlık Algısı Düzeyi Açısından Örneklem Grubun Dağılımı

Aile Dindarlık Düzeyi	N	%
Çok Dindar	28	10.6
Dindar	186	70.7
Az Dindar	35	13.3
Dindar Değil	14	5.3
Total	263	100.0

Tablo 10'a göre araştırmaya katılan örneklem grubun aile dindarlık düzeyi durumuna 28'i (%10.6) çok dindar, 186'sı (%70.7) dindar, 35'i (%13.3) az dindar ve 14'ü (%5.3) dindar değil cevabını veren öğrencilerden oluşmaktadır.

Araştırma, örneklem grubun ailelerini %81 oranında dinini yaşayan kişiler olarak gördüklerini göstermektedir. Aile, yaşantıdaki ilk öğretmendir. Yaşam karşısındaki tepkilerimizi, duygularımıza karşısındaki hareket tarzlarımızı, gelenek-göreneklerimiz, kültürümüzü, yaşamla olan her bağlantımızı aileden öğreniriz. Aile ve aile yapısı kararlarımızı ve karar verme sürecimizi etkileyen faktörlerdendir.

Yapılan araştırmada da örneklem grubun %67'sinin kendini herhangi bir konuda karar verirken dinin ilkelerini dikkate alan bir kişi olarak beyan etmesi ve ailelerinin de %81 oranında inandıkları dini yaşayan bir kişi olarak ifade etmeleri bu bulguyu destekler niteliktedir.

Türkiye'de Dini Hayat Araştırması verilerine göre de içinde yaşadıkları ailenin dindarlığına ilişkin yöneltilen soruya kişilerin %91'i ailem dindar ve oldukça dindar cevabını vererek ailelerinin dinin ilkelerine uygun yaşadığını belirtmiştir (Diyanet, 2014: 250).

2.2. Karar Verme Sürecinde Bilişsel Faktörlerin Etkisi Ölçeğine İlişkin Bulgular

Psikoloji bilimi insanı merkeze alarak incelemelerde bulunmaktadır. İnsan ise dini hayattan bağımsız ve ayrı düşünülemediğinden, insan davranış ve tutumlarının daha net analiz edilip anlaşılabilmesi için dini yaşantının da incelenmesi bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırmacı tarafından geliştirilen bu ölçek; katılımcıların, gündelik hayatta karşılaştığı sorunlarına çözüm üretirken inandıkları dinin ilkelerine dikkat edip etmediklerini ve olasılıklar arasındaki yaptığı seçimlerinde inandıkları dinin etki ve yönlendirmelerinin olup olmadığını tespit etmek amacıyla hazırlanmıştır. Birey yaşantısının pek çok farklı yönüne dikkat çekilerek, dini hayat anlaşılmasına ve yorumlanmaya çalışılmıştır. Geliştirilen ölçek toplamda 24 maddeden oluşmaktadır. Ölçek, faktör yapısı bakımından incelenip gerekli analizler yapıldıktan sonra 7 faktörden oluştuğu ortaya çıkmıştır. Tüm faktörler toplam varyansın % 61,78'ini açıklamıştır.

Faktör analizi neticesinde oluşan boyutlar şu şekilde isimlendirilmiştir: Sosyal yaşantıda duyarlı bir birey olma, dinin ilkelerine dikkat ederek yaşama, sahip olunan her şeyi bilinçli tüketme, bilinçli davranış sergileme, ikili ilişkilerde özverili olma, yanlış davranışlara tepki, içsel kontrol.

Araştırmada, Karar Verme Sürecinde Bilişsel Faktörlerin Etkisi Ölçeği çok boyutlu olarak ele alınmaktadır. Ölçeğin alt boyutlarının ortalama puanları şu şekildedir:

Tablo 11
Karar Verme Sürecinde Bilişsel Faktörlerin Etkisi Ölçeğinin Alt Boyutlarına İlişkin Ortalama Puanlar

Boyutlar	N	M	Std. Deviation
Sosyal Yaşantıda Duyarlı Bir Birey Olma	263	4,36	,589
Dinin İlkelerine Dikkat Ederek Yaşama	263	3,88	,764
Sahip Olunan Her Şeyi Bilinçli Tüketme	263	4,24	,633
Bilinçli Davranış Sergileme	263	3,64	,787
İkili İlişkilerde Özverili Olma	263	4,11	,784
Yanlış Davranışlara Tepki	263	3,94	,854
İçsel Kontrol	263	3,37	,835

Tablo 11'de yer alan aritmetik ortalamalara göre ergenlik dönemindeki gençler üzerinde yapılan araştırmada, örneklem grubun gündelik hayatta karşılaştığı problemlere çözüm üretirken inandıkları dinin etki ve yönlendirmelerinin olduğu tespit edilmiştir. Sosyal yaşantıda duyarlı bir birey olma boyutunda (ort.4,36) bu durum daha fazla olarak belirginleşirken içsel kontrol boyutunda (ort.3,37) ortalamanın düştüğü görölmektedir. Bu durum ergenlik dönemindeki bireylerin sosyal yaşantıda duyarlı birey olma hususunda daha hassas davrandıklarını göstermektedir.

Toplumsal normların ergenlik dönemindeki birey üzerinde daha etkili olduğunun da kanıtıdır. Ancak bu dönemindeki bireylerin içsel kontrol mekanizmasını tam olarak kazanamadıkları, henüz kendileriyle ve çevreleriyle çatışma halinde olduklarından dini tutumlarını tam olarak oluşturamadıkları yorumuna ulaşılmıştır.

Dinin koyduğu emir ve yasaklar, bir sosyal norm ve değer yargısı olarak, fert ve toplum hayatını düzenleme açısından önemlidir. İslam'a göre her Müslüman'ın; sabırlı, ibadetlerini yerine getiren, hayırsever, hem kendini hem de diğer insanları seven ve onlara şefkat gösteren, alçak gönüllü, nefsani arzu ve isteklerinin esiri olmayan, hiç ölmeyecekmiş gibi bu dünya için, yarın ölecekmiş gibi ahret için çalışan, sözüne sadık, dedikodu yapmayan, Allah'ın emir ve yasaklarına uyan bir kişi olması istenmektedir. Dinin getirdiği kurallar çerçevesinde davranma çabası içinde olmak, kişinin dini değer ve normları benimsemesini sağlayacaktır. Böylece belirlenen dini değer ve normlar, fert ve toplum hayatını yönlendiren etkili bir sosyal norm ve değer olarak yerleştiği görülecektir (Uysal, 1996: 85-86). Bu açıdan din, inanan bireyin karar verme sürecini etkilerken onun yaşam alanına dair pek çok şeyi belirlemektedir.

2.2.1. Sosyal Yaşantıda Duyarlı Bir Birey Olma Boyutu İle İlgili Bulgular

Din, bireyin sosyal yaşantısını etkileyen faktörlerden bir tanesidir. İnsani ilişkilerde ve sosyal sorumlulukları yerine getirmede dinin telkinlerine göre hareket eden bireylerin daha duyarlı oldukları saptanmaktadır.

Dini hayat, sosyal bilimler çerçevesinde düşünölmek, anlaşılmak ve yorumlanmak durumundadır. Zira din, sosyal bir olgu olarak, sosyal hayatta yaşanmakta ve tecrübe edilmektedir. Dinin tecrübe edilmesi ve yaşanması insandan insana, toplumdaki topluma değişmektedir. İnsan toplumsal bir varlıktır ve hayatı diğer insanlarla birlikte yaşamaktadır. Bu yaşamda diğer alanlar sosyal hayata yansıdağı gibi dini değerler de az

veya çok bir şekilde insanın sosyal hayatına yansımaktadır. Burada anlaşılması ve yorumlanması gereken dini hayatın yansıyan bu boyutudur (Akdoğan, 2008: 8).

Gürses'in de ifade ettiği gibi; din, insanlardaki saygı prensibini ön plana çıkardığı için kişilerarası ilişkilerin olumlu seyretmesine katkıda bulunmaktadır (Gürses, 2010: 186).

Dini hayatın sosyal yaşantıya yansımalarını ve gündelik meşguliyetlerin içerisinde dinin karar verme sürecini tespit edebilmek amacıyla bireyin diğer bireylere, doğaya ve canlılara karşı duyarlılık seviyesi ölçülmeye çalışılmıştır.

İnsan, duygudaşlık kurup karşısındaki kişileri düşünebildiği ölçüde yücelebilir. Bu açıdan din, bireyi bencillik yerine empati yapmaya, kendisine yapılmasını istemediği şeylerin başkasına da yapılmamasına çağırır.

Bireyin ve daha özel olarak gencin yaşadığı hayat içerisinde kendini gerçekleştirebilmesi için birtakım özellikleri yerine getirmesi gerekmektedir. Gürses bunları gerçeği olduğu gibi algılayabilme, içten geldiği gibi davranabilme, bir probleme dönük olma, kendini yeterli bulma, çevreden bağımsız olma, takdir edebilme ve edilme, insanlıkla özdeşleşme, demokratik bir karakter yapısına sahip olma, nüktedanlık, yaratıcılık ve sosyal kalıplaşmaya direniş şeklinde ifade etmektedir (Gürses, 2010: 39-40). Bu özelliklerin gelişebilmesi için gencin aile, çevre, arkadaş ve sosyal ortamları tarafından desteklenmesi ve teşvik edilmesi gerekmektedir. Sosyal yaşantılarında duyarlı olan bireylerin de bu tür özelliklere sahip olan kişiler oldukları kabul edilmektedir.

Bu boyutla ilgili hazırlanan sorular, bireyin sosyal hayattaki dini duyarlılığını ve bu dinin sosyal hayata yansımalarını içermektedir. Hazırlanan 24 soruluk ölçeğin içerisinde yer alan soruların 6 tanesi (18, 25, 27, 28, 30, 38), sosyal yaşantıda duyarlı bir birey olma boyutunu oluşturmaktadır.

Tablo 12
Örneklem Grubun Sosyal Yaşantıda Duyarlı Bir Birey Olma Boyutundaki Maddelere Verdikleri Cevaba Göre Dağılımı

	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Toplu taşıtlarda yaşlılara ve hamilelere yer veririm.	10	3,8	6	2,3	18	6,8	76	28,9	153	58,2

Tablo 12'nin Devamı

İhtiyacı olanlara yardım etmeye çalışırım.	3	1,1	3	1,1	12	4,6	138	52,5	107	40,7
Toplumdaki ekonomik eşitsizliğin dengelenbilmesi için zenginlerin fakirlere yardım etmesi gerektiğine inanırım.	3	1,1	3	1,1	16	6,1	78	29,7	163	62,0
Yardım kuruluşlarında gönüllü çalışmanın toplumsal bir dayanışma olduğuna inanırım.	4	1,5	5	1,9	22	8,4	115	43,7	117	44,5
İyilik eden iyilik bulur ilkesi ile hareket ederim.	8	3,0	10	3,8	24	9,1	101	38,4	120	45,6
Engelli bireylere daha özverili davranılması gerektiğini bilirim.	4	1,5	4	1,5	8	3,0	75	28,5	172	65,4

Bu boyutla ilgili hazırlanan soruların tamamına örneklem grubun yüksek oranda olumlu cevap vermesi, sosyal yaşantıda duyarlı bir birey olduklarını göstermektedir. Ergenlik dönemindeki gençlerin, aile ve çevrelerinden öğrendikleri bilgileri ile toplumun kabul ettiği kültür, örf ve adetlere karşı duyarlı olduğu anlaşılmaktadır.

Uysal'ın üniversite öğrencileri ve araştırma görevlileri üzerinde yaptığı araştırmaya göre, kendilerini biraz dindar ve dindar görenlerin; insanları seven, uyumlu, sade ve becerikli, sosyal davranışlara sahip olma özellikleri bakımından daha üstün oldukları tespit edilmiştir. Şefkat ölçeğinde düşük puan alanlar; yakın ilişkilerden kaçınan, başkalarına karşı daima temkinli ve diğer insanların yakınlaşma çabalarına şüpheyle bakan kişiler olarak tasvir ve tavsif edilmiştir (Uysal,1996: 95). Araştırmacı tarafından yapılan araştırmada da, benzer şekilde bulgular tespit edilerek, ergenlik dönemindeki gençlerin başkalarına karşı duyarlı, sevecen, anlayışlı, uyumlu davranış sergiledikleri ve bu bilgiye hâkim oldukları görülmüştür.

Doğan'ın ergenlik dönemindeki bireyler üzerinde Tanrı algısı ve karar verme stillerinin belirlemek amacıyla yaptığı araştırmaya göre, örneklem grubun en çok tercih ettiği

karar verme stili, ihtiyatlı seçicilik ve öz saygı olarak tespit edilmiştir. Öz saygı ile cinsiyet arasında anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Kızların karar verme öz saygılarının erkeklere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. İhtiyatlı seçicilik ile cinsiyet arasında ise herhangi bir fark tespit edilmemiştir (Doğan, 2017: 66-67). Doğan'ın yaptığı araştırma ile gençlerin davranışlarını seçici olarak belirlediği belirlenmiştir. Bu ihtiyatlı seçicilik kıstasının içerisinde inandığı dini de girmektedir.

Tepetam'ın lise gençleri üzerinde yaptığı bir araştırmaya göre “muhtaç durumda olan insanları düşününce daha az tüketirim” ifadesine katılımcıların %69,8'i katılıyorum yanıtını vermiştir (Tepetam, 2018: 129). Bu yanıt ile gençlerin merhamet duygusunun geliştiği, duyarlı bireyler oldukları için kendileri yerine başkalarını tercih ederek hareket edebildikleri tespit edilmiştir. Aynı araştırmada “kendimi yoksulluk sınırında yaşayan insanlara karşı sorumlu hissederim” ifadesine katılımcıların %68,8'i katılıyorum yanıtını vermiştir (Tepetam, 2018: 130). Bu cevap ile gençlerin sosyal kalkınmayı, barışı ve adaleti destekleri sonucuna ulaşabilmek mümkündür.

Araştırmacı tarafından yapılan çalışmada, ergenlik dönemindeki bireylerin sosyal yaşantıda duyarlı bir birey olduğu tespit edilmiştir. Doğan'ın yaptığı çalışmayla araştırmacının çalışması karşılaştırıldığında, ergenlik dönemindeki bireylerin ihtiyatlı seçicilik ve öz saygı gibi karar verme stillerini daha fazla tercih ettiği, bunu sebeple inandıkları dinin ilkelerine uymayı kendi seçimleri doğrultusunda kabul ettikleri ve bunun da kendilerine olan öz saygılarının bir sonucu olduğu yorumuna ulaşılmıştır.

Demografik değişkenlere göre sosyal yaşantıda duyarlı bir birey olma boyutu ile ilgili bulgular şu şekildedir:

Sosyal yaşantıda duyarlı bir birey olma boyutunun “*Cinsiyet*” ve “*Sınıf*” değişkenlerine göre farklılık gösterip göstermediğini ortaya koymak için yapılan iki alt kategoriye sahip bağımsız değişkenler için t-Testi (Independent-Samples t-Test) kullanılmıştır. Yapılan analiz neticesinde, sosyal yaşantıda duyarlı bir birey olma boyutu ile cinsiyet ve sınıf değişkenleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Ancak örneklem grubun cinsiyet ve sınıf değişkenlerine göre sosyal yaşantılarında duyarlı, hassas ve başkalarının ihtiyaç – sıkıntıları ile dertlenebilen kişiler olduğu tespit edilmiştir.

Sosyal yaşantıda duyarlı bir birey olma boyutunun “*Dini Eğitiminizi Nerenden Aldınız?*” ve “*Aldığım Dini Eğitimin Seviyesini Yeterli Buluyorum*” değişkenlerine göre

farklılık gösterip göstermediğini orta koymak için Tek Yönlü Varyans Analizi (One-Way ANOVA) testi uygulanmıştır. Yapılan analiz neticesinde, sosyal yaşantıda duyarlı bir birey olma boyutu ile dini eğitiminizi nereden aldınız ve aldığınız dini eğitimin seviyesini yeterli buluyorum değişkenleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Tablo 13
Sosyal Yaşantıda Duyarlı Bir Birey Olma - Okul Türü İlişkisine Yönelik Anova Sonuçları

	Okul T.	N	M	SD.	AIHL	AL	ÖL	F	Sig.
Sosyal Yaşantıda Duyarlı Bir Birey Olma	AIHL	104	4,42	,433			*		
	AL	121	4,40	,508			*		
	ÖL	38	4,08	1,00	*	*		5,050	,007
	Total	263	4,36	,589					

Örneklem grubun, okul türleri ile sosyal yaşantıda duyarlı bir birey olma boyutu arasında anlamlı bir fark olup olmadığını ortaya koymak için yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucuna göre, okul türleri ile sosyal yaşantıda duyarlı bir birey olma arasında anlamlı fark tespit edilmiştir. ($F(263)= 5.050, p<,05$). Bu farklılık, ÖL (ort.4,08) ile AL (ort.4,40) ve AIHL (ort.4,42) arasındadır.

Yapılan araştırma sonucunda Anadolu Lisesi ve Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin sosyal yaşantıda duyarlı bir birey olma konusunda Özel Lise öğrencilerinden daha duyarlı ve hassas davranış sergilediği söylenebilmektedir.

Tablo 14
Sosyal Yaşantıda Duyarlı Bir Birey Olma - Dinin İlkelerine Bağlılık İlişkisine Yönelik Anova Sonuçları

	Dine Bağlılık	N	M	SD.	1.	2.	3.	4.	5.	F	Sig.
Sosyal Yaşantıda Duyarlı Bir Birey Olma	1.Kesinlikle Katılmıyorum	8	3,62	1,10			*	*	*		
	2.Katılmıyorum	19	4,08	,845					*		
	3.Kararsızım	63	4,36	,497	*					6,898	,000
	4.Katılıyorum	144	4,37	,533	*						
	5.Kesinlikle Katılıyorum	29	4,68	,418	*	*					
Total		263	4,36	,589							

Örneklem grubun, kendisini dinin ilkelerine göre yaşayan bir kişi olarak görme durumu ile sosyal yaşantıda duyarlı bir birey olma boyutu arasında anlamlı bir fark olduğunu ortaya koymak için tek yönlü varyans analizi (Anova) yapılmıştır. Dini ilkelere bağlılık ile sosyal yaşantıda duyarlı bir birey olma arasında anlamlı fark tespit edilmiştir

($F(263)=6,898$, $p<,05$). Bu farklılık, kendinizi dinin ilkelerine uygun olarak yaşayan biri olarak görüyor musunuz sorusuna, kesinlikle katılmıyorum (ort.3,62) cevabını verenler ile kararsızım (ort.4,36), katılıyorum (ort.4,37) ve kesinlikle katılıyorum (ort.4,68) cevabını veren öğrenciler arasındadır.

Tablo 14'e göre, dinin ilkelerine uygun yaşadığını söyleyen öğrenciler, sosyal yaşantıda duyarlı bir birey olma konusunda daha hassas davranmaktadır. İnanılan dinin ilkelerine bağlılık arttıkça, sosyal yaşantıda duyarlı bir birey olma davranışı da pozitif yönde artmaktadır.

Tablo 15
Sosyal Yaşantıda Duyarlı Bir Birey Olma - Dinin İlkelerine Dikkat Ederek Karar Verme İlişkisine Yönelik Anova Sonuçları

	Dinin İlkelerine Dikkat Ederek Karar Verme	N	M	SD.	1.	2.	3.	4.	5.	F	Sig.
2.Katılmıyorum	18	4,08	,895					*			
3.Kararsızım	63	4,29	,516					*	6,144	,000	
4.Katılıyorum	124	4,36	,557					*			
5.Kesinlikle Katılıyorum	49	4,64	,322	*	*	*	*				
Total		263	4,6	,589							

Örneklem grubun, herhangi bir konuda karar verirken dinin ilkelerini dikkate alma durumu ile sosyal yaşantıda duyarlı bir birey olma boyutu arasında anlamlı fark olduğunu ortaya koymak için tek yönlü varyans analizi (Anova) yapılmıştır. Dinin ilkelerine dikkat ederek karar verme ile sosyal yaşantıda duyarlı bir birey olma arasında anlamlı fark tespit edilmiştir ($F(263)=6,144$, $p<,05$). Bu farklılık, kendisini dinin ilkelerine dikkat ederek karar verme durumuna kesinlikle katılmıyorum (ort.3,85), katılmıyorum (ort.4,08), kararsızım (ort.4,29), katılıyorum (ort.4,36) diyenler ile dinin ilkelerini dikkate alarak karar verme durumuna kesinlikle katılıyorum diyenler (ort.4,64) arasındadır.

Yapılan araştırma sonucu, kendisinin herhangi bir konuda karar verirken dinin ilkelerini dikkate alarak karar verdiğini söyleyen öğrencilerin, sosyal yaşantıda duyarlı bir birey olma konusunda daha hassas davrandığını göstermektedir. Dinin ilkelerine dikkat

ederek karar verme davranışı arttıkça, sosyal yaşantıda duyarlı bir birey olma davranışı da artmaktadır.

Tablo 16
Sosyal Yaşantıda Duyarlı Bir Birey Olma - Aile Dindarlık Algısı Düzeyi İlişkisine
Yönelik Anova Sonuçları

	Aile Dindarlık Algısı Düzeyi	N	M	SD.	1.	2.	3.	4.	F	Sig.
Sosyal Yaşantıda Duyarlı Bir Birey Olma	1.Çok Dindar	28	4,64	,399				*		
	2.Dindar	186	4,36	,571						
	3.Az Dindar	35	4,28	,543					3,976	,009
	4.Dindar Değil	14	4,02	,971	*					
Total		263	4,36	,589						

Örneklem grubun, aile dindarlık düzeyi ile sosyal yaşantıda duyarlı bir birey olma boyutu arasında anlamlı fark olduğunu ortaya koymak için tek yönlü varyans analizi (Anova) yapılmıştır. Aile dindarlık düzeyi ile sosyal yaşantıda duyarlı bir birey olma arasında anlamlı fark tespit edilmiştir ($F(263)=3,976$, $p<,05$). Bu farklılık, ailesinin dindar olmadığını söyleyenler (ort.4,02) ile ailesinin çok dindar olduğunu söyleyenler (ort.4,64) arasında tespit edilmiştir.

Tablo16'ya göre ailesinin çok dindar olduğunu söyleyen öğrencilerin, sosyal yaşantıda duyarlı bir birey olma konusunda daha hassas davrandığı görülmektedir. Aile dindarlık düzeyinin, sosyal yaşantımızda duyarlı birey olmamızda, çevremizdeki insanların sorunlarına karşı daha hassas davranmamızda ve empati kurarak karşımızdaki bireyleri düşünmemizde etkili olduğu anlaşılmaktadır.

2.2.2. Dinin İlkelerine Dikkat Ederek Yaşama Boyutu İle İlgili Bulgular

İnsanlar ve toplumlar açısından din olgusu önemli bir unsurdur. Zira insanlığın başlangıcından günümüze kadar din olgusu daima farklı şekillerde de olsa varlığını sürdürmüştür.

Din, iman değerlerini içselleştirme düzeyi ve kalitesine bağlı olarak bireyin tüm kişilik özelliklerini harekete geçirmektedir. Bireylerin kapasitelerini tam olarak kullanmalarına, tamlık ve bütünlüğe ulaşmalarında onlara yardımcı olmaktadır (Gürses, 2010: 44). Sabırlı, kararlı, özgüven sahibi bireyler olmalarının yanı sıra sorumluluk

sahibi, başkalarını düşünen ve evrensel değerlere saygılı kişiler olarak da kişilik özellikleri kazanmaktadırlar.

Din insana bazı hazır kimlikler sunarak da kendini gerçekleştirmesinde yardımcı olmaktadır. Fakat burada mühim olan şey, bireyin kendisini ne kadar dini ilkeler bağlı görüp inancının gerektirdiği şekilde hareket ettiğidir.

Din; insanın tutum ve davranışlarını, insanlar arası ilişkilerini düzenleyen, toplum hayatını etkileyen ve belirleyen temel kurumlardan biridir (Uysal, 1996: 10). Bireyin dini davranış ve tutumu da, lehte ve aleyhte olsun, dinle ilgili düşünce, duygu ve davranışları belirleme tarzıdır (Peker: 1993: 88). Mesela “İslam dini içkiyi karam kılmıştır” inancına dayalı olarak, bir kişi işyerinde içki satmaz ve satanları da hoş karşılamaz. Bir başkası ise içkinin haram olduğuna inanmakla birlikte, içki satmanın bir mahzuru olmayacağını, içkinin sadece ticaretini yaptığını belirterek içki satışını olumlu karşılayabilir (Uysal, 1996: 30). Kısacası din; inanan bireye dini duygu, dini tutum ve davranış kazandırmada oldukça etkilidir. Karar verme sürecindeki bireyin de kararında etkili olan önemli bir yönlendirici etkidir.

Bugün de din olgusu toplumların yapılarına göre farklı anlam ve boyutlarda varlığını göstermektedir. Günümüz modern dünyasında din olgusu bireysel bir görünüm almıştır. Böylece daha önceki dönemlerde sosyal hayatta daha merkezi konumda bulunan din, bugün insanların kişisel bir tercihi haline dönüşmüştür. Bu durum, dinin sosyal hayatta vicdanlara çekilmesi gibi bir görünüm sunsa da, onun insanların sosyal ve bireysel yaşamında bir şekilde varlığını hissettirdiği görülmektedir (Akdoğan, 2008: 14-15).

Yaşamında dinini önemli bir konumda tutan bireyin de inandığı dinin telkinlerine göre hareket etmesi beklenmektedir. Dininin emrettiği şeyleri yapmaya özen göstermeli, yasakladıklarından ise uzak durmaya çabalamalıdır. Bu şekilde yaratıcısının rızasını kazanmaya özen göstermelidir.

Kerlinger karar vermeyi bir toplumun inançlarının sentezi, ideolojisinin örneği ve düşüncelerinin üretime geçmesi şeklinde tanımlamaktadır (Kerlinger, 1951: 36). İnançlarına uygun yaşayan bireyin inancına uygun olarak karar vermesi ve tercihlerde bulunması tabii bir durumdur.

Din, hayatın değişmez bir parçasıdır. Bu boyutla ilgili sorular dini hayatın davranışlara yansımalarını tespit etmek için hazırlanmıştır. Bu sebeple hazırlanan 24 soruluk ölçeğin

içerisinde yer alan soruların 5 tanesi (4, 10, 23, 33, 35), dinin ilkelerine dikkat ederek yaşama boyutunu oluşturmaktadır.

Tablo 17
Örneklem Grubun Dinin İlkelerine Dikkat Ederek Yaşama Boyutundaki Maddelere Verdikleri Cevaba Göre Dağılımı

	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Kıyafetlerimin dinimin çizdiği sınırlarda olmasına dikkat ederim.	22	8,4	24	9,1	59	22,4	101	38,4	57	21,7
Kendi malımı sınırsızca kullanabileceğime inanırım.	76	28,9	84	31,9	37	14,1	39	14,8	27	10,3
İbadetlerin benim için ne kadar önemli olduğunu bilirim.	2	0,8	7	2,7	23	8,7	115	43,7	116	44,1
Şans oyunları gibi oyunlar oynayarak kolay yoldan rızık elde etmenin uygun olduğunu düşünürüm.	150	57,0	46	17,5	30	11,4	23	8,7	14	5,3
İhtiyaç duyulduğunda bankadan faiz almanın bir sakıncası olmadığına inanırım.	121	46,0	48	18,3	54	20,5	31	11,8	9	3,4

Ergenlik dönemindeki birey, kendine ve yaşamına dair bir yol haritası belirlerken, inandığı dinin emir ve yasakları doğrultusunda bunu yapmaya çalışır. Araştırmacı tarafından yapılan araştırmada da görüldüğü üzere gençler hayata dair tercihlerini bu hususa dikkat ederek gerçekleştirmektedir.

Türkiye’de Dini Hayat Araştırması verilerince medeni durumuna göre kadınların dışarı çıkarken başını örtme durumuna evli olan kadınların %79,3’ü, dul olan kadınların %76,3’ü ve bekâr olan kadınların %42,1’i başını örttüklerini söylemiştir (Diyanet, 2014: 105). Ergenlik dönemindeki gençler üzerinde yapılan araştırmada da “kıyafetlerimin dinimin çizdiği sınırlarda olmasına dikkat ederim” ifadesine %60 oranında dikkat edildiği belirtilmiştir.

Türkiye’de Dini Hayat Araştırması verilerince sarhoş olmayacak kadar içki içmek günah değildir sorusuna %87,6 kişi katılmıyorum cevabını vermiştir (Diyanet, 2014: 158). Ergenlik dönemindeki gençler üzerinde yapılan araştırmada da “haram ürünlerin satışının yapıldığı yerlerden alışveriş yapmamaya özen gösteririm” ifadesine %69 oranındaki kesim katılıyorum yanıtını vermiştir. Bu veri, gençlerin haram ürünlerin kullanılması ve satışının yapıldığı yerlerden alışveriş yapmaya tepkili olduklarını göstermektedir.

Türkiye’de Dini Hayat Araştırması verilerince birinden borç almaktansa az faizli kredi çekmeye katılmayanların oranı %59,7 olarak belirtilmiştir (Diyanet, 2014: 212). Gençler üzerinde yapılan araştırma sonuçlarına göre “ihtiyaç duyulduğunda bankadan faiz almanın bir sakıncası olmadığına inanırım” ifadesine %64,3 oranındaki kesim katılmıyorum cevabını vermiştir.

Türkiye’de Dini Hayat Araştırması verilerince erkeklerin %74,8’i, kadınların % 90’ı şans oyunlarını hiçbir zaman oynamadığını belirtmiştir (Diyanet, 2014: 232). Gençler üzerinde yapılan araştırmada da “şans oyunları gibi oyunlar oynayarak kolay yoldan rızık elde etmenin uygun olduğunu düşünürüm” ifadesine %73,5 oranında bir kesim katılmıyorum yanıtını vermiştir.

Türkiye’de Dini Hayat Araştırması verilerince hayatını her zaman dinin emirlerine göre şekillendirdiğini belirtenlerin oranı %64,9’dur (Diyanet, 2014: 181). Ergenler üzerinde yapılan araştırmada da dinin ilkelerine dikkat ederek yaşama alt boyutu verileri, yüksek oranda olumlu ifade edilmiştir. Bu durum dinin ilkelerin ergenler tarafından benimsendiğini ve hayatlarının bir parçası olarak yaşamlarına uygulandığını göstermektedir.

Din, hayatın her alanını anlamlı kıldığı gibi gündelik ve sosyal yaşamdaki etki ve yönlendirmeleriyle varoluş amacını kavratmaktadır. Bireyin sosyal ve gündelik yaşamına her şekilde etki ederek varoluşum amacını kavratıp hatırlatmaktadır.

Uysal’ın üniversite öğrencileri ve araştırma görevlileri üzerinde yaptığı araştırmaya göre, bulgular meslek ve cinsiyet faktörü dikkate alınmaksızın bir bütün olarak incelendiğinde, denek gurubunda çok dindar ve dindar olduğunu beyan edenler ile biraz dindar ve dindar olmayan bir şahıs olarak kabul eden grupların tutum ortalamaları anlamlı çıkmıştır. Çok dindar ve dindar olanların dine karşı tutumları, biraz dindar ve

dindar olmayanların tutumlarından daha olumludur (Uysal, 1996: 59). Araştırmacı tarafından elde edilen bulgular da bu bulguyu desteklemektedir. Kendini dinin ilkelerine uygun yaşayan kişiler olduğunu ifade edenlerin, dinin ilkelerine dikkat ederek yaşamada daha dikkatli oldukları tespit edilmiştir.

Doğan'ın ergenlik dönemindeki bireyler üzerinde yaptığı araştırmaya göre, olumlu Tanrı algısına sahip bireylerin öz saygılarının yüksek olduğu ve herhangi bir karar verme durumunda ihtiyatlı seçici davrandıkları tespit edilmiştir. Tanrı olumlu algılandıkça diğer sitillerin kullanımı (panik, umursamazlık ve sorumluluktan kaçma) azalmaktadır (Doğan, 2017: 97). Bu araştırma verileri de araştırmacı tarafından elde edilen bulguların doğruluğunu teyit etmektedir. Dinin ilkelerine dikkat ederek yaşama boyutuna verilen cevapların olumlu olması, inanılan dine bağlılığın olduğunu ve inanılan dinin ilkelerine uygun bir yaşamın tercih edildiğini doğrulamıştır. Araştırmaya katılan örneklem gurubun da inandıkları dinin ilkelerini kabullenip yaşamada öz saygılarının yüksek olduğu ve yaşantılarında inandıkları dinin ilkelerine uygun bir yaşamı tercih edecek ihtiyatlı seçicilik ile karar verdikleri tespit edilmiştir.

Uysal yaptığı çalışmada, dindar kişinin öne çıkan şahsiyet özelliklerinin uyarlık, sebat, şefkat, kendini suçlama ve düzen olduğunu belirtmiştir. Bu duruma göre dindar gurubun güvenilir ve sorumluluk sahibi, müşkülpesent ve güç beğenir kişiler olmalarının yanında çoğu zaman muhafazakâr değerleri tercih etme gibi özellikler vardır. Bu kişilerin ahlaki açıdan davranışlarında tutarlılık vardır (Uysal, 1996: 133). Araştırmacı tarafından ergenlik dönemindeki bireyler üzerinde yapılan çalışma da bu şahsiyet özelliklerini doğrulamaktadır. İnanırları dinin ilkelerine uygun yaşamı benimseyen kişilerin ahlaken tutarlı, makul ve mantıklı, dini sorumluluklarını davranışlarına yansıtan bireyler oldukları tespit edilmiştir.

Tepetam ise lise düzeyindeki gençler üzerinde yaptığı araştırmasında, "davranışlarımın inançlarıma uygun olup olmamasına dikkat ederim" ifadesine katılımcıların %80,8' katılıyor yanıtını vermiştir (Tepetam, 2018: 131). Yapılan bu araştırmada da bulgularımızı doğrulayan veriler elde edilmiştir. İnanılan din, davranışlarımızın yönlendiricilerindedir.

Demografik değişkenlere göre inanılan dinin ilkelerine dikkat ederek yaşama boyutu ile ilgili bulgular şu şekildedir:

İnanılan dinin ilkelerine dikkat ederek yaşama boyutunun “Cinsiyet” ve “Sınıf” değişkenlerine göre farklılık gösterme durumunu ortaya koymak için yapılan iki alt kategoriye sahip bağımsız değişkenler için t-Testi (Independent-Samples t-Test) kullanılmıştır. Yapılan analiz neticesinde, inanılan dinin ilkelerine dikkat ederek yaşama boyutu ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

İnanılan dinin ilkelerine dikkat ederek yaşama boyutunun; “Dini Eğitiminizi Nerenden Aldınız?” ve “Aldığım Dini Eğitimin Seviyesini Yeterli Buluyorum” değişkenlerine göre farklılık gösterip göstermediğini orta koymak için Tek Yönlü Varyans Analizi (One-Way ANOVA) testi uygulanmıştır. Yapılan analiz neticesinde, inanılan dinin ilkelerine dikkat ederek yaşama boyutu ile dini eğitiminizi nerenden aldınız ve aldığım dini eğitimin seviyesini yeterli buluyorum değişkenleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Tablo 18
Dinin İlkelerine Dikkat Ederek Yaşama-Sınıf Düzeyi İlişkisi ile İlgili t Testi Sonuçları

Sınıf	N	M	SD.	t	Sig.
9. Sınıf	134	4,03	,681	3,35	,002*
12. Sınıf	129	3,72	,814		

Anlamlıdır. $p < .05$

Dinin ilkelerine dikkat ederek yaşama boyutunun sınıf düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğini ortaya koymak için yapılan ilişkisiz örneklem için t Testi sonuçları **Tablo 18**'de verilmiştir. Tablo 18 incelendiğinde sınıf düzeyi ile dinin ilkelerine dikkat ederek yaşama arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir ($t=3,35$, $p < .05$). Bu bulgudan hareketle, 9. sınıf öğrencilerinin inandıkları dinin ilkelerine uygun olarak yaşama davranış ve algılarının (ort.4,03), 12. sınıf öğrencilerine nazaran (ort. 3,72) daha olumludur.

Ergenlik dönemi, dini gelişimi etkilediği gibi bireyin davranış ve tutumlarını da etkilemektedir. Dinin ilkelerine dikkat ederek yaşama boyutunun 9 ve 12. sınıf öğrencilerinde farklılık göstermesi ve 9. sınıf öğrencilerinin inandığı dinin ilke ve prensiplerine uygun ve daha olumlu davranış sergilemesi henüz ergenliğin getirdiği bilişsel bunalım ve karmaşalarla yüzleşmemiş olmalarından kaynaklanabilmektedir. Ergenlik çağı, her ne kadar yetişkinliğe geçiş evresi olsa da bir bilinçlilik ve şuurlu olunmaya başlanan çağdır. Dolayısıyla bu dönemde bir takım şüphe ve bunalımların

yaşanması, sosyal normlara tepkili olunma durumu ya da özerk bir yaşam isteme arzusu normal bir durumdur.

Karaca bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: Ergenin bu çağda dine ilgisi azalır. Ergenliğin sonlarına doğru dini arayış, şüphe ve karasızlıklar yatıştır, duygusal olarak da kısmen yatışan genç yeniden çocukluk döneminde kendisi için huzur kaynağı olan dine yönelir ve yeni dini değerler oluşturur (Karaca, 2015: 171-176).

Doğan'ın "Ergenlerde Tanrı Algısı ve Karar Verme Stilleri Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma" isimli çalışmasında, yaş arttıkça Tanrı'nın daha olumlu ya da olumsuz algılanmasında bir fark olmadığı tespit edilmiştir. Sınıf düzeyi arttıkça Tanrı'nın olumlu algılanması zayıflamaktadır (Doğan, 2016: 49-52).

Tablo 19
Dinin İlkelerine Dikkat Ederek Yaşama - Okul Türü İlişkisine Yönelik Anova Sonuçları

	Okul T.	N	M	SD.	AİHL	AL	ÖL	F	Sig.
Dinin İlkelerine Dikkat Ederek Yaşama	AİHL	104	4,18	,647		*	*		
	AL	121	3,70	,772	*			15,176	,000
	ÖL	38	3,62	,776	*				
Total		263	3,88	,764					

Örneklem grubun, okul türü ile inanılan dinin ilkelerine dikkat ederek yaşama boyutu arasında anlamlı fark olduğunu ortaya koymak için tek yönlü varyans analizi (Anova) yapılmıştır. Okul türü ile inanılan dinin ilkelerine dikkat ederek yaşama arasında anlamlı fark tespit edilmiştir ($F(263)=15,176, p<,05$). Bu farklılık, Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencileri (ort.4,18) ile Anadolu Lisesi (ort.3,70) ve Özel Lise (ort.3,62) öğrencileri arasındadır.

Yapılan araştırma sonucuna göre, Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin inandıkları dinin ilkelerine dikkat ederek yaşamada daha duyarlı davrandıkları tespit edilmektedir. İnanılan dinin ilkelerine dikkat ederek yaşamada İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin daha hassas davrandığı tespit edilmiştir.

İmam Hatip Lisesi öğrencileri, dini konularda hem teorik hem de pratik bilgisi yüksek olan öğrencilerdir. Dinin ilkelerine dikkat ederek yaşama boyutuna dair diğer okul türleri ile arasında anlamlı farklılık çıkması araştırmanın hipotezini desteklemektedir.

Diğer okul türlerindeki öğrencilerin de yüksek oranda olumlu cevap vermeleri, gençler nazarında dine olan bağlılığın pozitif yönde olumlu olduğunun göstergesidir.

Tablo 20
Dinin İlkelerine Dikkat ederek Yaşama - Dinin İlkelerine Bağlılık İlişkisine
Yönelik Anova Sonuçları

	Dine Bağlılık	N	M	SD.	1.	2.	3.	4.	5.	F	Sig.
Dinin İlkelerine Dikkat Ederek Yaşama	1.Kesinlikle Katılmıyorum	8	2,75	1,09			*	*	*	22,773	,000
	2.Katılmıyorum	19	3,22	,868				*	*		
	3.Kararsızım	63	3,56	,698	*			*	*		
	4.Katılıyorum	144	4,02	,612	*	*	*		*		
	5.Kesinlikle Katılıyorum	29	4,48	,503	*	*	*	*	*		
	Total	263	3,88	,764							

Örneklem grubun, dinin ilkelerine bağlılık düzeyleri ile inanılan dinin ilkelerine dikkat ederek yaşama boyutu arasında anlamlı fark olduğunu ortaya koymak için tek yönlü varyans analizi (Anova) yapılmıştır. Dinin ilkelerine bağlılık ile inanılan dinin ilkelerine dikkat ederek yaşama arasında anlamlı bir fark tespit edilmiştir ($F(263)=22,773$, $p<,05$). Bu farklılık, kendilerini inandığı dinin ilkelerine göre yaşadığını kesinlikle söyleyen öğrenciler (ort.4,48) ile inandığı dinin ilkelerine uygun olarak yaşadığını söyleyenler (ort.4,02), kararsız kalanlar (ort.3,56), katılmıyorum diyenler (ort.3,22) ve kesinlikle katılmıyorum seçeneğini işaretleyen (ort.2,75) öğrenciler arasındadır.

Tablo20'ye göre, dinin ilkelerine daha bağlı olan öğrenciler, inandığı dinin ilkelerine dikkat ederek yaşamada daha çok özen göstermektedir. Dinin ilkelerine bağlılık azaldıkça inandığı dinin ilkelerine dikkat ederek yaşama davranışında da azalma görülmektedir.

Bu durum ise dini ilkelere dikkat ederek yaşamanın, sosyal ve bireysel yaşantıdaki karar verme süreci üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. İnandığı dinin ilkelerine dikkat ederek yaşayan bireylerin herhangi bir konuda karar verirken ve tercihte bulunurken kararlarında dinin etkin bir rolü olduğunu göstermektedir.

Dini bağlılık bir bakıma dini aidiyet anlamına gelmektedir. İncancına dair aidiyetinin tam olduğu ifade eden kişilerin bu aidiyet duygusuna göre davranması beklenmektedir. Araştırmanın sonucunda bu durumu desteklemektedir. Gürses, dini hayatlarının temeli

olarak gören iç güdümlü dindarların pozitif duygular sergilediğini belirtmektedir (Gürses, 2010: 55).

Tablo 21
Dinin İlkelerine Dikkat Ederek Yaşama - Dinin İlkelerine Dikkat Ederek Karar Verme İlişkisine Yönelik Anova Sonuçları

	Dinin İlkelerine Dikkat Ederek Karar Verme	N	M	SD.	1.	2.	3.	4.	5.	F	Sig.
Dinin İlkelerine Dikkat Ederek Yaşama	1.Kesinlikle Katılmıyorum	9	3,13	1,40				*	*	25,383	,000
	2.Katılmıyorum	18	3,17	,552				*	*		
	3.Kararsızım	63	3,48	,720				*	*		
	4.Katılıyorum	124	4,00	,627	*	*	*		*		
	5.Kesinlikle Katılıyorum	49	4,48	,412	*	*	*	*			
Total		263	3,88	,764							

Örneklem grubun, dinin ilkelerine dikkat ederek karar verme ile inanılan dinin ilkelerine dikkat ederek yaşama boyutu arasında anlamlı fark olduğunu ortaya koymak için tek yönlü varyans analizi (Anova) yapılmıştır. Dinin ilkelerine dikkat ederek karar verme ile inanılan dinin ilkelerine dikkat ederek yaşama arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($F(263)=25,383, p<,05$).

Bu farklılık, “herhangi bir konuda karar verirken dinin ilkelerine dikkat ederek karar verme” ifadesine kesinlikle katılıyorum (ort.4,48), katılıyorum (ort.4,00) diyen öğrenciler ile kararsızım (ort.3,48), katılmıyorum (ort.3,17) ve kesinlikle katılmıyorum (ort.3,13) diyen öğrenciler arasındadır. Yapılan araştırma sonucuna göre, herhangi bir konuda karar verirken dinin ilkelerini dikkate alarak karar veren öğrencilerin, inandıkları dinin ilkelerine dikkat ederek yaşamada daha duyarlı olduklarını göstermektedir. Bu durum ise karar verme sürecinde inanılan dinin etkili olduğunu, inanılan ve ilkelerine uygun bir yaşam belirlenen dinin, hayatın her alanında alınan kararlarda etkili olduğunu göstermektedir. Bireyin kararlarında inancının ve ideolojisinin yönlendirmesi bulunmaktadır.

İnsan yaşam boyu bir değişim süreci içerisinde bulunmaktadır. Ergenlik dönemi ise yaşamın değişim anlamında en yoğun dönemidir. Özellikle kişiliğin, sosyal ve psikolojik benliğin, dini yönelimin, bilinçli ve iradeli seçimlerinin verildiği dönem olması itibariyle ergenlik dönemi ayrı bir önem arz etmektedir. Bu sebeple inancına ve

dininin ilkelerine göre bir yaşam tercih eden kişilerin kararlarını etkileyen en önemli hususların başında dinleri gelmektedir.

Tablo 22
Dinin İlkelerine Dikkat Ederek Yaşama - Aile Dindarlık Düzeyi İlişkisine Yönelik Anova Sonuçları

	Aile Dindarlık Algısı Düzeyi	N	M	SD.	1.	2.	3.	4.	F	Sig.
Dinin İlkelerine Dikkat Ederek Yaşama	1.Çok Dindar	28	4,23	,785			*	*	11,444	,000
	2.Dindar	186	3,96	,686			*	*		
	3.Az Dindar	35	3,39	,717	*	*				
	4.Dindar Değil	14	3,30	1,02	*	*				
Total		263	3,88	,764						

Örnekleme grubun, aile dindarlık düzeyi ile inanılan dinin ilkelerine dikkat ederek yaşama boyutu arasında anlamlı fark olduğunu ortaya koymak için tek yönlü varyans analizi (Anova) yapılmıştır. Aile dindarlık düzeyi ile inanılan dinin ilkelerine dikkat ederek yaşama arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($F(263)=11,444$, $p<,05$). Bu farklılık, aile dindarlık düzeyi çok dindar (ort.4,23), dindar (ort.3,96) olan öğrenciler ile aile dindarlık düzeyi az dindar (ort.3,39), dindar değil (ort.3,30) yanıtını veren öğrenciler arasındadır.

Tablo 22'ye göre, aile dindarlık düzeyini çok dindar ve dindar olarak işaretleyen öğrencilerin, dinin ilkelerine dikkat ederek yaşama davranışında aile dindarlık düzeyini az dindar ve dindar değil olarak işaretleyen öğrencilere nazaran daha hassas davrandıklarını göstermektedir. Aile dindarlık düzeyi arttıkça dinin ilkelerine dikkat ederek yaşama davranışında da pozitif yönlü bir artış gözlemlenmektedir.

2.2.3. Sahip Olunan Her Şeyi Bilinçli Tüketme Boyutu İle ilgili Bulgular

İnsan, değişen toplumsal normlar ve koşullar neticesinde, ilim, bilim, teknoloji, sanayileşme, kentleşme, modernleşme ve dünyevileşme etkenlerinden çok fazla etkilenmektedir. Önceden sahip olunan her şeyin bir değeri olmasına rağmen ve bunun israf edilmeden kullanılması ve tüketilmesi bilinmesine rağmen günümüzde insanlar, hızlı ve pratik yaşamın getirisi olarak kullan-at mantığıyla her şeyi tüketme eğiliminde bulunmaktadır.

Geçmiş dönemlerde insanlar daha sade ve tekdüze bir hayat yaşarken, bugün bu şartlar değişmiştir. Öyle ki bugün kentleşme, hızlı iletişim, okuryazarlık oranının artması, bilim, teknik ve fen alanındaki çok hızlı gelişmeler insanların hayatlarını da

olabildiğince etkilemiş, geçmiş dönemlerdeki daha yavaş ve sade olan hayatlarını karmaşıklaştırmıştır ve hızlandırmıştır (Akdoğan, 2008: 17). İnsanı, her şeyi kullanıp atma, zamanı israf etme, doğayı kirletme eşiğine getirmiştir.

Dinin ilkelerine bağlı ve inandığı dine göre yaşayan bireylerin, sahip oldukları soyut ve somut varlıkların ve kavramların farkında olarak israftan kaçındıkları ve bunları bilinçli kullandıkları tespit edilmiştir.

Gencin bu konudaki hassasiyet ve algısını tespit etmek, dini eğilimini belirlemek için sorular hazırlanmıştır. Hazırlanan 24 soruluk ölçeğin içerisinde yer alan soruların 4 tanesi (9, 11, 12, 17), sahip olunan her şeyi bilinçli tüketme boyutunu oluşturmaktadır.

Tablo 23
Örneklem Grubun Sahip Olunan Her Şeyi Bilinçli Tüketme Boyutundaki Maddelere Verdikleri Cevaba Göre Dağılımı

	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
İsraf etmenin hem bana hem de topluma çok zararı olduğunu bilir ve israftan kaçınırım.	4	1,5	5	1,9	39	14,8	122	46,4	93	35,4
Doğanın bizlere verilen bir nimet olduğunu bilirim ve çevreye zarar vermem.	3	1,1	3	1,1	25	9,5	126	47,9	106	40,3
Dinimin doğayı korumam konusundaki tavsiyelerini bilirim ve doğaya zarar vermem.	4	1,5	3	1,1	25	9,5	122	46,4	109	41,4
Verilen nimetlere şükredilmesi gerektiğini bilirim ve şükrederim.	3	1,1	4	1,5	16	6,1	116	44,1	124	47,1

Bir insanın dini ve sosyal normlara uyması, onun çevresine intibakını kolaylaştırır, kişinin kendisi ve toplum ile uyumunu sağlar. Kişi kurallara uymadığında kınanır ve cezalandırılır. Bu durumda kişi rahatsızlık duyacaktır. Böyle bir duruma düştüğü ya da bu durumu yaşadığı zaman kişinin kendini suçlaması, vicdan azabı çekmesi, aşağılık ve suçluluk duygusu hissetmesi tabidir (Uysal, 1996: 135). Dinin ilkelerine bağlı olan ve hayatını inandığı din çerçevesinde şekillendiren insanın da yaptığı herhangi bir yanlış

davranışta benzer duyguları hissetmesi tabii bir durumdur. Bu açıdan inanan birey, sahip olduklarının değerini bilip bunları bilinçsiz tüketme davranışından da uzak duracaktır.

Benzer şekilde, Türkiye’de Dini Hayat Araştırması verilerince çevreye zarar verirse inancına aykırı davranmış olmaktan korkacağını belirten kişi oranı %81,9’dur (Diyanet, 2014: 216). Gençler üzerinde yapılan araştırmada da “doğanın bizlere verilen bir nimet olduğunu bilirim ve çevreye zarar vermem” ifadesine %88,2 oranındaki bir kesim katılıyorum cevabını vermiştir. Bu boyutla ilgili tüm maddelere verilen cevapların benzer yüzdelikte olması, ergenlik dönemindeki gençlerin sahip oldukları şeylerin değerini bilip bunları bilinçli tükettiğini kanıtlamaktadır.

Doğan’ın ergenlik dönemindeki bireyler üzerinde yaptığı araştırmaya göre yaş ile ihtiyatlı seçicilik arasında anlamlı fark bulunmaktadır. Yapılan araştırmada farkın, 13 - 16 yaş ergenler ve 16 - 18 yaş ergenler arasında olduğu tespit edilmiştir. 13 ve 18 yaşındaki ergenlerin 16 yaşındakilere göre daha dikkatli karar verdikleri tespit edilmiştir (Doğan, 2017: 70-71). Araştırmacı tarafından yapılan araştırmada da sahip olunan her şeyi bilinçli tüketme boyutuna 14 ile 18 yaşındaki örneklem grubunun verdiği cevaplar, inandıkları dinin ilkelerine dikkat ederek ve ihtiyatlı bir şekilde karar verdikleri desteklemektedir.

Ergenlik dönemi, bireyin bilinçli olmaya başlayıp davranışlarını bu bilinç düzeyine göre yönettiği süreçtir. Yetişkinlik dönemi dini tutum ve davranışlarının temelini atıldığı hızlı bir süreçtir. Genç bu süreçte hem kendi yaşadıklarının farkında, hem geçmişinin hem de geleceğinin farkında ve ayırtındadır. Dolayısıyla sahip olduklarının tüketiminde ve kullanımında geleceğini düşünerek hareket etmesi bir bakıma inandığı dinin etki ve yönlendirmesiyle olmaktadır.

Tepetam’ın lisede okuyan gençler üzerinde yaptığı araştırmaya göre, “israf olarak düşündüğüm davranışları yapmamak için bilinçli davranırım” ifadesine katılımcıların %81,9’u yüksek oranda katılıyorum yanıtını vermiştir (Tepetam, 2018: 131). Bu sonuç araştırmamızı destekler mahiyettedir. Bilinçli davranış sergilenmesi ile israf etmeme davranışında pozitif yönlü ilişki bulunmaktadır. Aynı araştırmada "benim için insanın ihtiyaçları dışında zevk almak ve mutlu hissetmek için tüketmesi israftır" ifadesine katılımcıların %37,2’si katılıyorum yanıtını vermiştir. Tepetam bu soruya verilen yanıtları, sırf zevk almak ve mutlu olmak için tüketime yönelmek büyük oranda israf olarak görülmemektedir, şeklinde yorumlamıştır. Bu da günümüzde mutluluğun

tüketilerek yakalanacağına dair oluşturulan algıdan kaynaklanmaktadır (Tepetam, 2018: 140-141).

Demografik değişkenlere göre sahip olunan her şeyi bilinçli tüketme boyutu ile ilgili bulgular şu şekildedir:

Sahip olunan her şeyi bilinçli tüketme boyutunun “*Cinsiyet*” ve “*Sınıf*” değişkenlerine göre farklılık gösterme durumunu ortaya koymak için yapılan iki alt kategoriye sahip bağımsız değişkenler için t-Testi (Independent-Samples t-Test) kullanılmıştır. Yapılan analiz neticesinde, sahip olunan her şeyi bilinçli tüketme boyutu ile cinsiyet ve sınıf değişkenleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Bu durum, kız ya da erkek fark etmeksizin ve yaş faktörü olmaksızın ergenlik dönemindeki bireylerin sahip oldukları şeylerin değerini bilerek davrandıklarını göstermektedir.

Sahip olunan her şeyi bilinçli tüketme boyutunun “*Okul Türü*” değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini orta koymak için Tek Yönlü Varyans Analizi (One-Way ANOVA) testi uygulanmıştır. Yapılan analiz neticesinde, sahip olunan her şeyi bilinçli tüketme boyutu ile okul türü değişkeni arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Okul türü fark etmeksizin, İmam Hatip Lisesi, Özel Lise ve Anadolu Lisesi öğrencilerinin, sahip oldukları nimetlerin farkında oldukları söylenebilir. Doğaya zarar verecek ve israftan kaçınacak davranışlara yöneldikleri, alın teri ile kazanmanın ve emek vererek başarılı olmanın önemini kavradıkları yorumuna ulaşılmaktadır.

Tablo 24
Sahip Olunan Her Şeyi Bilinçli Tüketme - Dinin İlkelerine Bağlılık İlişkisine Yönelik Anova Sonuçları

	Dine Bağlılık	N	M	SD.	1.	2.	3.	4.	5.	F	Sig.
Sahip Olunan Her Şeyi Bilinçli Tüketme	1.Kesinlikle Katılmıyorum	8	3,34	1,25			*	*	*		
	2.Katılmıyorum	19	3,77	,832				*	*		
	3.Kararsızım	63	4,15	,658	*				*		
	4.Katılıyorum	144	4,31	,497	*	*				11,499	,000
	5.Kesinlikle Katılıyorum	29	4,62	,357	*	*	*				
Total		263	4,24	,633							

Örneklem grubun, dinin ilkelerine bağlılık düzeyleri ile sahip olunan her şeyi bilinçli olarak tüketme boyutu arasında anlamlı fark olduğunu ortaya koymak için tek yönlü

varyans analizi (Anova) yapılmıştır. Dinin ilkelerine bağlılık ile sahip olunan her şeyi bilinçli olarak tüketme arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($F(263)=11,499$, $p<,05$).

Bu farklılık, “kendimi dinin ilkelerine uygun olarak yaşayan bir kişi olarak görüyorum” ifadesine kesinlikle katılıyorum (ort.4,62), katılıyorum (ort.4,31), karasızım (ort.4,15) cevabını veren öğrenciler ile katılmıyorum (ort.3,77), kesinlikle katılmıyorum (ort.3,34) cevabını veren öğrenciler arasındadır.

Tablo 24'e göre, kendisini dinin ilkelerine uygun olarak yaşayan bir kişi olarak gören bireylerin, sahip olunan her şeyi bilinçli olarak tüketme davranışında daha duyarlı ve hassas davrandığı görülmektedir. İnanılan dinin ilkelerine bağlılık arttıkça sahip olunan her şeyi bilinçli olarak tüketme davranışında da pozitif yönlü bir artış gözlemlenmektedir.

Tablo 25
Sahip Olunan Her Şeyi Bilinçli Tüketme - Dini Eğitimin Alındığı Yer İlişkisine Yönelik Anova Sonuçları

	Dini Eğitimin Alındığı Yer	N	M	SD.	1.	2.	3.	4.	F	Sig.
Sahip Olunan Her Şeyi Bilinçli Tüketme	1.Aile	114	4,26	,611			*			
	2.Kur'an Kursu	117	4,32	,504			*			
	3.Okul	21	3,78	,841	*	*			5,265	,002
	4.Kendi Kendine	11	3,97	1,14						
	Total	263	4,24	,633						

Örneklem grubun, dini eğitimin alındığı yer ile sahip olunan her şeyi bilinçli olarak tüketme boyutu arasında anlamlı bir fark olduğunu ortaya koymak için tek yönlü varyans analizi (Anova) yapılmıştır. Dini eğitimin alındığı yer ile sahip olunan her şeyi bilinçli olarak tüketme arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($F(263)=5,265$, $p<,05$). Bu farklılık, dini eğitimini okuldan (ort.3,78) alanlar ile dini eğitimini aileden (ort.4,26) ve Kur'an Kursu'ndan (ort.4,32) alan öğrenciler arasındadır.

Tablo 25'ye göre, dini eğitimini aileden ve Kur'an Kursu'ndan alan öğrenciler, sahip olunan her şeyi bilinçli olarak tüketme davranışında daha hassas davrandıklarını gözükmektedir. Dini eğitimini okuldan alan öğrencilerin ise sahip olunan her şeyi

bilinçli olarak tüketme davranışında hassasiyetlerinin daha düşük olduğunu göstermektedir.

Tepetam'ın lisede öğrenim gören gençler üzerinde yaptığı araştırmasında, 282 katılımin sağlandığı çalışmada dini eğiliminin ve eğitimin yönlendiricisi olarak %53,2'lik bir oranla aile olduğu tespit edilmiştir. Aynı çalışmada gençlerin muhtaç insanları düşündüklerinde daha az tüketime yöneldikleri ifade edilmektedir. Bu duruma ilişkin olumlu yanıt toplamda %69,8 gibi büyük bir orandadır. Yine yoksul olan insanlara karşı sorumluluk hissetme sorusuna verilen olumlu cevaplar %69 ile oldukça yüksektir (Tepetam, 2018: 157-161). Bu tespit, bireyin dini eğitimini aile ya da Kur'an Kursu gibi bir kurumdan alınması ve sürekli desteklenmesi durumunda sahip olunan şeylere, doğaya ve canlılara karşı daha hassas davranıldığını göstermektedir.

Tablo 26
Sahip Olunan Her Şeyi Bilinçli Tüketme - Dinin İlkelerine Dikkat Ederek Karar Verme İlişkisine Yönelik Anova Sonuçları

	Dinin İlkelerine Dikkat Ederek Karar Verme	N	M	SD.	1.	2.	3.	4.	5.	F	Sig.
Sahip Olunan Her Şeyi Bilinçli Tüketme	1.Kesinlikle Katılmıyorum	9	3,66	1,56				*	*		
	2.Katılmıyorum	18	3,90	,753					*		
	3.Kararsızım	63	4,10	,586					*		
	4.Katılıyorum	124	4,26	,524	*				*	8,563	,000
	5.Kesinlikle Katılıyorum	49	4,59	,419	*	*	*	*			
	Total	263	4,24	,633							

Örneklem grubun, herhangi bir konuda karar verirken dinin ilkelerini dikkate alıp almama durumu ile sahip olunan her şeyi bilinçli olarak tüketme boyutu arasında anlamlı fark olduğunu ortaya koymak için tek yönlü varyans analizi (Anova) yapılmıştır. Dinin ilkelerine dikkat ederek karar verme ile sahip olunan her şeyi bilinçli olarak tüketme arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($F(263)=8,563$, $p<,05$). Bu farklılık, kendisini dinin ilkelerine dikkat ederek karar verme durumuna kesinlikle katılmıyorum (ort.3,66), katılmıyorum (ort.3,90), kararsızım diyenler (ort.4,10) ile dinin ilkelerini dikkate alarak karar verme durumuna katılıyorum (ort.4,26) ve kesinlikle katılıyorum diyenler (ort.4,59) arasındadır.

Yapılan araştırma sonucu, kendisinin herhangi bir konuda karar verirken dinin ilkelerini dikkate alarak kesinlikle karar verdiğini söyleyen öğrencilerin, sahip olunan her şeyi

bilinçli olarak tüketme konusunda daha hassas davrandığını göstermektedir. Dinin ilkelerine dikkat ederek karar verme davranışı arttıkça, sahip olunan her şeyi bilinçli olarak tüketme ve duyarlı olup davranışta bulunma davranışı da artmaktadır.

Gürses “Dindarlık ve Kişilik” araştırmasında, dindarlığın kişilik üzerinde olumlu etkisi olduğunu, yükselen dindarlık seviyesinin ve içselleşme düzeyinin kişiliği güçlendirdiğini ifade etmektedir. Bu tür bireylerin kişisel, sosyal ve genel uyum açısından daha üst seviyede olduklarını ifade etmektedir (Gürses, 2010: 116). Gürses’in yaptığı bu araştırma bizim hipotezimizi de destekler mahiyettedir. Kendisini dininin ilkelerine bağlı olarak gören ve karar verme durumunu da bu şekilde ifade eden bireylerin, sahip oldukları şeylerin bilincinde ve farkında oldukları tespit edilmiştir. İnanılan din ise bu durumun en mühim yönlendiricilerindedir.

Tablo 27
Sahip Olunan Her Şeyi Bilinçli Tüketme - Aile Dindarlık Düzeyi İlişkisine Yönelik Anova Sonuçları

	Aile Dindarlık Düzeyi	N	M	SD.	1.	2.	3.	4.	F	Sig.
Sahip Olunan Her Şeyi Bilinçli Tüketme	1.Çok Dindar	28	4,32	,655				*	5,639	,001
	2.Dindar	186	4,29	,561				*		
	3.Az Dindar	35	4,17	,623				*		
	4.Dindar Değil	14	3,60	1,09	*	*	*			
	Total	263	4,24	,633						

Örneklem grubun, aile dindarlık düzeyi ile sahip olunan her şeyi bilinçli olarak tüketme boyutu arasında anlamlı fark olduğunu ortaya koymak için tek yönlü varyans analizi (Anova) yapılmıştır. Aile dindarlık düzeyi ile sahip olunan her şeyi bilinçli olarak tüketme arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($F(263)=5,639$, $p<,05$). Bu farklılık, aile dindarlı düzeyi çok dindar (ort.4,32), dindar (ort.4,29), az dindar (ort.4,17) olan öğrenciler ile dindar değil (ort.3,60) yanıtını veren öğrenciler arasındadır.

Tablo 27'ye göre, aile dindarlık düzeyini çok dindar ve dindar olarak işaretleyen öğrencilerin, sahip olunan her şeyi bilinçli olarak tüketme davranışında aile dindarlık düzeyini az dindar ve dindar değil olarak işaretleyen öğrencilere nazaran daha hassas davrandıklarını göstermektedir. Aile dindarlık düzeyi arttıkça sahip olunan her şeyi bilinçli olarak tüketme davranışında da pozitif yönlü bir artış gözlemlenmektedir.

Hiçbir çocuk dindar olarak dünyaya gelmediği gibi o dini bakımdan tamamen boş da değildir. İster dini olsun ya da olmasın bütün inanç şekilleri bir ailede başlayıp temelleri atılır. Gürses, ailenin dini duygu ve tecrübenin uyanmasında, dini inancın şekillenmesinde, dini alışkanlık ve uygulamaların kazanılmasında en önemli kültürel faktör olduğunu ifade etmektedir (Gürses, 2010: 86).

Bireyin hem kendine has yaşantı oluşturup hem de yaşantısının anlamlı kılmasındaki en önemli etken hiç şüphesiz ailedir. Yapılan araştırmada da ailesini dindar olan bireylerin sosyal hayat kurallarına daha uyumlu, dinin bu konudaki emir ve yasaklarına karşı daha duyarlı oldukları tespit edilmektedir.

2.2.4. Bilinçli Davranış Sergileme Boyutu İle İlgili Bulgular

Karar verme, olasılıklar arasından tercihte bulunma davranışı olarak gözüke de aynı zamanda bir davranış gerçekleştirilmeden önce durum tespiti yapılıp, artıların ve eksilerin belirlenmesiyle, rasyonel ve en doğru olanın seçilmesi davranışıdır.

Davranışlarımız her ne kadar anlık olarak gerçekleşse de insanın hayatında dönüm noktası olarak kabul edilen kararları da mevcuttur. Dolayısıyla bilinçli olan, bilgi sahibi olan, doğru düşünebilen bireylerin kararlarının sonucu, kişiyi daha fazla memnun etmektedir.

İnanılan din bireyin hayatına anlam ve değer kattığı için kişi için önem arz etmektedir. Dini değerlere bağlılığın artması ile bilinçli davranış sergileme arasında pozitif yönde bir ilişki bulunmaktadır.

Ergenlik dönemindeki gençler, davranışlarını bilinçli bir şekilde yönlendirmeye ve kararlarını da bu bilinç ile vermeye başlamaktadır. Çünkü bu dönem, çocukluğun son bulup yetişkinliğe adım atıldığı, bir mesleğe yönelimin sağlandığı, toplumsal değerlerin kazanıldığı, geleceğe dair planların yapıldığı evredir. Bu sebeple çocukluk istek, haz ve hevesleri biter, şuurlu bir birey olmaya başlanılır.

Gençlerin her gün sıradan bir şekilde gerçekleştirdiği davranışlarındaki bilinçlilik düzeyini ölçmek ve dolayısıyla hem bedeni hem de ruhi hassasiyetlerini tespit etmek için sorular hazırlanmıştır. Hazırlanan 24 maddelik ölçeğin içerisinde yer alan ifadelerin 3 tanesi (7, 8, 37), bilinçli davranış sergileme boyutunu oluşturmaktadır.

Tablo 28
Örnekleme Grubun Bilinçli Davranış Sergileme Boyutundaki Maddelere Verdikleri Cevaba Göre Dağılımı

	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Sağlıklı yaşamaya dikkat ederim ve bunun için gerekli tedbirleri alırım.	5	1,9	17	6,5	77	29,3	110	41,3	54	20,5
Temizliğin, maddi ve manevi yönü olduğunu bilir; davranışlarımı da manevi yönüne dikkat ederek gerçekleştiririm.	4	1,5	7	2,77	44	16,7	119	45,2	89	33,8
Kullandığım ürünlerin içerik kısımlarını okurum ve vücuda zararlı olup olmadığına dikkat ederim.	42	16,0	29	11,0	87	33,1	59	22,4	46	17,5

Lise gençleri üzerinde yapılan bu araştırmada “sağlıklı yaşamaya dikkat ederim ve bunun için gerekli tedbirleri alırım” ifadesine %61,8 olumlu yanıt vermiştir. “Temizliğin, maddi ve manevi yönü olduğunu bilir; davranışlarımı da manevi yönüne dikkat ederek gerçekleştiririm” ifadesine ise %80 olumlu yanıt verilmiştir. Bu sonuçlar gençlerin gelecek ve geçmiş arasında bağlantı kurabilip davranışlarını bilinçlilik ile yürütebildiklerini göstermektedir.

Uysal’ın yaptığı araştırmaya göre, kendisini dindar ve biraz dindar olarak ifade eden grubun, dini ve sosyal normlara uyma bakımından daha üstün oldukları tespit edilmiştir. Deneklerin şahsiyet özellikleri ile dindarlık algıları, dini tutumları ve dini hayatları arasında karşılıklı bir ilişki ve etkileşim olduğu tespit edilmiştir (Uysal, 1996: 134). Bilinçli davranış sergileme ve bu bilinçliliğin, inanılan dinin ilkelerine uygun ve ihtiyatlı bir seçimle ile tercih edilmesi, dinin bireyin davranışlarında ve davranışların yönlendiricisi konumunda olan kararlarında etkili olduğunu göstermiştir.

Türkiye’de Dini Hayat Araştırması verilerince ahlaklı olduğum sürece neye nasıl inandığımı o kadar önemli değildir görüşüne katılmadığını belirtenlerin oranı %64,2’dir (Diyanet, 2014: 191). Gençler üzerinde yapılan araştırmada da “ahlaki ilkelere bağlı bir birey olmaya çabalarım” ifadesine %85 oranında katılıyorum yanıtı verilmiştir.

“Çevremdekilere karşı dürüst ve güvenilir davranırım” ifadesine de %91 oranında katılıyorum yanıtı verilmiştir. Bu yanıtlar, ahlakın inanç ile bağlantılı olduğunu, gençlerin kendilerini dürüst ve güvenilir olarak görerek ahlaki davranış sergilemeye yatkın olduğunu göstermektedir.

Türkiye’de Dini Hayat Araştırması verilerine göre ülkemizdeki kişilerin %34,3’ü Kur’an-ı Kerim’i Türkçe tercümesinden hiçbir zaman okumadığını, %24,9 da yılda bir kez okuduğunu belirtmiştir. Türkçe tefsir okuma sıklıkları incelendiğinde ise %49,1 oranındaki kişi hiçbir zaman tefsir okumamış, %21,8’i de yılda bir kez okuduğunu belirtmiştir (Diyanet, 2014: 95-97). Bu veriler, Müslüman olarak kendilerini niteleyen kişilerin, İslamiyet adına bilinçli okuma yapmada yetersiz kaldıklarının ispatıdır.

Ergenlik dönemindeki gençler üzerinde yapılan araştırmada da “kullandığım ürünlerin içerik kısımlarını okurum ve vücuda zararlı olup olmadığına dikkat ederim” ifadesine %39,9 kişi katılıyorum, %27 kişi katılmıyorum cevabını vermiştir. “Maddi durumu kötü olan bireyleri düşündüğüm için sokakta herhangi bir şey yememeye çalışırım” ifadesine de %45,6 katılıyorum, %21,7 katılmıyorum cevabını vermiştir. Bu ifadelere düşük oranda cevap verilmesi, bilinçli davranış sergilemede yetersiz kaldığını göstermektedir. Bu veriler, örneklem grubun tüketim ürünlerinin içerik kısımlarının okunup sağlığa zararlı ürünler içermesi durumunda kullanılmaması gerektiği bilgisinden yoksun oldukları yorumunun yapılmasına da imkân sağlamaktadır. Aynı şekilde, toplumsal normların hızla değişime uğraması ve değişen yaşam koşullarına ayak uydurulmasından dolayı, artık sokakta yemek yemenin doğal bir durum olarak karşılanması söz konusudur.

Bilinçli davranış sergileme boyutu ile ilgili maddelerin örneklem grubu tarafından yüksek oranda pozitif olarak cevaplanması, gençlerdeki bilinçlilik seviyesinin giderek arttığının ispatı niteliğindedir. Karar verme süreci de bir bakıma bilinçli davranış sergileme, eldeki bilgilerin artı-eksilerinin hesaplanarak, yaşantısına en uygun olanın seçilme davranışıdır.

Tepetam’ın araştırmasında da inanç-tüketim ilişkisi bağlamında olumlu yönde bir eğilimin olduğu, dini inancı yüksek olan gençlerin tüketim noktasında bir takım hassasiyetlere sahip oldukları ve inançlarını her zaman için ön planda tuttıkları tespit edilmiştir (Tepetam, 2018: 136).

Demografik değişkenlere göre bilinçli davranış sergileme boyutu ile ilgili bulgular şu şekildedir:

Bilinçli davranış sergileme boyutunun “*Cinsiyet*” ve “*Sınıf*” değişkenlerine göre farklılık gösterme durumunu ortaya koymak için yapılan iki alt kategoriye sahip bağımsız değişkenler için t-Testi (Independent-Samples t-Test) kullanılmıştır. Yapılan analiz neticesinde, bilinçli davranış sergileme boyutu ile cinsiyet ve sınıf değişkenleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Bilinçli davranış sergileme boyutunun “*Okul Türü*” ve “*Dini Eğitiminizi Nereden Aldınız?*” değişkenlerine göre farklılık gösterme durumunu orta koymak için Tek Yönlü Varyans Analizi (One-Way ANOVA) testi uygulanmıştır. Yapılan analiz neticesinde, bilinçli davranış sergileme boyutu ile okul türü ve dini eğitiminizi nereden aldınız değişkeni arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Tablo 29
Bilinçli Davranış Sergileme - Dinin İlkelerine Bağlılık İlişisine Yönelik Anova Sonuçları

	Dine Bağlılık	N	M	SD.	1.	2.	3.	4.	5.	F	Sig.
Bilinçli Davranış Sergileme	1.Kesinlikle Katılmıyorum	8	2,62	1,14				*	*	12,395	,000
	2.Katılmıyorum	19	3,26	1,04				*	*		
	3.Kararsızım	63	3,35	,706				*	*		
	4.Katılıyorum	144	3,78	,678	*	*	*				
	5.Kesinlikle Katılıyorum	29	4,14	,620	*	*	*				
Total		263	3,64	,787							

Örneklem grubun, dinin ilkelerine bağlılık düzeyleri ile bilinçli davranış sergileme boyutu arasında anlamlı fark olduğunu ortaya koymak için tek yönlü varyans analizi (Anova) yapılmıştır. Dinin ilkelerine bağlılık ile bilinçli davranış sergileme arasında anlamlı fark tespit edilmiştir ($F(263)=12,395$, $p<,05$). Bu farklılık, “kendimi dinin ilkelerine uygun olarak yaşayan bir kişi olarak görüyorum” ifadesine kesinlikle katılıyorum (ort.4,14) cevabını veren öğrenciler ile katılıyorum (ort.3,78), kararsızım (ort.3,35) katılmıyorum (ort.3,26), kesinlikle katılmıyorum (ort.2,62) cevabını veren öğrenciler arasındadır.

Tablo 29’a göre, kendisini dinin ilkelerine uygun olarak yaşayan bir kişi olarak gören bireylerin bilinçli davranış sergilemede daha duyarlı ve hassas davrandığı

göstermektedir. İnanılan dinin ilkelerine bağlılık arttıkça bilinçli davranış sergilemede de pozitif yönde bir artış gözlemlenmektedir. Bu durum dinin ilkelerine bağlılığın artmasıyla, davranışlarımızdaki bilinçlilik düzeyinde de bir artış olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 30
Bilinçli Davranış Sergileme -Dinin İlkelerine Dikkat Ederek Karar Vermelişğine Yönelik Anova Sonuçları

	Dinin İlkelerine Dikkat Ederek Karar Verme	N	M	SD.	1.	2.	3.	4.	5.	F	Sig.
Bilinçli Davranış Sergileme	1.Kesinlikle Katılmıyorum	9	2,55	1,32			*	*	*		
	2.Katılmıyorum	18	3,14	,742				*	*		
	3.Kararsızım	63	3,38	,697	*			*	*		
	4.Katılıyorum	124	3,72	,671	*	*	*		*		
	5.Kesinlikle Katılıyorum	49	4,17	,642	*	*	*	*	*	16,972	,000
	Total	263	3,64	,787							

Örneklem grubun, herhangi bir konuda karar verirken dinin ilkelerini dikkate alma durumu ile bilinçli davranış sergileme boyutu arasında anlamlı fark olduğunu ortaya koymak için tek yönlü varyans analizi (Anova) yapılmıştır. Dinin ilkelerine dikkat ederek karar verme ile bilinçli davranış sergileme arasında anlamlı fark tespit edilmiştir ($F(263)=16,972$, $p<,05$). Bu farklılık, “kendisini dinin ilkelerine dikkat ederek karar verme” ifadesine kesinlikle katılmıyorum (ort.2,55), katılmıyorum (ort.3,14), kararsızım (ort.3,38) diyenler ile “dinin ilkelerini dikkate alarak karar verme” ifadesine katılıyorum (ort.3,72) ve kesinlikle katılıyorum (ort.4,17) diyenler arasındadır.

Yapılan araştırma sonucu, kendisinin herhangi bir konuda karar verirken dinin ilkelerini dikkate alarak kesinlikle karar verdiğini söyleyen öğrencilerin, bilinçli davranış sergileme konusunda daha hassas davrandığını göstermektedir. Dinin ilkelerine dikkat ederek karar verme davranışı arttıkça, bilinçli davranış sergileme davranışı da artmaktadır.

Bilinçli davranış sergileme, dinin ilkelerine dikkat ederek karar verme ile doğru orantılıdır. Bu durum karar verme davranışını ve bilinçli davranış sergileme durumunu etkileyen en önemli faktörlerden bir tanesinin din olduğunu göstermektedir.

Tablo 31
Bilinçli Davranış Sergileme - Aile Dindarlık Düzeyi İlişkisine Yönelik Anova
Sonuçları

	Aile Dindarlık Düzeyi	N	M	SD.	1.	2.	3.	4.	F	Sig.
Bilinçli Davranış Sergileme	1.Çok Dindar	28	4,00	,826				*		
	2.Dindar	186	3,64	,752				*		
	3.Az Dindar	35	3,59	,741					4,606	,004
	4.Dindar Değil	14	3,07	1,23	*	*				
	Total	263	3,64	,787						

Örneklem grubun, aile dindarlık düzeyi ile bilinçli davranış sergileme boyutu arasında anlamlı fark olduğunu ortaya koymak için tek yönlü varyans analizi (Anova) yapılmıştır. Aile dindarlık düzeyi ile bilinçli davranış sergileme arasında anlamlı fark tespit edilmiştir ($F(263)=4,606$, $p<,05$). Bu farklılık, aile dindarlık düzeyi çok dindar (ort.4,00), dindar (ort.3,64) olan öğrenciler ile dindar değil (ort.3,07) yanıtını veren öğrenciler arasındadır.

Tablo 31'e göre, aile dindarlık düzeyini çok dindar ve dindar olarak işaretleyen öğrenciler, bilinçli davranış sergileme davranışında aile dindarlık düzeyini az dindar ve dindar değil olarak işaretleyen öğrencilere nazaran daha hassas davrandıklarını göstermektedir. Aile dindarlık düzeyi arttıkça bilinçli davranış sergileme davranışında da pozitif yönde bir artış gözlemlenmektedir.

2.2.5. İkili İlişkilerde Özverili Olma Boyutu İle İlgili Bulgular

İnsan, kişisel sorumlulukları olduğu kadar, toplumsal sorumlulukları da olan bir varlıktır. İkili ilişkilerde uyması gereken kurallar bulunmaktadır. Kendi iyilik ve çıkarlarını düşündüğü kadar karşısındakilerin de iyiliğini düşünmelidir ki sosyal refah ve huzur sağlansın. Bireyler birbirleri ile uyum içerisinde yaşayabilsin.

İkili ilişkiler denildiğinde bireyin anne-babası, aile bireyleri, arkadaşları, eşi, toplum içerisinde etkileşimde bulunduğu kişiler ve onu yaratan Rabbi hatıra gelmektedir. Bu sebeple, gerek insani ilişkilerinde gerekse yaratıcısıyla olan ilişkisinde davranışlarını belirleyen temel belirleyici inandığı dinidir. Dinine bağlı olan kişilerin, ikili ilişkilerde anlayışlı, sevecen, hoşgörülü, sorumluluk sahibi, duyarlı kişiler olmaları beklenir. Aynı şekilde dininin izin vermediği ve insan onurunu zedeleyici ilişkilerden de uzak durması beklenir.

İkili ilişkiler, özelde İslam Dini için ele alınacak olursa, “komşunu kendin gibi sev, sana yapılmasını istemediğin şeyleri başkalarına yapma, anne-babana öf bile deme, yalnız Rabbine boyun eğ ve O’ndan yardım dile” gibi yönlendirici telkinler dikkat edilmesi gereken temel konulardandır. Tüm bu kriterler, karar verme sürecindeki bireyin kararının şekillenmesinde de etkili ve yönlendiricidir.

Araştırmacı tarafından bireylerin birbirleriyle olan uyumunu tespit etmek, gençlerin içinde buldukları ortamda denge kurup kuramadıklarını tespit etmek amacıyla sorular hazırlanmıştır. Hazırlanan 24 soruluk ölçeğin içerisinde yer alan soruların 2 tanesi (20, 24), ikili ilişkilerde özverili olma boyutunu oluşturmaktadır.

Tablo 32
Örneklem Grubun İkili İlişkilerde Özverili Olma Boyutundaki Maddelere
Verdikleri Cevaba Göre Dağılımı

	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Bayramlarda ve özel günlerde aile büyüklerimi ziyaret ederek ellerini öperim.	5	1,9	11	4,2	13	4,9	83	31,6	151	57,4
Komşumu kendim gibi severim ve elimden geldiğince yardım ederim.	8	3,0	14	5,3	49	18,6	134	51,0	58	22,1

İkili ilişkilerde özverili olma boyutu ile ilgili hazırlanan maddelere örneklem grubun yüksek yüzdelerde pozitif yönde cevap verdiği tespit edilmiştir. Yapılan araştırma sonucunda “Komşumu kendim gibi severim ve elimden geldiğince yardım ederim” ifadesine %73,1 kişi katılıyorum yanıtını vermiştir, “bayramlarda ve özel günlerde aile büyüklerimi ziyaret ederek ellerini öperim” ifadesine %88 kişi katılıyorum cevabını vermiştir. Bu veriler, ergenlik dönemindeki bireylerin hem akranları, hem yaratıcısı hem komşuları hem de büyüklerine karşı özverili davranış sergilediklerini göstermektedir. Gençlerin kendilerini düşündükleri kadar etrafındaki kişileri de düşündükleri, onları mağdur etmeyecek davranışlarda buldukları tespit edilmiştir.

Doğan’ın ergenlik dönemindeki bireylerin Tanrı algısı ve karar verme stilleri belirlemek amacıyla yaptığı araştırmada, ailede karar alınırken fikri sorulan ergenlerin karar vermede öz saygıları sorulmayanlara göre daha yüksektir ve karar verirken ihtiyatlı seçicilik stilini kullanırlar, tezinin doğruluğu tespit edilmiştir (Doğan, 2017: 93). Karar

verirken ailesinden destek alan kişilerin daha mantıklı karar verdikleri tespit edilmiştir. Araştırmacı tarafından yapılan araştırmada da ikili ilişkilerde özverili olma davranışının ve kararlarını bu duyarlılıkla sürdürebilme eğiliminin, ailelerinden aldıkları dini eğitim ile desteklenmelerinden kaynakladığı tespiti yapılmıştır. İnanışları dinin telkini, ailenin teşviki ve toplumsal normların yönlendirmesiyle ergenlik dönemindeki bireylerin daha mantıklı kararlar verdikleri doğrulanmıştır.

Türkiye’de Dini Hayat Araştırması verilerine göre, anne ve babasını kırmamaya hemen her zaman özen gösterdiğini belirtenlerin oranı %92,4’tür (Diyanet, 2014: 193). Ergenlik dönemindeki gençler üzerinde yapılan araştırmada da ikili ilişkilerde duyarlı ve özverili olma davranışının benzer şekilde pozitif yönde anlamlı olduğu tespit edilmiştir.

Gürses, Dindarlık ve Kişilik isimli çalışmasında bireylerin kişisel, sosyal ve genel uyum düzeyleri ile uyum bozucu davranışları arasında ters orantı olduğunu ortaya çıkarmıştır. İç güdümlü dindarların dış güdümlü dindarlara nazaran birbirleriyle ilişkilerinde daha uyumlu olduğunu tespit etmiştir (Gürses, 2010: 209).

Ekşi, İmam-Hatip Lisesi ve Genel Lise öğrencileri üzerinde gerçekleştirdiği karşılaştırmalı çalışmasında, din eğitimi almakta olan öğrencilerin genel lise öğrencilerine oranla daha uyumlu ve daha az saldırgan olduklarını ortaya koymuştur (Ekşi, 2002: 169-179).

Özverili olmak, uyumlu olmayı, kendin yerine başkasını tercih edebilmeyi, gelenek ve göreneklere saygılı olmayı gerektirmektedir. Araştırmacı tarafından yapılan araştırmada, ergenlik çağındaki bireylerin bu düşünce ve hissiyatlara sahip olduklarını kanıtlamaktadır.

Demografik değişkenlere göre ikili ilişkilerde özverili olma boyutu ile ilgili bulgular şu şekildedir:

İkili ilişkilerde özverili olma boyutunun “Cinsiyet” ve “Sınıf” değişkenlerine göre farklılık gösterme durumunu ortaya koymak için yapılan iki alt kategoriye sahip bağımsız değişkenler için t-Testi (Independent-Samples t-Test) kullanılmıştır. Yapılan analiz neticesinde, ikili ilişkilerde özverili olma boyutu ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

İkili ilişkilerde özverili olma boyutunun “Okul Türü” ve “Dini Eğitiminizi Nerenden Aldınız?”değişkenlerine göre farklılık gösterme durumunu orta koymak için Tek Yönlü Varyans Analizi (One-Way ANOVA) testi uygulanmıştır. Yapılan analiz neticesinde, ikili ilişkilerde özverili olma boyutu ile okul türü değişkenleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Tablo 33
İkili İlişkilerde Özverili Olma-Sınıf Düzeyi İlişkisi ile İlgili t Testi Sonuçları

Sınıf	N	M	SD.	t	Sig.
9. Sınıf	134	4,23	,690	2,65	,008*
12. Sınıf	129	3,98	,855		

Anlamlıdır. $p < .05$

İkili ilişkilerde özverili olma boyutunun sınıf düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğini ortaya koymak için yapılan ilişkisiz örneklem için t Testi sonuçları **Tablo 33**'de verilmiştir. **Tablo 33** incelendiğinde sınıf düzeyi ile ikili ilişkilerde özverili olma arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir ($t=2,65$, $p < .05$). Bu bulgudan hareketle, 9. sınıf öğrencilerinin ikili ilişkilerinde (ort.4,23), 12. sınıf öğrencilerine nazaran (ort. 3,98) daha hassas davrandıkları ve davranışlarının olumlu olduğu ifade edilebilmektedir.

9.sınıf öğrencilerinin 12.sınıf öğrencilerine nazaran ikili ilişkilerde daha özverili davranış sergilemelerinin sebebi, ergenlik döneminin getirdiği bunalım, sorgulama ve karmaşa durumları ile henüz tam olarak karşılaşmamış olmalarındandır. Bireyin tam bir karakter kazandığı evre, şuurlu ve bilinçli davranış sergilediği ve tüm bilişsel, zihinsel ve bedensel sorunlarının sona erdiği yetişkinlik evresidir.

Tablo 34
İkili İlişkilerde Özverili Olma -Dinin İlkelerine Bağlılık İlişkisine Yönelik Anova Sonuçları

	Dine Bağlılık	N	M	SD.	1.	2.	3.	4.	5.	F	Sig.
İkili İlişkilerde Özverili Olma	1.Kesinlikle Katılmıyorum	8	2,65	1,14				*	*		
	2.Katılmıyorum	19	3,26	1,04				*	*		
	3.Kararsızım	63	3,35	,706				*	*		
	4.Katılıyorum	144	3,78	,678	*	*	*			12,395	,000
	5.Kesinlikle Katılıyorum	29	4,14	,620	*	*	*				
	Total	263	3,64	,787							

Örneklem grubun, dinin ilkelerine bağlılık düzeyleri ile ikili ilişkilerde özverili olma boyutu arasında anlamlı fark olduğunu ortaya koymak için tek yönlü varyans analizi (Anova) yapılmıştır. Dinin ilkelerine bağlılık ile ikili ilişkilerde özverili olma arasında anlamlı fark tespit edilmiştir ($F(263)=12,395$ $p<,05$). Bu farklılık, “kendimi dinin ilkelerine uygun olarak yaşayan bir kişi olarak görüyorum” ifadesine kesinlikle katılıyorum (ort.4,14), katılıyorum (ort.3,78) cevabını veren öğrenciler ile kararsızım (ort.3,35), katılmıyorum (ort.3,26) ve kesinlikle katılmıyorum (ort.2,65) cevabını veren öğrenciler arasındadır.

Tablo 34’e göre, kendisini dinin ilkelerine uygun olarak yaşayan bir kişi olarak gören bireyler, ikili ilişkilerde özverili olma daha duyarlı ve hassas davranmaktadır. İnanılan dinin ilkelerine bağlılık arttıkça ikili ilişkilerde özverili olma davranışında da pozitif yönde bir artış gözlemlenmektedir.

Tablo 35
İkili İlişkilerde Özverili Olma - Dinin İlkelerine Dikkat Ederek Karar Verme İlişkisine Yönelik Anova Sonuçları

		Dinin İlkelerine Dikkat Ederek Karar Verme	N	M	SD.	1.	2.	3.	4.	5.	F	Sig.
İkili İlişkilerde Özverili Olma	1.Kesinlikle Katılmıyorum	9	2,55	1,32				*	*	*	16,972	,000
	2.Katılmıyorum	18	3,14	,742					*	*		
	3.Kararsızım	63	3,38	,697	*			*	*			
	4.Katılıyorum	124	3,72	,671	*	*			*			
	5.Kesinlikle Katılıyorum	49	4,17	,642	*	*	*	*				
Total		263	3,64	,787								

Örneklem grubun, herhangi bir konuda karar verirken dinin ilkelerini dikkate alma durumu ile ikili ilişkilerde özverili olma boyutu arasında anlamlı fark olduğunu ortaya koymak için tek yönlü varyans analizi (Anova) yapılmıştır. Dinin ilkelerine dikkat ederek karar verme ile ikili ilişkilerde özverili olma arasında anlamlı fark tespit edilmiştir ($F(263)=16,972$, $p<,05$). Bu farklılık, kendisini dinin ilkelerine dikkat ederek karar verme durumuna kesinlikle katılmıyorum (ort.2,55), katılmıyorum (ort.3,14), diyen öğrenciler ile kararsızım (ort.3,38), katılıyorum (ort.3,72) ve kesinlikle katılıyorum (ort.4,17) diyen öğrenciler arasındadır.

Yapılan araştırma sonucu, kendisinin herhangi bir konuda karar verirken dinin ilkelerini dikkate alarak kesinlikle karar verdiğini söyleyen öğrencilerin, ikili ilişkilerde özverili olma konusunda daha hassas davrandığını göstermektedir. Dinin ilkelerine dikkat

ederek karar verme davranışı arttıkça, ikili ilişkilerde özverili olma davranışı da pozitif yönde artmaktadır.

Tablo 36
İkili İlişkilerde Özverili Olma - Aile Dindarlık Düzeyi İlişisine Yönelik Anova
Sonuçları

	Aile Dindarlık Düzeyi	N	M	SD.	1.	2.	3.	4.	F	Sig.
İkili İlişkilerde Özverili Olma	1.Çok Dindar	28	4,00	,826				*		
	2.Dindar	186	3,64	,752				*		
	3.Az Dindar	35	3,59	,741					4,606	,004
	4.Dindar Değil	14	3,07	1,23	*	*				
Total		263	3,64	,787						

Örneklem grubun, aile dindarlık düzeyi ile ikili ilişkilerde özverili olma boyutu arasında anlamlı fark olduğunu ortaya koymak için tek yönlü varyans analizi (Anova) yapılmıştır. Aile dindarlık düzeyi ile ikili ilişkilerde özverili olma arasında anlamlı fark tespit edilmiştir ($F(263)=4,606$, $p<,05$). Bu farklılık, aile dindarlık düzeyi çok dindar (ort.4,00), dindar (ort. 3,64) olan öğrenciler ile dindar değil (ort.3,07) yanıtını veren öğrenciler arasındadır.

Tablo 36'ya göre, aile dindarlık düzeyini çok dindar ve dindar olarak işaretleyen öğrencilerin, ikili ilişkilerde özverili olma davranışında daha hassas davrandıklarını göstermektedir. Aile dindarlık düzeyi arttıkça ikili ilişkilerde özverili olma davranışında da pozitif yönde bir artış gözlemlenmektedir.

2.2.6. Yanlış Davranışlara Tepki boyutu İle İlgili Bulgular

Karar verme, bir toplumun inançlarının sentezi, ideolojisinin örneği ve düşüncelerinin üretime geçmesidir (Kerlinger, 1951: 36). Bu demektir ki bireyin sahip olduğu değer yargıları, ahlakı, inandığı dini, gelenek ve görenekleri davranışlarında ve karar verme sürecinde etkilidir.

Birey yaşadığı toplumun değer yargıları ile yetiştiği için toplumsal normlar çerçevesinde yanlış davranışlara tepkili olması gerektiğini bilmektedir. Din, hayatımızda değer yargılarımızın oluşmasında en etkili unsurlardan bir tanesidir. Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v)'in "sizden biri bir kötülük görürse bunu eliyle düzeltsin, eliyle düzeltemiyorsa diliyle düzeltsin ve diliyle de düzeltemiyorsa kalbiyle buğz etsin" buyurmaktadır. Bu hitap, yanlış davranışlara karşı tepki oluşturmada ve değer yargısı kurmada etkili olmaktadır.

Ancak sosyal hayatın karmaşıklaşması insanların algılama ve hayata bakışlarını da önemli ölçüde değiştirmiştir. İnsanların sosyal hayatları da bugünkü dünyevileşen hayat çerçevesinde şekillenmektedir (Akdoğan, 2008: 17).

Yapılan araştırma ile inandığı dinin yönergesiyle kendisine değer yargıları oluşturan ve bu değer yargılarına göre yaşayan bireylerin, yanlış davranışlar karşısında susmayıp ya da beni ilgilendirmez deyip geri çekilmeden daha duyarlı davrandığı ve yanlışlıkları düzeltmek için tepki gösterdikleri tespit edilmiştir.

Hazırlanan 24 soruluk ölçeğin içerisinde yer alan soruların 2 tanesi (13, 32), yanlış davranışlara tepki boyutunu oluşturmaktadır.

Tablo 37
Örneklem Grubun Yanlış Davranışlara Tepki Boyutundaki Maddelere Verdikleri Cevaba Göre Dağılımı

	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Hatalı davranış sergileyen insanları uyarma ihtiyacı hissetmem.	92	35,5	92	35,5	51	19,4	18	6,8	10	3,8
Bir yanlışlık görürsem bunu uygun bir şekilde düzeltmeye çalışırım.	8	3,0	6	2,3	48	18,3	120	45,6	81	30,8

Yanlış davranışlara tepki boyutu ile ilgili maddelere örneklem grubun verdikleri cevapların yüksek yüzdelikte olduğu tespit edilmiştir. “Hatalı davranış sergileyen insanları uyarma ihtiyacı hissetmem” ifadesine %71 kişi katılmıyorum cevabını vermiştir, “bilinçsizce tüketim yapmaktan uzak dururum” maddesine %76,1 kişi katılıyorum cevabını vermiştir, “bir yanlışlık görürsem bunu uygun bir şekilde düzeltmeye çalışırım” ifadesine de %76,4 kişi katılıyorum yanıtını vermiştir. Ergenlik dönemindeki gençler üzerinde yapılan araştırmada, gençlerin yanlış gördükleri davranışları düzeltmeye ve yanlışlıkları gidermeye yönelik davranış sergilediği tespit edilmiştir.

Tepetam’ın ergenlik dönemindeki bireyler üzerinde yaptığı araştırmaya göre, “ihtiyacım olmayan bir şeyi aldıktan sonra pişmanlık duyarım” ifadesine katılımcıların %65,6’sı katılıyorum yanıtını vermiştir (Tepetam, 2018: 129). Bu bulgu, gençlerin yanlış bir davranış karşısında pişmanlık duyduklarını göstermektedir. Dolayısıyla, yanlış ya da

hatalı davranışlar yapıldığından vicdan azabının çekiliyor olması, hatalı davranışlar konusunda da tepkili olmayı gerektirmektedir.

Tepetam'ın lise düzeyindeki gençler üzerinde yaptığı araştırmasında, “kendimi yoksulluk sınırında yaşayan insanlara karşı sorumlu hissederim” ifadesine katılımcıların %10,3'ü katılmıyorum yanıtını vermiştir (Tepetam, 2018: 130). Bu ifadeye verilen yanıt gibi araştırmacı tarafından yapılan araştırmada da örneklem grubun yanlış bir davranış karşısında tepkilerini ortaya koyabilecek düşünce ve hissiyata sahip olduklarını, gerekli uyarı ve müdahalede bulduklarını göstermektedir.

Demografik değişkenlere göre yanlış davranışlara tepki boyutu ile ilgili bulgular şu şekildedir:

Yanlış davranışlara tepki boyutunun “*Cinsiyet*” ve “*Sınıf*” değişkenlerine göre farklılık gösterme durumunu ortaya koymak için yapılan iki alt kategoriye sahip bağımsız değişkenler için t-Testi (Independent-Samples t-Test) kullanılmıştır. Yapılan analiz neticesinde, yanlış davranışlara tepki boyutu ile cinsiyet ve sınıf değişkenleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur.

Yanlış davranışlara tepki boyutunun “*Dini Eğitiminizi Nerenden Aldınız?*”, “*Aldığım Dini Eğitimin Seviyesini Yeterli Buluyorum*” ve “*Aile Dindarlık Düzeyi*” değişkenlerine göre farklılık gösterme durumunu orta koymak için Tek Yönlü Varyans Analizi (One-Way ANOVA) testi uygulanmıştır. Yapılan analiz neticesinde, yanlış davranışlara tepki boyutu ile dini eğitiminizi nerenden aldınız, aldığım dini eğitimin seviyesini yeterli buluyorum ve aile dindarlık düzeyi değişkenleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Tablo 38
Yanlış Davranışlara Tepki-Cinsiyet İlişkisi ile İlgili t Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	M	SD.	t	Sig.
Kadın	143	4,05	,836	2,35	,019*
Erkek	120	3,81	,860		

Anlamlıdır. $p < .05$

Yanlış davranışlara tepki boyutunun cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğini ortaya koymak için yapılan ilişkisiz örneklem için t Testi sonuçları **Tablo 38**'de verilmiştir. Tablo38 incelendiğinde cinsiyet ile yanlış davranışlara tepkili olma arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir ($t=2,35$, $p < .05$). Bu bulgudan hareketle kız

öğrencilerin yanlış davranışlara tepkili olma konusunda (ort.4,05), erkek öğrencilere kıyasla (ort. 3,81) daha hassas davrandıkları ve bir yanlışlık gördüklerinde bunu düzeltmeye çalıştıkları yorumu yapılabilmektedir.

Örneklem gruba sorduğumuz sorulardan bir “yanlışlık görürsem bunu düzeltmeye çalışmam” ifadesine kız ve erkek öğrencilerin yüksek bir oranda olumlu cevap vermesi, yanlış davranışların düzeltilmesi gerektiği kanısında olduklarının göstergesidir. Ancak kız öğrenciler, erkek öğrencilere kıyasla gördükleri ve şahit oldukları yanlışlıkların düzeltilmesi gerektiği hususunda daha hassas davrandıkları tespitine ulaşılabilmektedir.

Tablo 39
Yanlış Davranışlara Tepki-Sınıf Düzeyi İlişkisi ile İlgili t Testi Sonuçları

Sınıf	N	M	SD.	t	Sig.
9.Sınıf	134	4,05	,820	2,05	,041*
12.Sınıf	129	3,83	,877		

Anlamlıdır. $p < .05$

Yanlış davranışlara tepki boyutunun sınıf düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğini ortaya koymak için yapılan ilişkisiz örneklem için t Testi sonuçları **Tablo 39**'da verilmiştir. Tablo39 incelendiğinde sınıf düzeyi ile yanlış davranışlara tepkili olma arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir ($t=2,05$, $p < .05$). Bu bulgudan hareketle 9.sınıf öğrencilerinin yanlış davranışlara tepkili olma konusunda (ort.4,05), 12.sınıf öğrencilerine kıyasla (ort. 3,83) daha hassas davrandıkları ve bir yanlışlık gördüklerinde bunu düzeltmeye çalıştıkları yorumu yapılabilmektedir.

Tablo 40
Yanlış Davranışlara Tepki - Okul Türü İlişkisine Yönelik Anova Sonuçları

	Okul T.	N	M	SD.	AİHL	AL	ÖL	F	Sig.
Yanlış Davranışlara Tepki	AİHL	104	4,08	,732			*		
	AL	121	3,90	,887				3,363	,036
	ÖL	38	3,68	,996	*				
	Total	263	3,94	,854					

Örneklem grubun, okul türleri ile yanlış davranışlara tepki boyutu arasında anlamlı fark olduğunu ortaya koymak için yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucuna göre, okul türleri ile yanlış davranışlara tepki arasında anlamlı fark tespit edilmiştir. ($F(263)=3,363$, $p < .05$). Bu farklılık, ÖL (ort.3,68) ile AİHL (ort.4,08) arasındadır.

Yapılan araştırma sonucunda Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin yanlış davranışlara karşı tepkili olma konusunda Özel Lise öğrencilerinden daha duyarlı davranış sergilediği söylenebilmektedir.

Tablo 41
Yanlış Davranışlara Tepki - Dinin İlkelerine Bağlılık İlişisine Yönelik Anova Sonuçları

	Dine Bağlılık	N	M	SD.	1.	2.	3.	4.	5.	F	Sig.
Yanlış Davranışlara Tepki	1.Kesinlikle Katılmıyorum	8	3,12	1,12				*	*	7,944	,000
	2.Katılmıyorum	19	3,47	,949				*	*		
	3.Kararsızım	63	3,71	,883				*	*		
	4.Katılıyorum	144	4,06	,766	*	*	*				
	5.Kesinlikle Katılıyorum	29	4,39	,673	*	*	*				
Total		263	3,94	,854							

Örneklem grubun, kendisini dinin ilkelerine göre yaşayan bir kişi olarak görüp görmeme durumu ile yanlış davranışlara tepki boyutu arasında anlamlı fark olduğunu ortaya koymak için tek yönlü varyans analizi (Anova) yapılmıştır. Dini ilkelere bağlılık ile yanlış davranışlara tepki arasında anlamlı fark tespit edilmiştir ($F(263)=97,944$, $p<,05$). Bu farklılık, “kendinizi dinin ilkelerine uygun olarak yaşayan biri olarak görüyor musunuz” ifadesine kesinlikle katılmıyorum (ort.3,12), katılmıyorum (ort.3,47), kararsızım (ort.3,71) cevabını veren öğrenciler ile katılıyorum (ort.4,06) ve kesinlikle katılıyorum (ort.4,39) cevabını veren öğrenciler arasındadır. **Tablo 41**'e göre, dinin ilkelerine uygun yaşadığını söyleyen öğrenciler, yanlış davranışlara tepki konusunda daha hassas davranmaktadır. İnanılan dinin ilkelerine bağlılık arttıkça, yanlış davranışlara tepkili olma davranışı da pozitif yönlü olarak artmaktadır.

Tablo 42
Yanlış Davranışlara Tepki - Dinin İlkelerine Dikkat Ederek Karar Verme İlişisine Yönelik Anova Sonuçları

	Dinin İlkelerine Dikkat Ederek Karar Verme	N	M	SD.	1.	2.	3.	4.	5.	F	Sig.
Yanlış Davranışlara Tepki	1.Kesinlikle Katılmıyorum	9	2,94	1,28				*	*	6,426	,000
	2.Katılmıyorum	18	3,55	,983					*		
	3.Kararsızım	63	3,89	,696	*						
	4.Katılıyorum	124	3,97	,872	*						
	5.Kesinlikle Katılıyorum	49	4,27	,654	*	*					
Total		263	3,94	,854							

Örnekleme grubun, herhangi bir konuda karar verirken dinin ilkelerini dikkate alma durumu ile yanlış davranışlara tepki boyutu arasında anlamlı fark olduğunu ortaya koymak için tek yönlü varyans analizi (Anova) yapılmıştır. Dinin ilkelerine dikkat ederek karar verme ile yanlış davranışlara tepki arasında anlamlı fark tespit edilmiştir ($F(263)=6,426, p<,05$). Bu farklılık, kendisini dinin ilkelerine dikkat ederek karar verme durumuna kesinlikle katılmıyorum (ort.2,94), katılmıyorum (ort.3,55), kararsızım (ort.3,89) diyenler ile katılıyorum (ort.3,97) ve kesinlikle katılıyorum (ort.4,27) diyen öğrenciler arasındadır.

Yapılan araştırma sonucunda kendisinin herhangi bir konuda karar verirken dinin ilkelerini dikkate alarak kesinlikle karar verdiğini söyleyen öğrencilerin, yanlış davranışlara tepki konusunda daha hassas davrandığını göstermektedir. Dinin ilkelerine dikkat ederek karar verme davranışı arttıkça, yanlış davranışlara tepki davranışı da pozitif yönde artmaktadır.

2.2.7. İçsel Kontrol Boyutu İle İlgili Bulgular

İnsanlar olaylara doğal olarak kendi buldukları konumlardan bakarlar. Bu fiziksel anlamda böyle olduğu gibi sosyal, kültürel ve dini konularda da böyledir. Kişi bildikleri, gördükleri daha doğru bir deyişle kültürü çerçevesinde algılar, anlar ve kavrar (Akdoğan, 2008: 27). İnsan, davranışlarını bilinçli bir şekilde kontrol edebildiği ölçüde doğru kararlar verir. Bunu için de kendini, duygularını, hislerini, önyargılarını iyi bilmesi gerekmektedir.

Sosyal norm, belirli bir grupta veya toplumda standartlaşmış yol gösterici ve idare edici davranış şekilleridir. Belli bir durumda uygun olan ve olmayan davranışların neler olduğunu belirleyen ve kültürel olarak oluşturulmuş ortak anlayış anlamına gelmektedir. Dinin en önemli fonksiyonlarından biri, toplumu ve bireyler arası ilişkileri düzenlemek amacıyla belirli normlar ihdas etmektir. Bu bağlamda her din, inananlarına olaylar karşısında ne şekilde hareket edeceklerine ilişkin belirgin davranış modelleri öğretmektedir (Gürses, 2010: 188). Dininin ilkelerine göre yaşayan kişilerin içsel kontrol kazanmalarında ve davranışlarını yönetmeye ve yönlendirmede en önemli etken hiç şüphesiz dindir.

Davranışları kontrol edebilmek, kendini tanımaktan geçmektedir. Yapılan araştırma sonucunda inandığı dinin ilkelerine uygun olarak yaşayan kişilerin içsel kontrol

mekanizmalarının diğer bireylere göre pozitif yönde sonuçlar ortaya koyduğu tespit edilmiştir.

Kişi, yaşadığı olayların sorumluluğunu kendi dışındaki olaylara (kader, şans vs.) yüklediğinde dıştan kontrole inanç; yaşadığı olayların sorumluluğunu kendi davranış özelliklerine göre algıladığında ise içten kontrole inançtan söz edilmektedir. Oto kontrol sağlayabilen bireylerin kendi davranışlarına yön verebilen, kararlarını alabilen ve toplum içerisinde daha uyumlu bireyler oldukları bilinmektedir.

Hazırlanan 24 soruluk ölçeğin içerisinde yer alan soruların 2 tanesi (2, 36), içsel kontrol boyutunu oluşturmaktadır.

Tablo 43
Örneklem Grubun İçsel Kontrol Boyutundaki Maddelere Verdikleri Cevaba Göre Dağılımı

	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Söylediğim cümlelerle karşımdaki insanın kalbini kırdığım olur.	17	6,5	43	16,3	99	37,6	88	33,5	16	6,1
Yanlışlıkla dahi olsa birini üzdüğümde o kişiden daha çok üzülürüm.	13	4,9	21	8,0	43	16,3	83	31,6	103	39,2

Bir insanın dışa veya içe dönük bir mizaçta olması, onun bütün sosyal hayattaki ilişkilerini ve faaliyetlerini etkileyeceği gibi, dini tutum ve davranışlarını da etkiler. Ancak din, insanın fitratında var olan bu gibi eğilimleri yok etmek için değil; onları daha uyumlu ve faydalı hale getirmek için bir takım emir ve yasaklar koyarak, kontrol altına alınmasını ve eğitilmesini hedefler (Uysal, 1996: 136). Bu açıdan, inanan bireyin davranışlarını kontrol altında tutması ve bunu sorumluluğunu da alması beklenir.

Uysal, yaptığı çalışmasında kendisini dindar ve az dindar olarak ifade eden kişilerin şahsi özellikleri arasında oto-kontrol ve kendini suçlama özelliklerinin yer aldığını ifade etmiştir (Uysal, 1996: 136). İnana birey, herhangi bir yanlışlık yaptığında veya yanlış davranış sergilediğinde bunun pişmanlığını ve vicdan azabını yaşar. Davranışlarında da kontrolü elinden bırakmamaya dikkat eder. Kararlarını verirken de bu hissiyat ile verir.

İçsel kontrol boyutu ile ilgili hazırlanan maddelere örneklem grubun verdiği cevaplar yukarıdaki gibidir. “Söylediğim cümlelerle karşımdaki insanın kalbini kırdığım olur” ifadesine %22,8 kişi katılmıyorum, %39,6 kişi katılıyorum cevabını vermiştir. “İnsanların hatalarını yüzlerine vurmaktan mutluluk duyarım” ifadesine %74,5 katılmıyorum cevabını vermiştir. “Yanlışlıkla dahi olsa birini üzdüğümde o kişiden daha çok üzülürüm” ifadesine de %70,8 katılıyorum yanıtını vermiştir. Ergenlik dönemindeki gençlerin içsel kontrol mekanizmalarının henüz tam olarak netleşmemiş olması, onların gelişim evreleri ile ilgilidir. Bireyin davranışlarının içsel kontrolünü sağlayabilmesi güçlü bir iradeyi gerektirmektedir. Ergenlik dönemi toplumsal normlar ile çatışıp kendine özgü bir değer sisteminin de oluşturulduğu süreçtir. Dolayısıyla bu dönemde dikkatli bir yönlendirme ve eğitim ile gencin hata yapmasının önüne geçmek gerekir. Dini konularda, şüphe ve bunalımlarında yol gösterici olmak gerekir.

Tepetam’ın lisedeki gençler üzerinde yaptığı bir araştırmaya göre “tükettiğim her şeyden hesaba çekileceğime inanırım” ifadesine katılımcıların %83,3’ü katılıyorum yanıtını vermiştir. Bu sonuç, inanç-tüketim ilişkisi bağlamında olumlu yönde bir eğilimin olduğunu göstermektedir (Tepetam, 2018: 136). Araştırmacı tarafından ulaşılan bulgularda da, bireydeki içsel kontrol ve vicdan mekanizmasının şekillenmesinde en etkin rolü değerler, aile, kültür, örf, inanılan din ve toplumsal normlar belirlemektedir.

Gürses, “Din Eğitimi, Kişilik İlişkisi Üzerine Bir Araştırma” isimli çalışmasında fakülte değişkeni ile denetim odağı ilişkisi arasında güçlü ve anlamlı bir ilişkinin olduğunu tespit etmiştir. İlahiyat Fakültesi öğrencileri Eğitim Fakültesi öğrencilerinden, onlar da Felsefe bölümü öğrencilerinden daha içten denetimlidir sonucuna ulaşmıştır. Felsefe Bölümü ve Eğitim Fakültesi öğrencilerinin önyargı düzeyinin İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin oranından daha yüksek olduğu bulgusuna da ulaşmıştır. Gürses, başımıza gelen olaylarda etken faktörün şans mı tesadüf mü yoksa kendi kişiliğimizin mi olduğu konusunda İHL mezunlarının belirgin bir biçimde düz lise mezunlarından daha içten denetimli olduğunu tespit etmiştir (Gürses, 2007: 116-118). Bu tespit, dine olan bağlılığın artması ve inanılan dinin yaşamda etkin bir konumda olması durumunda bireylerin oto kontrol davranışında etkili olduğunu göstermektedir. Karar verme ve davranışları kontrol altında tutma ilişkisi arasında anlamlı ilişki olduğu bulgusuna ulaşılmaktadır.

Demografik değişkenlere göre içsel kontrol boyutu ile ilgili bulgular şu şekildedir:

İçsel kontrol boyutunun “*Cinsiyet*” ve “*Sınıf*” değişkenlerine göre farklılık gösterme durumunu ortaya koymak için yapılan iki alt kategoriye sahip bağımsız değişkenler için t-Testi (Independent-Samples t-Test) kullanılmıştır. Yapılan analiz neticesinde, içsel kontrol boyutu ile cinsiyet değişkeni anlamlı fark bulunmuştur, sınıf değişkeni ile anlamlı bir fark bulunamamıştır.

İçsel kontrol boyutunun “*Okul Türü*”, “*Dini Eğitiminizi Nerenden Aldınız?*” ve “*Aile Dindarlık Düzeyi*” değişkenlerine göre farklılık gösterme durumunu orta koymak için Tek Yönlü Varyans Analizi (One-Way ANOVA) testi uygulanmıştır. Yapılan analiz neticesinde, içsel kontrol boyutu ile okul türü, dini eğitiminizi nerenden aldınız ve aile dindarlık düzeyi değişkenleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Tablo 44
İçsel Kontrol-Cinsiyet İlişkisi ile İlgili t Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	M	SD.	t	Sig.
Kadın	134	3,53	,801	3,30	,001*
Erkek	129	3,19	,843		

Anlamlıdır. $p < .05$

İçsel kontrol boyutunun cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğini ortaya koymak için yapılan ilişkisiz örneklemler için t Testi sonuçları **Tablo 44**'de verilmiştir. Tablo 44 incelendiğinde cinsiyet ile içsel kontrol arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir ($t=3,30$, $p < .05$). Bu bulgudan hareketle kız öğrencilerin otokontrol sağlama konusunda (ort.3,53), erkek öğrencilere kıyasla (ort. 3,19) olumlu davranış sergiledikleri ve bunun anlamlılık kazandığı tespit edilmektedir.

Tablo 45
İçsel Kontrol - Dinin İlkelerine Bağlılık İlişkisine Yönelik Anova Sonuçları

	Dine Bağlılık	N	M	SD.	1.	2.	3.	4.	5.	F	Sig.
İçsel Kontrol	1.Kesinlikle Katılmıyorum	8	2,68	,798					*		
	2.Katılmıyorum	19	2,97	1,13					*		
	3.Kararsızım	63	3,27	,821						4,765	,001
	4.Katılıyorum	144	3,43	,798							
	5.Kesinlikle Katılıyorum	29	3,77	,591	*	*					
Total		263	3,37	,72335							

Örneklem grubun, kendisini dinin ilkelerine göre yaşayan bir kişi olarak görüp görmeme durumu ile içsel kontrol boyutu arasında anlamlı fark olduğunu ortaya koymak için tek yönlü varyans analizi (Anova) yapılmıştır. Dini ilkelere bağlılık ile içsel kontrol arasında anlamlı fark tespit edilmiştir ($F(263)=4,765$, $p<,05$). Bu farklılık, “kendinizi dinin ilkelerine uygun olarak yaşayan biri olarak görüyor musunuz” ifadesine kesinlikle katılmıyorum (ort.2,68), katılmıyorum (ort.2,97) cevabını veren öğrenciler ile kesinlikle katılıyorum (ort.3,77) cevabını veren öğrenciler arasındadır. **Tablo 45**’e göre, dinin ilkelerine uygun yaşadığını söyleyen öğrenciler, içsel kontrol konusunda daha hassas davranmaktadır. İnanılan dinin ilkelerine bağlılık arttıkça, içsel kontrol davranışı da pozitif yönde artmaktadır.

Tablo 46
İçsel Kontrol - Dinin İlkelerine Dikkat Ederek Karar Verme İlişisine Yönelik Anova Sonuçları

	Dinin İlkelerine Dikkat Ederek Karar Verme	N	M	SD.	1.	2.	3.	4.	5.	F	Sig.
İçsel Kontrol	1.Kesinlikle Katılmıyorum	9	2,66	1,45					*		
	2.Katılmıyorum	18	3,38	1,11							
	3.Kararsızım	63	3,29	,669					*	5,222	,000
	4.Katılıyorum	124	3,31	,820					*		
	5.Kesinlikle Katılıyorum	49	3,78	,653	*		*	*			
	Total	263	3,37	,835							

Örneklem grubun, herhangi bir konuda karar verirken dinin ilkelerini dikkate alma durumu ile içsel kontrol boyutu arasında anlamlı fark olduğunu ortaya koymak için tek yönlü varyans analizi (Anova) yapılmıştır. Dinin ilkelerine dikkat ederek karar verme ile içsel kontrol arasında anlamlı fark tespit edilmiştir ($F(263)=5,222$, $p<,05$). Bu farklılık, kendisini dinin ilkelerine dikkat ederek karar verme durumuna kesinlikle katılmıyorum (ort.2,66), kararsızım (ort.3,29), katılıyorum (ort.3,31) cevabını veren öğrenciler ile kesinlikle katılıyorum (ort.3,78) diyen öğrenciler arasındadır.

Karar verme, anlık seçim ve tercihler olduğu kadar; toplum, çevre ve sosyal normlar dikkate alınarak davranışların kontrol altında tutulması anlamına gelmektedir. Yapılan araştırma sonucu, kendisinin herhangi bir konuda karar verirken dinin ilkelerini dikkate alarak kesinlikle karar verdiğini söyleyen öğrencilerin, içsel kontrol konusunda daha

hassas davrandığını göstermektedir. Dinin ilkelerine dikkat ederek karar verme davranışı arttıkça, içsel kontrol davranışı da pozitif yönde artmaktadır.

2.3. Karar Verme Sürecinde Bilişsel Faktörlerin Etkisi Ölçeğinin Alt Boyutları Arasındaki İlişkisel Durum

Korelasyon, iki sayısal ölçüm arasında doğrusal bir ilişki olup olmadığını, varsa bu ilişkinin yönünü ve şiddetinin ne olduğunu belirlemek için kullanılan bir istatistiksel yöntemdir.

Bu çalışmada ergenlik dönemindeki bireylerin inandığı ve prensiplerine uygun olarak bir hayat sürdürdükleri dinlerini referans alarak sosyal ve gündelik hayattaki karar verme durumlarında dinin rolüne bakılmaktadır. Araştırmanın temel hipotezi de *“lisede öğrenim görmekte olan öğrenciler, sosyal ve gündelik hayatta herhangi bir konuda karar verirken inandıkları dinin etki ve yönlendirmesi ile hareket etmektedir”* şeklindedir. Bu doğrultuda sosyal yaşantıda duyarlı bir birey olma, dinin ilkelerine dikkat ederek yaşama, sahip olunan her şeyi bilinçli tüketme, bilinçli davranış sergileme, ikili ilişkilerde özverili olma, yanlış davranışlara tepki ve içsel kontrol boyutları arasında nasıl bir ilişki olduğunu belirlemek ve aralarındaki ilişkinin yönünü ve şiddetini tespit etmek için Pearson Momentler Çarpım Korelasyon katsayılarından yararlanılmıştır. Korelasyon analizi sonuçları **Tablo 47**'de verilmiştir.

Tablo 47
Karar Verme Sürecinde Bilişsel Faktörlerin Etkisi Ölçeğinin Alt Boyutları Arasındaki İlişkisel Durum

		Boyut 1	Boyut 2	Boyut 3	Boyut 4	Boyut 5	Boyut 6	Boyut 7
Boyut 1	P.Correlation Sig.(2 tailed) N	1						
Boyut 2	P.Correlation Sig.(2 tailed) N	,403** ,000 263	1					
Boyut 3	P.Correlation Sig.(2 tailed) N	,536** ,000 263	,475** ,000 263	1				
Boyut 4	P.Correlation Sig.(2 tailed) N	,407** ,000 263	,394** ,000 263	,423** ,000 263	1			

Tablo 47'nin Devamı

Boyut 5	P.Correlation Sig.(2	,477**	,389**	,407**	,361**		
	tailed) N	,000	,000	,000	,000	1	
		263	263	263	263		
Boyut 6	P.Correlation Sig.(2	,425**	,342**	,434**	,359**	,330**	
	tailed) N	,000	,000	,000	,000	,000	1
		263	263	263	263	263	
Boyut 7	P.Correlation Sig.(2	,358**	,164**	,299**	,215**	,231**	,227**
	tailed) N	,000	,000	,000	,000	,000	,000
		263	263	263	263	263	263

** Correlation is significant at the 0.00 level (2-tailed)

Tablo 47'e göre; sosyal yaşantıda duyarlı bir birey olma (boyut 1), dinin ilkelerine dikkat ederek yaşama (boyut 2), sahip olunan her şeyi bilinçli tüketme (boyut 3), bilinçli davranış sergileme (boyut 4), ikili ilişkilerde özverili olma (boyut 5), yanlış davranışlara tepki (boyut 6) ve içsel kontrol (boyut 7) boyutları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Elde edilen verilere göre örneklem grubun sosyal yaşantıda duyarlı bir birey olma davranış ve yönelimi arttıkça sahip olunan her şeyi bilinçli tüketme davranışı da artmaktadır. Bu iki boyut arasında orta düzeyde pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur ($r=0,536$, $p=0,000$). Bu veriden hareketle inandığı dinin ilkelerine uygun bir yaşam süren bireylerin duyarlı, hassas ve israf etmekten kaçınan kişiler olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Dinin ilkelerine dikkat ederek yaşama düzeyi arttıkça sahip olunan her şeyi bilinçli tüketme davranışı da artmaktadır. Bu iki boyut arasında orta düzeyde pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur ($r=0,475$, $p=0,000$). Örneklem grubun inanılan dine bağlılık düzeyinin artması ve hayatında inancının ilkelerinin etkisinin görülmesinin, sahip oldukları her şeyin bilincinde olduklarını göstermektedir. Bilinçli davranış sergileme yönelimi arttıkça sahip olunan her şeyi bilinçli tüketme davranışı artmaktadır. Bu iki boyut arasında orta düzeyde pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur ($r=0,423$, $p=0,000$). Örneklem grubun bilinçlilik seviyesinin ve davranışının artması sahip oldukları şeyleri bilinçli tüketme davranış ve yönelimini doğrudan etkilemektedir. İkili ilişkilerde özverili olma düzeyi arttıkça sosyal yaşantıda duyarlı bir birey olunma düzeyi de artmaktadır. Bu iki boyut arasında orta düzeyde pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur ($r=0,477$, $p=0,000$). İkili ilişkilerde özverili olan ve başkalarına karşı hassas davranan kişiler, sosyal yaşantılarında da daha duyarlı bir birey olmaktadır. Yanlış davranışlara tepkili olan ve bir hata gördüklerinde bunu düzeltmeye çalışan kişilerin sahip oldukları her şeyi bilinçli tüketme eğiliminde

oldukları bulgusuna ulaşılmaktadır. Bu iki boyut arasında orta düzeyde pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur ($r=0,433$, $p=0,000$). Yanlış davranışlar karşısında tepkili olan kişiler, bir hata gördüklerinde bu hayatı en uygun biçimde düzeltmeye çalışan bireyler, sahip oldukları her şeyi bilinçli tüketmektedir. Bu yöndeki eğilimleri birbirlerine paralel olarak artmaktadır. Örneklem grubun içsel kontrol mekanizmasını kurabilme kapasitesinin artmasının, sosyal yaşantıda duyarlı birey olma davranışı arttırdığı tespit edilmiştir. Bu iki boyut arasında düşük düzeyde pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur ($r=0,358$, $p=0,000$). Oto kontrol mekanizmaları güçlü olan bireylerin sosyal yaşantılarında duyarlı davranış sergiledikleri ve bu bilinçle hareket etme davranışlarının arttığı tespit edilmektedir.

Bu veriler, araştırmaya katılan 263 öğrencinin sosyal yaşamdaki davranış ve tutumları arasında pozitif yönde bir tutarlılık olduğunu göstermektedir. Herhangi bir konuda karar verirken dinin ilkelerine dikkat ederek karar verildiğini, karar verme sürecinde inanılan dinin de etkili bir faktör olduğunu göstermektedir.

Elde edilen sonuçlara göre, kendisini inandığı dinin ilkelerine göre karar verdiğini ifade eden, dininin ilkelerine bağlı olduğunu söyleyen, ailesini dinini yaşayan kişiler olarak nitelendiren bireylerin karar verme süreçlerinde inandıkları dinin olumlu ve pozitif yönde yönlendirmesi olduğu tespit edilmiştir. Bu bireylerin şahsi özelliklerinin; çevrelerine karşı duyarlı, özverili, oto-kontrol sahibi, şefkatli ve merhametli, sorumluk bilincine sahip, bilinçli kişiler oldukları gözlemlenmiş ve tespit edilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

A. Sonuç

Ergenlik döneminde, Karar Verme Sürecinde Bilişsel Faktörlerin Etkisini ölçmek amacıyla hazırlanan araştırmanın örneklemini 2016-2017 yılında Sakarya ili Adapazarı ilçesinde üç farklı okul türünde eğitim görmekte olan 263 öğrenci oluşturmaktadır.

Ergenlik dönemi; birey olma, kendini fark ettirmeye çalışma, kendi özgür kararlarını alabilme, sorumluluk bilinciyle hareket etme, bilinçli benlik oluşturma, kişilik kazanma, değer yargılarını sorgulama, dini şüphe ve bunalımların yaşandığı bir süreçtir. Dolayısıyla bu süreç yetişkinliğe adım atılan bir dönem olduğu kadar geleceğimizin belirlendiği önemli evrelerdendir.

Karar verme, hayatın her anında istemli–istemli, bilinçli-bilinçsiz gerçekleştirdiğimiz bir süreçtir. Doğduğumuz anda bir kültürün, tarihin, örf ve adetlerin, toplumun, inancın, değerlerin, çevrenin vb. içine doğarız. Yaşamımız bir anlamda belirlenmiş olsa da kendi kararlarımızı kendimiz verebildiğimiz andan itibaren sosyal sorumluluklarımız, bireysel vazifelerimiz de başlamış olur. Artık biz ilahi vahye muhatap, kendisinin ve çevresinin farkında olan birey olmuş oluruz.

Yaşam bize pek çok seçenek sunar ve tercihlerde bulunmamızı ister. Peki ya tercihlerimiz bizim iradeli seçimlerimiz midir? Kararlarımızı biz mi belirleriz yoksa önceden beyin tarafından belirlenen kararlar bizim kararlarımız gibi mi gözükür? İşte bu konu bilişsel psikolojinin üzerinde hassasiyetle durduğu konulardandır. Bilişsel psikoloji beyin görüntüleme yöntemleri ile algı, duyum, his, karar verme, dil öğrenme vb. zihinsel süreçleri inceleyerek ampirik veriler elde etmektedir. Böylece insan davranışlarının altında yatan sebepleri açıklamaya ve yorumlamaya çalışmaktadır.

Bilişsel Din Bilim, bilişsel psikolojiden etkilenerek ortaya çıkmış olan ve dinin ve dini kavram ve olguların insanda nasıl oluştuğunu anlamlandırmaya çalışan bir bilimdir.

Bu çalışmada, bilişsel psikoloji ve bilişsel din bilimi açısından dinin karar verme sürecinde etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır. İnanan bireylerin sosyal hayatta inandığı dinin ilkelerine uygun olarak yaşayıp yaşamadıklarına, dini algıları ve kabulleri ile sosyal yaşantılarına bunu yansıtıp yansıtmadıklarına bakılmıştır. Bunun tespit edilebilmesi için sosyal yaşantıda duyarlı bir birey olma, dinin ilkelerine dikkat ederek

yaşama, sahip olunan her şeyi bilinçli tüketme, bilinçli davranış sergileme, ikili ilişkilerde özverili olma, yanlış davranışlara tepki ve içsel kontrol gibi boyutlar ile ilgili sorular sorularak karar verme sürecinde bilişsel faktörlerin etkisinin olup olmadığı yorumlanmıştır.

Sosyal yaşantıda duyarlı bir birey olma boyutunun toplam ortalama puanı 4,36, dinin ilkelerine dikkat ederek yaşama boyutunun 3,88, sahip olunan her şeyi bilinçli tüketme boyutunun 4,24, bilinçli davranış sergileme boyutunun 3,64, ikili ilişkilerde özverili olma boyutunun 4,11, yanlış davranışlara tepki boyutunun 3,94 ve içsel kontrol boyutunun 3,37 olarak tespit edilmiştir. Bu verilere göre örneklem grubun, sosyal ve gündelik yaşamdaki kararlarında, bireysel tercihlerinde inandıkları dinin etki ve yönlendirmesinin olduğu söylenebilmektedir. Ortalama puanı en yüksek olan boyut sosyal yaşantıda duyarlı bir birey olma, en düşük ise içsel kontrol boyutu olarak tespit edilmiştir. Ergenlik dönemindeki gençlerin çevrelerine, ikili ilişkilere ve sosyal yaşantılarına karşı hassas davrandığı tespit edilmiştir. Bu bireylerde içsel kontrol mekanizmasının yeni gelişmeye başlaması ve bilinçlilik çağına yeni adım atılmasından dolayı içsel kontrol boyutunun ortalama puanı diğer boyutlara kıyasla daha düşüktür.

Araştırma sonucunda, örneklem gruba yöneltilen demografik değişkenler ile Karar Verme Sürecinde Bilişsel Faktörlerin Etkisi Ölçeği ve ölçeğin alt boyutları karşılaştırıldığında cinsiyet, sınıf, dini eğitimin nereden alındığı ve alınan dini eğitimin seviyesini yeterli bulma değişkenleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Örneklem gruba yöneltilen demografik değişkenler ile Karar Verme Sürecinde Bilişsel Faktörlerin Etkisi Ölçeği ve ölçeğin alt boyutları karşılaştırıldığında ise okul türü, kendini dinin ilkelerine uygun olarak yaşayan bir kişi olarak görme, karar verirken dinin ilkelerine dikkat etme ve aile dindarlık algısı değişkenleri arasında anlamlı fark tespit edilmiştir.

Yapılan araştırmada inandığı dinin ilkelerine göre yaşayan, din konusunda teorik ve pratik bilgisi yüksek olan Anadolu İmam-Hatip Lisesi öğrencileri ile Anadolu Lisesi ve Özel Lise öğrencileri arasında anlamlı fark tespit edilmiştir. Din konusunda daha çok bilgisi olan ve dinini yaşamada daha hassas davranan İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin, herhangi bir konuda karar verirken inandıkları dinin etki ve yönlendirmesine dikkat ederek karar verdiği bulgusuna ulaşılmıştır.

İnandığı dinin ilkelerine dikkat ederek yaşayan, herhangi bir konuda karar verirken inandığı dinin ilkelerine dikkat ederek karar veren ve ailesini dini yaşayan bir kişi olarak nitelendiren öğrencilerin sosyal ve bireysel yaşantılarında daha duyarlı olduğu, karar verirken inandıkları dinin ilkelerine dikkat ederek karar verdikleri tespit edilmiştir. Aile dindarlık düzeyini ve dinin ilkelerine olan bağlılığın artması gençlerin gündelik hayatlarında ve karar verme süreçlerinde oldukça etkidir. Çünkü din, hayatlarını anlamlı kılan bir olgu olduğu gibi, yaşantıya olumlu yönlendirme yapmasıyla hayatın vazgeçilmez bir parçası olmuştur.

Mehmedoğlu'nun yaptığı araştırmaya göre, dindar bireylerin dine karşı ilgisiz olanlara oranla daha şefkatli, merhametli ve itaatkâr oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Veysel Uysal ise oldukça geniş katılımlı bir araştırma gerçekleştirerek dindarların daha sorumluluk sahibi bireyler olduğunu tespit etmiştir (Gürses, 2010: 203). Bu bulgular, inandıkları dinin ilkelerine uygun hayat süren bireylerin, kararlarındaki öncelik sırasının da inandıkları ve uyguladıkları dinin ilkelerine uygun olmasına dikkat ettiklerini göstermektedir.

2014 yılındaki Türkiye Dini Hayat Araştırmaları dergisine göre günlük hayatında karar verirken Allah'ın bu tercihinden hoşnut olup olmayacağını hemen her zaman düşündüğünü belirten kişi oranı %77,3 olarak belirlenmiştir (Diyanet, 2014: 178). Araştırmacı tarafından yapılan araştırmada da “herhangi bir konuda karar verirken dinin ilkelerine dikkat ederim” ifadesine örneklem grubun %67'si katılıyorum yanıtını vermiştir. Örneklem gruba yöneltilen bu ifade ile Karar Verme Sürecinde Bilişsel Faktörlerin Etkisi ölçeği ile ölçeğin alt boyutları arasında anlamlı ilişki bulunmuştur.

Türkiye’de Dini Hayat Araştırması verilerine göre, içinde yaşadıkları ailenin dindarlığına ilişkin yöneltilen ifadeye kişilerin %91'i ailem dindar ve oldukça dindar cevabını vererek ailelerinin dinin ilkelerine uygun yaşadığını belirtmiştir (Diyanet, 2014: 250). Araştırmacı tarafından yapılan araştırmada da örneklem grubun %81'i ailelerini dindar olarak ifade etmiştir. Bu veriler gösteriyor ki ailesi dine bağlı olan ve dinlerini yaşayan kişilerin çocukları herhangi bir konuda karar verirken inandıkları dinin telkinlerine göre karar vermektedir.

Doğan'ın, ergenlerde Tanrı algısı ve karar verme stilleri üzerinde yaptığı araştırmaya göre, olumlu Tanrı algısına sahip olan ergenlerin, ihtiyatlı seçicilik ve öz saygı karar verme stillerini daha çok kullandıkları tespit edilmiştir. Kızların karar verme öz

saygısının erkeklere göre daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır (Doğan, 2016: 99). Doğan'ın yaptığı araştırmada yaş, karar verme özsaygısı ile umursamazlık, sorumluluktan kaçma ve panik stilleri üzerinde bir etkiye sahip değildir. İhtiyatlı seçicilik stili ile yaş arasında anlamlı fark bulunmuştur. Bu farkın da 13-16 yaş ile 16-18 yaş arasında olduğu tespit edilmiştir (Doğan, 2016: 99). Araştırmacı tarafından ergenlik dönemindeki gençler üzerinde yapılan araştırmada, dinin karar verme sürecine etkisinin sınıf ve cinsiyet değişkenlerine göre karşılaştırıldığında şu bulguya ulaşılmıştır: 9. sınıf öğrencilerinin inandıkları dinin ilkelerine uygun olarak yaşama davranış ve algılarının (ort.4,03), 12. sınıf öğrencilerine nazaran (ort. 3,72) daha olumlu olduğu tespit edilmiştir (Bkz. Tablo: 18). 9. sınıf öğrencilerinin ikili ilişkilerinde özverili olma hususunda (ort.4,23), 12. sınıf öğrencilerine nazaran (ort. 3,98) daha hassas davrandıkları ve davranışlarının olumlu olduğu tespit edilmiştir (Bkz. Tablo: 33). 9.sınıf öğrencilerinin yanlış davranışlara tepkili olma konusunda (ort.4,05), 12.sınıf öğrencilerine kıyasla (ort. 3,83) daha hassas davrandıkları ve bir yanlışlık gördüklerinde bunu düzeltmeye çalıştıkları yorumuna ulaşılmıştır (Bkz. Tablo: 39). Yaş arttıkça, ergenlik döneminin getirdiği bilinçli olunmaya başlama çağına girilmesinden dolayı bir takım tereddütlerin yaşandığı, bu sebeple 9.sınıf öğrencilerinin dinin ilkelerine uygun olarak yaşama, ikili ilişkilerde özverili olma ve yanlış davranışlara tepkili olma konusunda daha anlamlı davranış sergiledikleri tespit edilmiştir.

Kız öğrencilerin yanlış davranışlara tepkili olma konusunda (ort.4,05), erkek öğrencilere kıyasla (ort. 3,81) daha hassas davrandıkları ve bir yanlışlık gördüklerinde bunu düzeltmeye çalıştıkları tespit edilmiştir (Bkz. Tablo: 38). Kız öğrencilerin otokontrol sağlama ve yanlış davranışlara tepkili olma konusunda (ort.3,53), erkek öğrencilere kıyasla (ort. 3,19) olumlu davranış sergiledikleri ve bunun anlamlılık kazandığı tespit edilmiştir (Bkz. Tablo: 44). Kız öğrencilerin yanlış davranışlara tepkili olma ve otokontrol sağlama hususunda erkek öğrencilerden daha hassas davrandıkları, karar vermede öz saygılarının daha gelişmiş oldukları ve bilinçli davranış sergiledikleri tespit edilmiştir.

Karar verme süreci, karmaşık bir süreçtir ve pek çok faktörden etkilenmektedir. Teorikte inanılan ve pratikte yaşantıya uygulanan din olgusu ise, kişinin hayatını anlamlı kılan, etki ve yönlendirmeleriyle yaşantının merkezinde duran bir konumdadır. Dolayısıyla kararları ve karar verme sürecini etkileyen faktörlerden bir tanesi de

inanılan dindir. Bireyin gelişigüzel ya da bilinçli olarak verdiği kararlarına inandığı dinin etki ve yönlendirmesinin olması mümkündür.

Genel olarak bakıldığında bu araştırmada, katılımcıların demografik özellikleri ile Karar Verme Sürecinde Bilişsel Faktörlerin Etkisi Ölçeği tutumları arasında var olan ilişki, ölçme araçlarının ve örneklem grubunun temsil sınırlılığı içerisinde tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular, araştırmacı tarafından belirlenen hipotezleri destekler niteliktedir. Araştırmanın temel hipotezi olan, “*lisede öğrenim görmekte olan öğrenciler, sosyal ve gündelik hayatta herhangi bir konuda karar verirken inandıkları dinin etki ve yönlendirmesi ile hareket etmektedir*” tezini doğrulanmaktadır. Kararlarımız hayatımıza yön verdiği ölçüde anlamlı ve değerli olmaktadır.

B. Öneriler

Bu çalışmadan elde edilen bulgular doğrultusunda şu önerilerde bulunulabilir:

1. Araştırma, ergenlik döneminde üç farklı okul türündeki lisede öğrenim görmekte olan 9 ve 12. sınıf öğrencileri ile sınırlı tutulmuştur. Konuya daha geniş bir bakış açısıyla bakılabilmesi adına başka il ve ilçelerde de yapılması ve başka gelişim dönemlerindeki bireyler üzerinde de yapılması önerilebilir.
2. Araştırma yapılırken ekonomik refah düzeyi yüksek olan çok fazla öğrenciye ulaşılamamıştır. Araştırmanın benzer bir gruba karşılaştırmasını yapabilme adına ekonomik refah düzeyi yüksek özel lise öğrencilerine uygulanması önerilebilir.
3. Araştırmacı tarafından geliştirilen Karar Verme Sürecinde Bilişsel Faktörlerin Etkisi Ölçeği, geçerlik ve güvenilirliği sağlanarak örneklem gruba uygulanmıştır. Ölçeğin başka alanlarda kullanılması durumunda boyutlardaki madde sayısının arttırılarak ve yeniden test edilerek kullanılması önerilebilir.
4. Araştırmada ulaşılan sonuçlar genellenmemelidir. Değerlendirme yapılırken bahsedilen sınırlılıklar göz önünde bulundurulmalıdır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Akbulut, Y. (2010). Sosyal Bilimlerde SPSS Uygulamaları. İstanbul: İdeal Kültür Yayınları
- Archer, E. (1980). How to Make Business Decisions. Management Review.
- Arı, R. (2003). Gelişim ve Öğrenme. Konya: Atlas Kitabevi.
- Arıkan, R. (2011). Araştırma Yöntem ve Teknikleri. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Arkonaç, S. (2005). Psikoloji Zihin Süreçleri Bilimi. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Aydın, A. (1999). Gelişim Ve Öğrenme Psikolojisi. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Aydın, B. (2004). Gelişimin Doğası. (Edt. Binnur Yeşilyaprak). Ankara: Pegem Yayıncılık. ss. 31-54.
- Aydın, M. (2010). Eğitim Yönetimi. 9. Baskı. Ankara: Hatipoğlu Yayınları.
- Bacanlı, H. (2001). Gelişim ve Öğrenme. 4. Baskı. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Bacanlı, H. (1997). Sosyal İlişkilerde Benlik: Kendini Ayarlama Psikolojisi. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Barsalou, L. W. (1992). Cognitive Psychology: An Overview for Cognitive Scientists, Lawrence Erlbaum Associates, New Jersey, Hove and London.
- Başaran, İbrahim E. (2008). Örgütsel Davranış. Ankara: Ekinoks Eğitim Danışmanlık Hizmetleri.
- Baymur, F. (1969). Genel Psikoloji. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitapevleri Koll. Şti.
- Bilgin, N. (1996). İnsan İlişkileri ve Kimlik. İstanbul: Sistem Yay.
- Budak, S. (2003). Psikoloji Sözlüğü. Ankara: Bilim ve Sanat Yay.
- Büyüköztürk, Ş. (2016). Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı. Ankara: Pegem Akademi Yay.
- Byrnes, J. P. (1998). The nature and development of decision-making: A self regulation model. USA: Earlbaum Manwah NJ.
- Can, H. (1991). Organizasyon ve Yönetim. Ankara: Adım Yayıncılık.
- Carlson, N. ve diğ (2000). Psychology, Massachusetts: Pearson Education Limited.
- Caroll, S. J.& Johnson, J. E. (1980). Decision Research: A Field Guide. New Delhi: Sage Puplications.

- Cevizci, A. (1996). Felsefe Sözlüğü, Ankara: Ekin Yayınları.
- Cirhinoğlu, F. G. (2010). Din Psikolojisi, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Cüceloğlu, D.(2004). İnsan ve Davranışı, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çileli, M. (1987). Ergenlikte Ahlak Gelişimi. (Editör: Bekir Onur). Ergenlik Psikolojisi Ankara: Hacettepe-Taş Kitapçılık, ss. 265-286.
- Dessler, G. (1998). The Ethical Challenge At Work: Management. USA: International Edition, Prentice Hall International.
- Dinçer, Ö. Fidan, Y. (1996).İşletme Yönetimi. İstanbul:Beta Yayınları.
- Ekşi, A. (2011). Gencin Ruhsal Gelişimi. (Editör: Aysel Ekşi). Ben Hasta Değilim. İstanbul: Nobel Tıp Kitapları, ss. 116 – 132.
- Ekşi, H. (2002). Din Eğitimi, Gençlik ve Kişilik. Hökelekli, H. Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi. Ankara: Ankara Okulu Yay.
- Eren, E. (1993). Yönetim ve Organizasyon. İstanbul: Beta Yayınları.
- Erikson, E. (1984). İnsanın Sekiz Çağı. (çev.: T. Bedirhan Üstün, Vedat Şar). Ankara: Birey ve Toplum Yay.
- Eysenck, M. (1998). Introduction and Study Skills, Psychology. (Ed. Michael Eysenck). New York: Longman, (1-17).
- Fernald, D. (1997). Psychology. New Jersey: Prentice-Hall.
- Forman, A, ve Selly, M.A. (2002). Decision By Objectives: How to Convince Others That You Are Right. (Second Edition). Singapore: World Scientific Publishing.
- Frass, Hans-Jürgen. (1993). Die Religiosität Des Menschen, Religions-Psychologie.Göttingen: Vandenhoeck/ Ruprecht.
- Frankl, V. (1995). İnsanın Anlam Arayışı. (Çev: Selçuk Budak), Ankara: Öteki Yayınları.
- Goldstem, E. B.(2013). Bilişsel Psikoloji.(çev: Orhan Gündüz). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Günay, E. (2006). Müzik Sosyolojisi. İstanbul: Bağlam yay.
- Güngör, E. (1995). Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Gürses, İ. (2010). Dindarlık ve Kişilik. Bursa: Emin Yayınları.
- Hammond, J. Keeney, R. Raiffa, H. (1998). Smart Choices. Boston: Harward Business Review School Press.
- Hökelekli, H. (1993). Din Psikolojisi, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

- James, W.(1950). The Varieties of Religious Exprience, New York: Abingden Press.
- Janis, I. L. ve Mann, L. (1977). A Psychological Analysis of Conflict Choice and Commitment. New York: Free Press.
- Karabekiroğlu, K. (2009). Anne-Babalar İçin Ergen Ruh Sağlığı Rehberi. İstanbul: Say Yayınları.
- Koçel, T. (2003).İşletme Yöneticiliği. İstanbul: Beta Yayınları.
- Köknel, Ö. (1985). Kaygıdan Mutluluğa Kişilik. İstanbul:Altın Kitaplar Yay.
- Köktaş, M. E. (1993). Türkiye’de Dini Hayat. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Kulaksızoğlu, A. (2014). Ergenlik Psikolojisi. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kuzgun, Y. (2006). Meslek Rehberliği ve Danışmanlığına Giriş. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kuzgun,Y. (2000). Meslek Danışmanlığı Kuram ve Uygulamalar. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Mengüşoğlu, T. (1971). Felsefi Antropoloji. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak. Yay.
- Özgüven, İ. E. (1992). Hacettepe Kişilik Envanteri El Kitabı. Ankara: Pdrem yayınları.
- Paloutzian, F. R. (1996). Invitation To The Pyschology Of Religion Third Edition. Boston Allyn And Bacon .
- Peker, H. (2014). Din Psikolojisi. İstanbul: amlıca Yayınları.
- Saka, N. (2011). Gencin Bedensel Gelişimi ve Ergenlik Sorunları.(Editör: Aysel Ekşi). İstanbul: Nobel Tıp Kitapları, ss. 109-112.
- Selçuk, Z. (2004). Gelişim Ve Öğrenme. 10. Baskı. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Seyidoğlu, H. (2001). Ekonomi ve İşletmecilik Terimleri. İstanbul: Gizem Can Yayınları.
- Simon, H. (1986). Alternative visions of rationality. In H. Arkes. K. Hammond (Eds.), Judgment and decision-making (pp. 91-113). Cambridge: Cambridge University Press.
- Smith, E. KOSSLYN, S. (2014).Bilişsel Psikoloji Zihin ve Beyin.(ev: Muzaffer şahin). Ankara, Nobel Akademik Yay.
- Solso, R.L., Maclin, M.K.- Maclin,O.H. (2007). Bilişsel Psikoloji.(ev: A. Ayçiçeği). İstanbul: Kitabevi Yay.
- Steinberg, L. (2007). Ergenlik. (ev: Kolektif). Ankara: İmge kitapevi.

- Şerif, M.,Şerif, C. W. (1996). Sosyal Psikolojiye Giriş 1-2. (çev: Mustafa Atalay, Aysun Yavuz). İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Temel, F., Aksoy, A. (2010). Ergen ve Gelişimi Yetişkinliğe İlk Adım. 3. Basım. İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım.
- Tosun, K. (1990). İşletme Yönetimi. İstanbul: İşletme Fakültesi Yayınları.
- Uysal,V. (1996). Din Psikolojisi Açısından Dini Tutum, Davranış ve Şahsiyet Özellikleri. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Vroom, V. (1973). A New Look at Managerial Decision Making, Organizational Dynamics.
- Yavuz, K. (2013). İnançın Psikolojisi. Ankara: Boğaziçi Yayınları.
- Yavuz, K. (1987). Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi. 2. Baskı.Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Yavuzer, H. (2016). Çocuk Psikolojisi. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yazgan, İ. B., Bilgin, M. ve Kılıç A. M. (2004).Gelişim psikolojisi Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Sürelî Yayınlar

- Altun-Akbaba, S. (2003). *Eğitim Yönetimi ve Değerler*. Değerler Eğitimi Dergisi, 1(1), ss. 7-18.
- Arslan, M. (2004). *Kültürel Bağlamda Din*. Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, IV(1), ss. 189-205.
- Cox, T. (1978).*Stress*. London: Macmillan Press Ltd.VIII, 200.
- Çelik, C. (2002).*Değişim Sürecinde Merkez-Çevre İlişkileri ve Çevresel Dini Yönelimler*. İslamiyat Dergisi, V(4), ss. 81-99.
- Glock, Y. C. ve Stark, R.(1965). *Religion and Society in Tension*. Chicago: Rand McNally and Company. XII, ss. 306.
- Guthire, S. E.(1996). *Religion: What is it?* Journal for the Scientific Study of Religion, Vol.35, No.4, ss. 412-419.
- Güçray, S. (2001). *Ergenlerde Karar Verme Davranışlarının Öz-Saygı ve Sorblem Çözme Becerileri Algısı ile İlişkisi*.Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8(8), ss. 106-121.
- Gürses, İ. (2007). *Din Eğitimi Kişilik İlişkisi Üzerine Bir Araştırma*. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 16 (2), ss. 79-122.
- Heppner, P. P. (1978). *A Review of The Problem Solving Literature and it is Relationship to The Counseling Process*. Journal of Counselling Psychology, 25, ss. 366-375.

- Kerlinger, F.N. (1951). *Decision-Making in Japan*. Social Forces, 30(1), ss. 36-41.
- Kula, N. (2002). *Deprem ve Dini Başa Çıkma*. G.Ü.Ç.İ.F.D. s.1, ss. 234–255.
- Kuzgun, Y. (1992). *Karar Stratejileri Ölçeği: Geliştirilmesi ve Standardizasyonu*. VII: Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları, Türk Psikologlar Derneği, Ankara. ss. 161 —170.
- Musağaoğlu, C. Güre, A. (2005). *Ergenlerde Davranışsal Özerklik İle Algılanan Anne-Baba Tutumları Arasındaki ilişkiler*. Türk Psikoloji Dergisi 20(55), ss. 79-94.
- Peker, Hüseyin, (1994).*Suçlularda Dini Davranışlar*. O.M.Ü.İ.F.D, IV, ss. 93–123.
- Sorensen, J. (2005). *Religion in Mind: A review article of the cognitive science of Religion*. Numen, Vol.52, ss.465-494.
- Şahin, A. (2007). *Din Psikolojisinde Bilişsel Yaklaşım: McIntosh'un 'Bilişsel Bir Şema Olarak Din' Teorisi Örneği*. SÜİFD, C. XXIII, ss. 42.
- Yapıcı, A., Zengin, Z.S. (2003). *İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Tercih Sıralamaları Üzerine Psikolojik bir Araştırma: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği*. D.E.D., Cilt 1, Sayı: 4.
- Yılmaz, M., Talas, M. (2010). *Bilgi Merkezinde Karar Verme Süreci*. Zeitschrift für die Welt der Türken, 2(1), ss. 197-216.

Tezler

- Aksöz, T. (2009). *Bilişsel Açıdan Dini İnanç*.(Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi SBE.
- Aktuğ, T. (2006). *Ergenlerde Akran Baskısı ve Benlik Saygısının İncelenmesi*.(Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Mersin: Mersin Üniversitesi SBE.
- Altay, Ü. (2011). *Yöneticilerin Duygusal Zekâ Düzeylerinin Karar Verme Stillerine Etkisi ve Bir Araştırma*.(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE.
- Bahadır, A. (1994). *Ergenlik Döneminde Dini Şüphe ve Tereddütler*.(Yayınlanmış Yüksek lisans Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi SBE.
- Bayraktar, Muhammet M. (2007). *Gençlik Döneminde Görülen Bazı Psikolojik Belirtiler Ve Din Eğitimi İlişkisi-Obsesif Kompulsif Belirti Örneği*.(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE.
- Çolakkadioğlu, O. (2010). *Çatışma Kuramına Dayalı Olarak Geliştirilen Karar Verme Beceri Eğitimi Grup Uygulamalarının Ergenlerin Karar Verme Stillerine Etkisi*. (Yayımlanmış Doktora Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi SBE.

- Dinç, B. (2010). *Ergenlik Döneminde Beden İmgesinin Gelişimi Üzerine Aile, Akran ve Televizyonun Etkilerinin İncelenmesi.* (Yayınlanmış Doktora Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi EBE.
- Dinçel, E. (2006).*Ergenlik Dönemi Gelişimsel Ödevleri ve Psikolojik Problemler.*(Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi, SBE.
- Doğan, H. (2010). *Kariyer Karar Verme Grup Rehberliği Programının 9.Sınıf Öğrencilerinin Kariyer Karar Verme Güçlük Düzeylerine Etkisi.*(Yayınlanmış Doktora Tezi).Ankara: Gazi Üniversitesi EBE.
- Doğan, M. (2016). *Ergenlerde Tanrı Algısı ve Karar Verme Stilleri Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi SBE.
- Gürsu, O. (2011).*Ergenlik Döneminde Psikolojik Sağlık ve Dindarlık İlişkisi.*(Yayınlanmış Doktora Tezi).Konya: Selçuk Üniversitesi SBE.
- Koçoğlu, E. (2010). *İşletmelerde Yöneticilerin Karar Verme Süreci ve Bu Süreçte Bilişim Sistemlerinin Kullanımı: Ankara İli Örneği.*(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Atılım Üniversitesi SBE.
- Kurt, Ü. (2003). *Karar Verme Sürecinde Yöneticilerin Kişilik Yapılarının Etkileri.*(Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Başkent Üniversitesi SBE.
- Oruç, İ. (2004).*İş Etiğinin Kurumsallaştırılması ve Karşılaştırmalı Bir Araştırma.*(Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi).Edirne: Trakya Üniversitesi SBE.
- Özenici, S. (2007). *Şema Teorisinin Öğrenci Erişisine, Okuduğunu Anlama Düzeyine ve Bilginin Kalıcılığına Etkisi.*(Yayımlanmamış Doktora Tezi).Konya: Selçuk Üniversitesi SBE.
- Sağır, C. (2006). *Karar Verme Sürecini Etkileyen Faktörler ve Karar Verme Sürecinde Etiğin Önemi: Uygulamalı Bir Araştırma.* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Edirne: Trakya Üniversitesi SBE.
- Şenver, Y. Ş. (2006). *Ergenlerin Aile İçinde Şiddete Maruz Kalma Durumları ve Aile İlişkilerinin Değerlendirilmesi.* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi SBE.
- Tepetam, S. E. (2018). *Lise Gençliğinin Dini Tutum ve Davranışlarıyla Tüketim Alışkanlıkları Arasındaki İlişki.*(Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE.
- Vısala, A. (2009). *Religion Explained? A Philosophical Appraisal of The Cognitive Science of Religion.* Unpublished Doctorate Dissertation. Finland: University of Helsinki.

Yılmaz, A.S. (2011). *Üniversite Öğrencilerinin Karar Vermede Özsaygı ve Karar Verme Stilllerinin Benlik Saygısı ve Utangaçlık Açısından İncelenmesi*.(Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi EBE.

Yüce, F. (2009). *Gençlerde Dini Yönelim ve Kişilik*.(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE.

İnternet Kaynakları

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=KARAR (erişim tarihi 08.01.2019)

EKLER

EK 1: ANKET FORMU

Dinin, bireyin karar verme sürecine etkisi ile ilgili hazırlanmış olan anket sorularını, çalışmanın güvenilirliği açısından samimi ve doğru bir şekilde işaretlemeniz önem arz etmektedir. Katılımınızdan dolayı şimdiden teşekkür ederim.

Tuğba BAKIRTAŞ

(Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Yüksek Lisans Öğrencisi)

1	Cinsiyetiniz	Kız ( )	Erkek ( )
2	Sınıfınız	9. Sınıf ( )	12. Sınıf ( )
3	Okulunuz	İmam Hatip Lisesi ( )	Anadolu Lisesi ( ) Özel Lise ( )
4	Kendinizi dinin ilkelerine göre yaşayan bir kişi olarak görüyorum. ( ) Kesinlikle katılmıyorum ( ) Katılmıyorum ( ) Kararsızım ( ) Katılıyorum ( ) Kesinlikle katılıyorum		
5	Dini eğitiminizi nereden aldınız? (Size uygun bir şıkı işaretleyiniz) ( ) ( ) ( ) ( ) Aileden Kur'an Kursundan Okuldan Kendi Kendime		
6	Aldığım dini eğitimin seviyesini yeterli buluyorum. ( ) Kesinlikle katılmıyorum ( ) Katılmıyorum ( ) Kararsızım ( ) Katılıyorum ( ) Kesinlikle katılıyorum		
7	Herhangi bir konuda karar verirken dinin ilkelerine dikkat ederim. ( ) Kesinlikle katılmıyorum ( ) Katılmıyorum ( ) Kararsızım ( ) Katılıyorum ( ) Kesinlikle katılıyorum		
8	Size göre aileniz: ( ) Çok dindar ( ) Dindar ( ) Az Dindar ( ) Dindar Değil		

SORU NO	SORULAR	KESİNLİKLE KATILMIYORUM	KATILMIYORUM	KARARSIZIM	KATILYORUM	KESİNLİKLE KATILYORUM
1	Haram ürünlerin satışının yapıldığı yerlerden alışveriş yapmamaya özen gösteririm.					
2	Söylediğim cümlelerle karşımdaki insanın kalbini kırmamaya çalışırım.					
3	Eğlenmenin bir sınırı olduğunu bilirim ve bu çizgiye dikkat ederim.					
4	Kıyafetlerimin dinimin çizdiği sınırlarda olmasına dikkat ederim.					
5	Arkadaşlık yaptığım kişilerin bana faydalı olmasına dikkat ederim.					
6	Arkadaşlık yaptığım kişilerde sadakat ve hoşgörü ararım.					
7	Sağlıklı yaşamaya dikkat ederim ve bunu için gerekli tedbirleri alırım.					
8	Temizliğin, maddi ve manevi yönü olduğunu bilir; davranışlarımı da manevi yönüne dikkat ederek gerçekleştiririm.					
9	İsraf etmenin hem bana hem de topluma çok zararı olduğunu bilir ve israftan kaçırım.					
10	Kendi malımı sınırsızca kullanabileceğime inanırım.					
11	Doğanın bizlere verilen bir nimet olduğunu bilirim ve çevreye zarar vermem.					
12	Dinimin doğayı korumam konusundaki tavsiyelerini bilirim ve doğaya zarar vermem.					
13	Hatalı davranış sergileyen insanları uyarma ihtiyacı hissetmem.					
14	Bilinçsizce tüketim yapmaktan uzak dururum.					
15	Kendi işimi kendim yapmaya çalışırım ve başkalarına yük olmak istemem.					
16	Kendi sorumluluklarımı başkasının yapmasını isterim.					
17	Verilen nimetlere şükredilmesi gerektiğini bilirim ve şükrederim.					
18	Toplu taşıtlarda yaşlılara ve hamilelere yer veririm.					
19	Anne babamın benden yapmamı istediği şeyleri yaparım, onlara "Of" bile demem.					
20	Bayramlarda ve özel günlerde aile büyüklerimi ziyaret ederek ellerini öperim.					
21	Kendime yapılmasından hoşlanmadığım şeyleri başkalarına yapmam.					

SORU NO	SORULAR	KESİNLİKLE KATILMIYORUM	KATILMIYORUM	KARARSIZIM	KATILYORUM	KESİNLİKLE KATILYORUM
22	Ders çalışmanın ve ahlaklı bir vatandaş olmanın sorumluluklarımdan olduğunu bilirim.					
23	İbadetlerin benim için ne kadar önemli olduğunu bilirim.					
24	İbadet etmenin bana bir faydası olmadığını düşünürüm.					
25	İhtiyacı olanlara yardım etmeye çalışırım.					
26	Çalışmanın ve alın teri ile kazanmanın dinimin bir emri olduğunu bilirim ve çalışarak kazanmaya yönelirim.					
27	Toplumdaki ekonomik eşitsizliğin dengelenebilmesi için zenginlerin fakirlere yardım etmesi gerektiğine inanırım.					
28	Yardım kuruluşlarında gönüllü çalışmanın toplumsal bir dayanışma olduğuna inanırım.					
29	Hayvanlara zarar vermem ve zarar verenleri de uyarırım.					
30	İyilik eden iyilik bulur ilkesi ile hareket ederim.					
31	İnsanların hatalarını yüzlerine vurmaktan mutluluk duyarım.					
32	Bir yanlışlık görürsem bunu uygun bir şekilde düzeltmeye çalışırım.					
33	Şans oyunları gibi oyunlar oynayarak kolay yoldan rızık elde etmenin uygun olduğunu düşünürüm.					
34	Komşumu kendim gibi severim ve elimden geldiğince yardım ederim.					
35	İhtiyaç duyulduğunda bankadan faiz almanın bir sakıncası olmadığına inanırım.					
36	Yanlışlıkla dahi olsa birini üzdüğümde o kişiden daha çok üzülürüm.					
37	Kullandığım ürünlerin içerik kısımlarını okurum ve vücuda zararlı olup olmadığına dikkat ederim.					
38	Engelli bireylere daha özverili davranılması gerektiğini bilirim.					
39	Ahlaki ilkelere bağlı bir birey olmaya çabalarım.					
40	Çevremdekilere karşı dürüst ve güvenilir davranırım.					
41	Maddi durumu kötü olan bireyleri düşündüğüm için sokakta herhangi bir şey yememeye çalışırım.					

EK 2: KARAR VERME SÜRECİNE DİNİN ETKİSİ ÖLÇEĞİ ETİK KURUL ONAYI

03/02/2017-E.1659

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Etik Kurulu

Sayı : 61923333/044/
Konu : Anketler (Tuğba BAKIRTAŞ)

Sayın Tuğba BAKIRTAŞ

Üniversitemiz Etik Kurulu Başkanlığının 01/02/2017 tarihli ve 65 sayılı toplantısında alınan "06" nolu karar örneği aşağıda sunulmuştur. Bilgilerinize rica ederim.

Prof.Dr. Ahmet Celal APAY
Etik Kurulu Başkanı

Yapılan görüşmeler sonunda; Tuğba BAKIRTAŞ'ın "Bilişsel Psikoloji Açısından Dinin Karar Verme Sürecine Etkisi" başlıklı anket çalışmasının Etik acudın uygun olduğuna oy çokluğu ile karar verildi.

Evrakı Doğrulamak İçin : <http://193.140.253.232/envision.Sorgula/BelgeDogrulama.aspx?V=BE843MNP5>

Etik Kurulu Esentepe Kampüsü 54187 Serdivan SAKARYA / KEP Adresi:
sakaryauniversitesi@hs01.kep.tr
Tel:0264 295 50 00 Faks:0264 295 50 31
E-Posta :ozelkalem@sakarya.edu.tr Elektronik Ağ :www.sakarya.edu.tr

Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

EK 3: ANKET İZİN DİLEKÇELERİ

T.C.
SAKARYA VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 93339336-44-E.1905102
Konu : Araştırma İzni

14.02.2017

SAKARYA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü
Serdivan /SAKARYA

İlgi :09/02/2017 tarihli ve 2085 sayılı yazınız.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans öğrencisi Tuğba BAKIRTAŞ'ın araştırma izni ile ilgili Müdürlük Makamından alınan 13/02/2017 tarihli ve 1788269 sayılı onay örneği ilişikte gönderilmiştir.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Pervin TÖRE
Vali a.
İl Millî Eğitim Müdürü

EK: Onay örneği

Güvenli Elektronik İmza
Aslı ile Aynıdır
13/02/2017
1
Yılmaz CANKILIÇ
Memur

Resmî Daireler Kampüsü
B Blok 54290 Adapazarı / SAKARYA
<http://sakarya.meb.gov.tr/> / ortaogretim54@meb.gov.tr

Ayrıntılı Bilgi için: Belgin ERDİR VHKİ
Tel : 0 264 251 36 14-15-16(1298)
Fax :0 264 251 36 04

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <http://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 0989-6b57-3ef7-9cd4-f3d2 kodu ile teyit edilebilir.

T.C.
SAKARYA VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 93339336-44-E.1788269
Konu : Araştırma İzni

13.02.2017

MÜDÜRLÜK MAKAMINA

İlgi : Sakarya Üniversitesi Rektörlüğü, Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'nün
09/02/2017 tarihli ve 2085 sayılı yazıları.

Sakarya Üniversitesi; Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans öğrencisi Tuğba BAKIRTAŞ'ın Prof. Dr. Abdulvahit İMAMOĞLU danışmanlığından hazırlayacağı "Bilişsel Psikoloji Açısından Dinin Karar Verme Sürecine Etikisi" konulu anket çalışmasını İlimiz Adapazarı İlçesi, Atatürk Anadolu Lisesi ve Anadolu İmam Hatip Lisesi 9.,10.,11. ve 12.sınıf öğrencilerine uygulamak istediklerini ilgi yazılarında belirtmektedirler.

Söz konusu anket çalışmasının İlimiz Adapazarı İlçesi, Atatürk Anadolu Lisesi ve Anadolu İmam Hatip Lisesi 9.,10.,11. ve 12.sınıf öğrencilerine uygulanması, yasal gerekliliğinin Adapazarı Kaymakamlığı'na ve Okul Müdürlüklerince yerine getirilmesi ve eğitim öğretimin aksatılmaması kaydıyla Şube Müdürlüğümüzce uygun mütalaa edilmekte ise de;

Makamlarınızca uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.

Yüksel HAMZAOĞLU
İl Millî Eğitim Şube Müdürü

OLUR
13.02.2017

Pervin TÖRE
İl Millî Eğitim Müdürü

Resmî Daireler Kampüsü
B Blok 54290 Adapazarı / SAKARYA
<http://sakarya.meb.gov.tr> / ortaogretim54@meb.gov.tr

Ayrıntılı Bilgi için: Belgin ERDİR VHKİ
Tel : 0 264 251 36 14-15-16(1298)
Fax : 0 264 251 36 04

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <http://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 23ac-d234-34f2-8740-fd06 kodu ile teyit edilebilir.

ÖZGEÇMİŞ

1989 yılında Trabzon'da doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini Trabzon'da tamamladı. 2007 yılında Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi kazandı ve 2011 yılında mezun oldu. 2015 yılınca Sakarya Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri, Din Psikolojisi alanında yüksek lisans yapmaya başladı. 2012-2015 yılları arasında Sakarya Karasu Darıçayırı Şehit Oktay Demirci Ortaokulu'nda öğretmen olarak görev yaptı. 2016 yılından itibaren Sakarya Söğütlü Fındıklı Ortaokulu'nda öğretmen olarak görev yapmaktadır.